

EGYETEMES REGÉNYTÁR

A HAVASOK ALJÁN

ELBESZÉLÉSEK A KALOTASZEGI NÉPÉLETBŐL

**IRTA
GYARMATHY ZSIGÁNÉ**

**JÓZSEF FŐHERCZEG ELŐSZAVÁVAL
ÉS NÉHÁNY SZÓ
MIKSZÁTH KÁLMÁNTÓL**

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5531-70-5 (online)
MEK-13826

TARTALOM

**Néhány szó
(a „Regénytár” századik kötetéhez.)**

A néma anyja.

A kedves meny.

A gyűlölt vő.

A lélek.

Néhány szó (a „Regénytár” századik kötetéhez.)

Mikor a Singer és Wolfner cég elhatározta, hogy jó és olcsó regények terjesztésére vállalkozik, hogy ami jó terem a külföldön s ami meglehetősen idehaza, azt csinosan kiállított, egy koronás vászonba kötött könyvekben viszi be az ugynevezett nagyközönségbe, senki sem hitte volna, hogy megélik a századik kötetet.

Maga a regényírás atyja, Jókai Mór csodálkozó szemeket vetett rájuk, midőn felkérték, hogy írjon számukra egy kötetet s előadták a tervüket:

- Talán aranybányát fedeztek fel az urak, vagy petroleum-forrásokat és most a haza oltárára akarják letenni könnyen szerzett kincseiket?

És mi többiek is mind csodálkoztunk, mert igaz, hogy eddig is folyton akadt egy-egy könnyelmű ember (e könnyelműek nélkül furcsán nézne ki ma az irodalom), aki számolásába belekeverte a lelkesedését - s ez rossz keverék. A bor és a víz összekeverése még praktikus is lehet, a víz erősebb lesz valamivel, a bor gyengébb, de mikor valaki a maga egy itcze borát egyszerűen beleönti a Dunába, a víz nem lesz tőle erősebb, de a bor teljesen odavész.

Egyes emberek mondom, mindig akadtak, de kettős emberek nem. Egy fejben megteremhet valami ábrándos idea, valami vakmerő lehetetlen terv. De ebben az esetben egészen megdöbbentő volt a „Regénytár” megindítása. Mert ha Singer akarja, hiszen arra való Wolfner, hogy lebeszélje, ha pedig Wolfner akarja, Singernek kell őt megakadályozni. De nem az történt. Ritka egyértelműséggel láttak hozzá a vállalathoz s megjelentek a szebbnél szebb füzetek. Egy könyv egy koronáért! Szépen bekötve! Hát lehetséges ez! Mi van ebből vajjon ingyen: a könyv-e vagy a kötése?

Hát még mikor azt hallottuk, hogy tiz-húszezer példányban nyomtatják. Lett nagy találgatás, hogy mit akarnak ezek az urak? Miben bizakodnak, miben reménykednek?

Csupán egyetlen számításuk látszott volna indokoltnak, ha megtörtént, a miben hiába fáradozott Körösi Csoma Sándor s előtte mások, hogy t. i. még egy pár milliónyi magyart találtak valahol az Ural körül. S hogy azok nem nagyon hasonlítanak az idevalókhoz.

De nem az történt. Nem találták meg az ázsiai őstestvéreket, hanem megtalálták a közönség rokonszenvéhez az utat, a mely pedig be volt már nagyon gyepesedve s a nélkül se veszélytelen. Mert megvan az a tulajdonsága, ami a mesebeli utaknak, hogy az utasnak, ha egyszer elindult rajta, soha se szabad hátrafelé tekintenie, (mert megijed és szörnyet hal), hanem mindig csak előre; meg kell viaskodni útközben egy sárkánnyal, a közönnyel, a kinek nem hét feje van, hanem hetvenhét-ezer feje.

Mind e bajokon túl van immár a Wolfner és Singer cég, a „Regénytár” tetszetős alakja, olcsósága, a terjesztés páratlanul ügyes módja, a tartalom és a szerzők változatossága kedvelté tette a vállalatot, ma már ott lehet azt találni majd minden magyar családnál sáskaszerű szaporodásban.

E kötet, melyhez e néhány szót fűztem (mintegy megünneplésére a ritka alkalomnak), a századik. Száz kötet! Könnyű kimondani, nehéz kiadni, még nehezebb eladni.

De a „Regénytár” alapítóinak mindez sikerült, anélkül, hogy aranybánya és petróleum-források jövedelmét vesztegették volna el, de viszont anélkül, hogy aranybányát találtak volna. A „Regénytár” nem fényes üzlet, de nem is rossz üzlet. Közönség és a kiadó meg vannak elégedve.

E kölcsönös megalégedéshez még csak az íróknak kell hozzájárulni, hogy a diadal teljes legyen.

Mi pedig hozzájárulunk szívesen, mert a „Regénytár” kettős kulturális feladatot végzett. Az egyik, hogy írókat lanceirozott, a másik az, hogy írókat leguillottinerozott.

E mosolygó, vidám piros könyvtáblákra bizvást rá lehetne nyomtatni az örvendetes gyászjelentést:

»Ponson du Terail és Xawer Montepin nincsenek többé!«

Mikszáth Kálmán.

A ki mindenért, a mi magyar nemzeti ügy, „huszáros tűzzel” lelkesül: Ő cs. és királyi Fensége József főherczeg úrnak: a „M. néprajzi társaság” és az „Országos iparegyesület” védnökének, a „Kalotaszegi háziipar” kegyes pártolójának, a magyar írónak hálás hódolata jeléül

a kalotaszegi asszony
GYARMATHY ZSIGÁNÉ,
Hory Etelka.

Magyar hazánknak, a természet vadregényesség kincseivel gazdagon földiszított délkeleti határai felé, a havasok alján, terjed egy kies, de alig ismert kis lapály és néhány a hegyek közé nyuló völgyecske, melyek eddig sötét fenyvesei közé egy szorgalmas és munkában kitartó, de szegény népet rejtettek el a haza és a nagy világ szemei elől.

E vidék Kalotaszeg, a nép munkája a ritka szép és diszes varrottas.

Élet kellett e vidéknek és nem a sötétség feledékenysége; és ime találkozott is a szegények jótekingó védnöje, a ki sem fáradtságot, sem áldozatot nem kímélve: megadta nekik az életet. Fölkarolta ügyességüket, szorgalmukat; munkára buzdította és bemutatta műveiket széles körökben és így téve le azon alapkövet, melyen ott a jelen és a jövő nemzedékek boldogsága emelkedend. És már is kezd a nagy világ is tudomást venni Kalotaszegről és derék magyar népéről.

Mint a »Magyar országos iparegyesület« védnöke, szent kötelességem Kalotaszeg védnökét nemes célja elérésében csekély erőmmel támogatni és mint a »Magyar néprajzi társaság« védnöke, ezen általa irt munkát melegen ajánlani, annyival inkább, mivel ez az első, mely azon nép életét részletesen ismerteti, melynek virágzóbb jövőjére közös erővel törekedünk.

Fiumében, 1891. január hava 30-án.

József Főherczeg.

A néma anyja.

Elbeszélés.

I.

Erzsébet és Katalin napján a Katák és Erzsik országában: Kalotaszegen minden ház előtt zeng, hogy: »Eljöttünk mi is megtisztelésre. Az urtól áldást, hogy kérjünk fejére« sat. Mert ezen a vidéken el sem képzelhető egy olyan ház, a hol egy-két Kata s ugyanannyi Erzsik ne volna. De mégis, itt e kék tulipános kis ablakon belől csak egy Erzsébet van, minden Kata nélkül, hanem ennek valószínűleg az lesz az oka, hogy azon a telken több asszonyféle nem lakik.

Özvegy Bodizs Andrásné, egyetlen fiával, a némával lakja az egész telket s így a némánál jobb szerencse nincsen a helységben.

A »futógém« lámpa sárgás fénye, a mint kisüt, a kék rámás kis ablakon küllős vonalakat vet a novemberi est ködös sötétébe. A kis ablak alatt öt-hat serdülő leányka szörnyű igyekezettel éneklí »Eljöttünk mi is megtisztelésre sat.« benn a szobában lobogó tűz mellett a pucik padon ül és fon az özvegy Bodizs Andrásné asszony: arczáról a rózsákat apránként leszedgette az ötven esztendő, de természetnek egyenes délczégtségét nem bántotta: hadd legyen a jövő éveknek is valami aratása! A kis lámpa világa s a lobogó tűz fénye melegen, barátságosan verődik vissza a hosszúsor régi kancsóról s a padlástverő ágy dús varrottasáról. A betérített asztal mellett ül a néma, megtermett szép legény, természetnek délczégsege, arcvonásai elárulják, hogy kinek a fia, de elárulná azt különben is az a tekintet, melyet csak az anya vethet olyan gyermekére, a kit épen úgy szeret, a mint szán, a ki egyedül mindene ezen a világon, hat gyermeke közül az egyetlen élő gyermek, a legfiatalabb.

Oda künn a leánykák éneke felcsendül, az özvegy tovább nézi a szegény siketnémát, kinek öröksendjét nem zavarja földi hang. Szegény szép fiam te! Más legény ilyenkor kifut s ha ott van a növendékek között az is, a kit »sor után« magának nézett, elhívja őket egy kis »fütözésre«... Jó isten mi is lesz belőle, ha egyszer a szíve megszólal? Bizony jobb is lenne, ha már az ajkáról elvette a szót én uram istenem, hogy ne engedd szíve megszólalását sem! A tele orsót bele szúrja a fogyó kenderbe s előre hajolva, úgy nézi a fiát, míg lelkében újból ismétlődik az az imádság, melyet akkor régen, ezelőtt húsz évvel, küldött az egek urához.

- Ne szólj az isten rendelkezésébe Erzsók! - mondotta a rokonság. - Ne imádkozd vissza ezt a gyermeket, 'iszen látod, hogy szeme, feje feldagadt, a rusnya himlő vakká, siketté teheté, ne imádkozd vissza.

- Visszaimádkozom! Mert ha ezt is oda teszik a többi mellé, abba az irtózatoss agyagos gödörbe, a szívem reped, vagy megbolondulok utána... és imádkozott s a gyermeke életben maradt. Aztán midőn nyilvánvaló lett a kis fiu siketnémasága, a nép az ő szokott őszinteségével - melyet bátran lehet kiméletlenségnek is nevezni - nem késett a szegény anyával megértetni, hogy nem volt helyénvaló az imádság. Ilyenkor felkapta az erőteljes szép kis fiut s forró csókokkal borította. - Csak hogy nem tettek a földbe, drága kedves kis fiam! És mégis minden ilyen megjegyzés után, mintha egy csöpp keserűség, valami önvádféle maradt volna szíve mélyén, melyet enyhített ugyan mély vallásos érzülete, de egészen szét nem oszlatott soha.

II.

A kis leányok éneke oda künn már a körül forgott, hogy a szent Erzsébetek szíveit e perctől kezdve víg öröm kapja, midőn a néma felállott, hatalmas mellét egy mély lélegzéssel kifeszítette, minekutána anyjához akart menni, hogy a tűz elé ülve elbeszélgessenek... igen, beszélgessenek, mert rájuk ugyan nem talál az a közmondás: néma gyermeknek anyja sem érti szavát. Ennek a némának értette az anyja minden tekintetét, legkisebb kézmozdulatát s ő is meg tudott a fiával értetni mindent: elmondta, hogy hány testvére van a földben s ott lenne András is, ha a jó isten meg nem hallgatja vala azt a forró imádságot. Eddig volt még a háznál valaki, a kivel el tudott a néma beszélgetni, a kit nagyon, nagyon szeretett, de azt az őszön elvitték katonának, a mikor Andris két nap nem evett, úgy busult egyetlen barátja után.

Épen Pistiről, a katonáról akart András tudakozódni az anyjától, midőn véletlenül kinézett az ablakon és meglátta a kis leányokat. Tekintete fölélénkült és sürgetve intett anyjának: - Hivja be, hívja be őket! Nem minden házhoz hívják be ezeket az éneklő kis köszöntőket s midőn az ének után egy közölök elmondja a »rigmus-t«, várnak egy pillanatig, nyilik-e az ajtó? Ha nem nyilik, tovább mennek s nyomban a szomszédház ablaka alatt zeng »Eljöttek mi is...« Ha pedig nyilik az ajtó, akkor nevetve szemérmesen összebúvnak és könyökeikkel noszogatják egymást, hogy melyik menjen elől.

A Bódizsék köszöntői között Vincze Kata a legkorosabb, elmúlt már tizennégy éves, a tavasszal pártás lány lesz: azaz confirmál s a fersinget muszulylyal cseréli fel. A dúsan varrt bárányszőr kis mellrevaló szorosan oda simulva derekához, még karcsubbna tűntette fel a kecses fiatal termetet: még a délczeg növények hazájában is feltűnő volt ennek a kis leánynak a termete. Szempárja pedig úgy ragyogott a ködös világosságban, hogy nem csoda... no, de ez későbbre következik. Tehát Katának kellett volna elől menni, de ő a helyett, hogy az utczaajtó felé tartson, megfordult és futásnak eredt. Hanem a tornáczvégi kis ajtón - topp! Elibe áll Bódizsné asszony s átöleli:

- Hova, hova kis Kata? - Megfogta kezét, gyöngéd erőszakkal vonta maga után fel a tornáczra. - Csak nem futsz el a jó szó elől? Ti is, mindközönségesen forduljatok be. - Mikor az apróságokat betelerelte, látható gyönyörűséggel nézett a serdülő lányka viruló arczára: épen ilyen hamvas pír borította az ő leánya arcát is, midőn épen ilyen feslő bimbó korában oda tette a többi mellé...

- Na édes gyönyörűségek, huzódjatok a tűz mellé, míg a kamarába fordulok egy kis egyet-másért a számotokra. - A néma nem lelte helyét: oda fordította a karospadot a tűz elé, szíves biztatással mutogatva, hogy üljenek le, az apróbbakat fel is rakta, megczirógatta, a szép kis Katát csak tartózkodva kínálhatta, az úgy tett, mintha észre sem venné és elfordult; a legkisebb leány felállt a padra s úgy nézett mindég arra, a hol a néma volt; szájacskáját sem fogta be a nagy érdeklődés miatt, hogy közlelől lászson egy olyan ajakat, a melyikén még szó nem jött ki. De annál többet szólott e pillanatban a néma szeme, a mint Vincze Katát nézte. Kata még hátrább huzódott és hevesen szólt a többi lánykákhoz, a mint azok integettek felé.

- Nem megyek, irtózom... irtózom a némától; és összeborzongott.

- Én szeretem, én is! mondogatták a gyermekek - a néma jó, soha sem bántott egyikünket sem, tán bizony téged bánta piaczi Vincze Kata?

- Nem bántott, de irtózom... irtózom tőle... úgy mint ti a békától, s ismét megrázkódott, hogy habzó fehér ingvalla csak úgy rezgett bele.

Erzsók néne előjött a kamrából, kezében egy tele tál aszalt gyümölcsöt hozva, míg kötényében diót, mogyorót szorongatott. Legelőbb Katát kínálta meg s mikor Kata vonakodott, megczirógatta és úgy rakta tele kötényét s hozzá fennhangon gondolkozott.

- Ha egy ilyen leányom lenne!

Ettől a hangtól, igaz gyöngédségtől, lágyabb kifejezés sugárzott a szép gyermek szeméből és az irtózás helyét valami meleg ragaszkodó érzés váltotta fel, de csak addig tartott ez, míg a néma levett a fogasról két szép piros almát és oda dobta a leányka kötényébe, ekkor ismét az irtózás kifejezése lett erősebb a szép gyermek-arczon. A mily gyorsan elfogadja a leányka lelke a pillanat benyomásait, úgy tükrözi vissza tekintete minden érzését. A gyermeksereg távozott, Kata az utcaajtón kívül megállt és heves sürgetéssel szólt:

- Vegyétek el, vegyétek el, mert tüstént kiöntöm! Hozzá ért a néma, nem kell, irtózom, irtózom! S még fejét is félrefordította, míg az apróság, kiszedett kötényéből mindent.

És az anya, a mint ott állott a tornáczvégén és hallott mindent, felsóhajtott:

- Szegény jó fiam te! vajjon mivégre is tartott itt az én imádságom?

III.

A néma türelmetlenül várta be anyját: hiszen annyi a mondanivalója... no hát üljön oda a guzsaly mellé és hallgassa:

Azok közül, a kik itt voltak, a legmagasabb az nagyon szép, mindég az volt legszebb az egész világon: annak olyan az ajaka mint az, - a néma - mellrevalóján a piros tulipán szirma, olyan a termete, mint azé a szarvasé, melyik ott a fogasbeli kancsón ki van festve, olyan a szeme, mint a ragyogó tűz emitt s egészben oly gyönyörű, mint ez a szép világ, melyet a néma úgy szeretett: hiszen annyi abban a napfény, a meleg és minden jó, a mi őt körülveszi. No érti-e az édes anyja, hogy mit magyarázott?

- Hogyne érteném édes jó fiam, értelek én egészen, csak mondd tovább. - És a néma tovább beszélt a »tűzszemű«-ről, a kit ezentúl mindég így fog nevezni. A mint magyarázott, kinyílik az ajtó és a néma az életben először nem örvendett a szomszéd megjelenésén, a kívül édes örömet el szokott huszonegyezni akkor, mikor a szíve nincsen így tele.

A szomszéd hatalmas toppintással rázta le magáról a frissen esett havat, miközben: »szirincsés« jó estét kívánt s nyomban megjegyezte, hogy:

- Ugyancsak szórja a molnár odakünn a lisztet: megvetett a tél!

- Nem időelőtti havazás ez, Bálint ecsém.

- Inkább hiszem, hogy késhete vala még, már csak a juhok végett is... de máskülönben adjon az úristen kendnek Erzsók néne sok szerencsés Erzsébet napot, szívemből kívánom.

Erzsók néne »köméndes« pálinkát szedett elő, mivelhogy a száraz kívánság nem találja meg az útját és midőn látta, hogy fiának nincsen kártyázó kedve, igyekezett maga mulattatni a vendéget:

- Na fűtözz egyet Bálint ecsém és beszéld el napi sorodat.

- Hát bíz én nem mondhatnám, hogy ma jobb lábbal léptem vóna az utcára, mert a hogy kilépek reggel, csak mellettem terem piaczi Vincze Jancsi Márton és elfoga kezesnek: tudom én már az ilyen kezesség sorát: bizony félek túle, hogy ez az adósság a nyakamba sikerül!

- Hát olyan sokkal adós Vincze Márton?

- Elhiszem azt! Ide s tova szegre kerül a járom... de hát nem is csoda, felettébb sokat nyitogatja a kocsmaját; de túl - afelől ezt sem lehet egészen kárhóztatni, mivelhogy olyan

lármás cselédje egy gazda embernek sincs, mint ökemének: a felesége veszekedő, a menyei veszekedők, a fiai káromkodók: égedelem abban a házban élni! - Míg a szomszéd kóstonlatva a „köméndes”-t tovább beszélt a „haza” leglármásabb háznépéről, az özvegy orsója pörgött, telt és elméjében azt hánytá-vetette: hogy ha már van a világon (ő ugyan nem hitte ezt soha!) egy olyan leány is, a ki irtózzék attól a szép, derék legénytől: az ő jó fiától, jó annak a lánynak tudni a házi körülményeiről, meg az apja adósságáról is.

IV.

A hónapok teltek, a néma szerelme nőtt és a szép Kata irtózása nem fogyott. Tánczban elbújt a néma elől, utcán kikerülte, vásárkor el nem fogadta a mézes pogácsáját és a néma kijelentette az édes anyjának, hogy ha ez mind így megy, ő meg fog halni; meghal, ha a „tűzszeműt” ide nem hozzák, úgy mint a szomszédba és még más helyekre is vittek egy-egy leányt, a mikor annyi fenyőgaly volt mindenütt.

Ha megtartottalak az imádsággal, nem hagylak elpusztulni a szerelmed miatt. Különb is, boldog lehet akármelyik leány, ha ilyen telket, ilyen házat s ilyen derék urat kap. Nem is bízza bébillérekre a dolgot, maga megyen a lányos házhoz és elintézi mindent. Házasság-szerzőt nemesebb ok még nem indított útra, mint ezt a fia boldogságáért élő jó asszonyt. Beszélt a szülőkkel, a kik nagyon megörvendettek az ajánlatán. Vincze Márton uram még az nap estéjén kért is egy kevés kölcsönt, mert hát kamatért kínozzák; Bódizsné asszonyom még soha jobb szívvel nem kölcsönzött senkinek. A leányt csak úgy távolról kerülgette, de a mit így épített, azt nyomban lerombolta a szülők türelmetlen, heves erőszakolása, az ágyok sürgető biztatása és a bátyák haragos megjegyzései.

- Nem, inkább elpusztítom magam, mintsem a némához menjek!

Elpusztítja! De hát hogy? Tavaly a szomszéd faluban egy oláh leány felakasztotta magát... irtózat! hogy valaki... nem, ezt soha sem tudná tenni... hát aztán még az milyen borzasztó lehetett, mikor ezelőtt vagy húsz esztendővel - maig is beszélnek róla - itt a szomszédban egy leány a kútba ugrott; férjhez erőltették, azért cselekedte. Meleg, lágy kedélye úgy összeborzongott ettől a gondolattól, mint meleg, puha karján a bőr. Nem, mintsem megölje magát, inkább tűri ezt az életet: pokol az otthona, de csak húzza, halasztja a dolgot, hát ha valaha valamit rendel a jó isten.

V.

Bálint szomszéd egy napon azzal toppant be Bódizsné asszonyomhoz, hogy:

- Ha mind így Erzsók néne, a ked nyakába sikerül piaczi Vincze Mártonnak az adóssága, de el'iszem inkább is megbírja, mint egy hétcsaládos ember.

Ha a lány úgy a kezembe lenne, mint az apja, nem látnám a szegény fiúnak a hervadását, gondolta az anya. Tudja, hogy erőszakkal gyorsan elintézhette mindent, de hát milyen áldást hozna egy ilyen házasság? mégegyszer megyen és kiteszi a szívét az előtt a lány előtt. Jókor ment, mert az a leány épen akkor vérig volt sértve: az egész háznép reá támadt a legotrombábban és az apa azt hánytá a szemére, hogy csak azért vonakodik, mert őt a tömlöczbe akarja juttatni az adósság miatt.

Kábult fővel menekült a szilvásba, oda dőlt egy virágos szilvafára s a mint heves zokogás közben gyönyörű termete megrázkódott, a fa úgy hullatta rá fehér szirmait.

Bódizsné csendesen közelgett, a leány karjára tette kezét: - Szánlak kis Kata!

Kata hevesen félre szökött: Tudom!

- Tudhatod is! No, de maradj egy szóra!

És az a szó, meg a többi, olyan tisztán, melegen jött a szív mélyéről, hogy egészen a zaklatott leány szívéig ért: szeretettel emelte tekintetét az asszonyra:

- Hej! Erzsók néne, ha ked egyedül lakna s akkor is így hívna, be szívesen mennék... de látja, irtózom a némától!

Most már a fia jóságát, derékségét, igaz szerelmét festette az anya meleg szavakkal, a miknek nem nagy volt a hatásuk; a szép arczon csak ott maradt az irtózás kifejezése tovább.

- Ha a jó isten bölcs rendelkezésében úgy látta jónak, hogy a szegény fiam ne mondhasa ki soha a mit érez, hogy ne hallhasson semmit abból, a mit olyan jó hallani: az ünnepi harangszót, a víz csörgését, a madarak énekét, semmit, semmit! ezért irtózol tőle te, a ki szólhatsz és hallhatsz?

- Igaz. Szegény néma!... Milyen jó édes anya ked Erzsók néne!

- Jó anyád lennék én neked is Kata, bizony jobb mint az édes anyád; s te mégsem akarsz ott hagyni azt az égedelmet, ahun nincsen egy nyugodalmas perczed... nem kívánczol a mi csendes házunkba, a melyik olyan, mint egy templom: harag, rossz szó nem kél falai között soha.

Ez egészen megragadta a leány figyelmét. Egy olyan csendes ház, mint a templom... az mégis nagyon jó lehet! Ott nincs czivakodás, káromkodás, örökös harag, csendes, mint a templom... s abban a templomban közel hozzá ez a jó asszony, a kihez mindég úgy vonzódott... úgy mégis jobb lesz... jobb. Derűs, meleg kedélye rögtön elfogadta ezt a benyomást, elmosódott a a néma alakja, hogy annál színgazdagabban tűnjön fel a csendes otthon vonzó bája, egy igazi édes anyával. Kezét nyújtotta:

- Ketekhez megyek, Erzsók néne.

És eljött az a nap, mikor a néma saját udvarán is láthatta a nagy halom fenyő galyt, a mi előtte annyit tett, hogy lakodalom; ettől aztán szíve úgy vert, hogy siketségét is túlkiáltotta az az édes dobbanás, mert azt jól hallhatta.

Lakodalmat ülte, még pedig olyan lakodalmat, milyenre nem emlékszik a helység: az anyós egy tele kötő arany és ezüst pénzt »szólt« a menyének s a kontyolóját arannyal hímeztette, igazi aranyat varratott a fejkötőjére is, hogy igazán tündököljön a patyolatkendő alatt. Módosak is, szépek is, az egész telket egyedül bírják, hogyne lennének boldogok?

Boldog vagy édes jó fiam - gondolta az anyja - s míg én élek, meg is őrzöm boldogságodat: ha már itt tartottalak imádságom által a magamhoz való tekintetből, ezentúl nem tekintem magam soha, csak téged, a te boldogságodat.

Az anyósok türelmetlensége többnyire gyermekeik iránti nagy szeretetökből ered; de ennek a míveletlen asszonynak megmondta a szíve, miként szereti az ember igazán a gyermekét. Tapintatosan, helyes irányba vezetett folytonos munkálkodással elfoglalta fiát, hogy nagy szerelmével el ne riaszsa magától a fiatal asszonyt, elfoglalta menyét, hogy ne legyen ideje szívével bajlódni.

A népnél különben is a mezei munka a legderültebb szórakozás; hátha még jó étkekkel, jó szóval fűszerezik a munkát!

- Már édes fiam, ha semmi áron nem engeded, hogy a Pisti helyét más szógával töltsen be, akkor csak láss a dolog után magad, most már asszony is van a háznál, a kiért dolgoznod kell. Aztán ha az »ember« dolgozik, az »asszonycseléd« sem ülhet az árnyékban!

Az új menyecskének új volt a jóllét, a vidám-derű s különösen új volt az a szerető igaz gyöngédség, melylyel anyósa elhalmozta. Naponta jobban vonzódott a tapintatos jó asszonyhoz. Érezte, hogy a némát nem szereti, de ezzel nem fogja elszomorítani az anyját, a ki hozzá olyan jó.

Aztán az okosan beosztott folytonos munka között csak úgy röptek a napok. De mikor eljött az az idő, hogy nemcsak a Vlegyászán, hanem az apróbb hegyeken is hófehér lett s a család beszorult a falak közé, kezdte a menyecske úgy érezni, hogy ez a mély csend mégis csak borzasztó: az anya beszél a fiával mindenről, de ő abból nem ért semmit, nem, nem is akarja megtanulni ezt a beszédet... irtózik attól!

Ha szeretné az urát, azóta értené minden kézmozdulatát - gondolta az anya - de ezt ne tudja meg az a szegény fiú soha, elég ha ő látja! És a néma valóban olyan boldog volt, hogy ha tudna is szólni, akkor sem mondhatná ki azt a végtelen nagy boldogságát. S hogy e boldogság még teljesebb legyen, egy napon csak lehozták a padlásról azt a kéktulipános kis bölcsőt, melyben őt ringatták s egy vörös selyemkendőbe burkolt vörös kis jószágot tettek a bölcsőbe: a kicsi Erzsit. Ezután gyermeksírással verte fel azt a mély csendet, melyre a tűzszemű menyecske előbb úgy vágyott s melytől később úgy fázott.

VI.

És midőn Kalotaszeg festői hegyeit másod ízben is - a lakodalom után - hó borította s a gyermek már többet nevetett mint sirt, nehogy ismét beálljon az a fagyasztó csend, hazakerült Pista, a katona. Ekkor érte el a néma boldogsága tetőpontját: innen már vagy egyenesen az égbe léphet, vagy lefelé szállhat. Itthon van hát az az igaz jó barát, a ki éppen úgy meg tudja érteni, mint az édes anyja! Nyomban előadta a mi négy év óta történt, elő a két esztendő nagy boldogságát; eddig is szép, jó volt ez a fényes meleg világ, de most még százszor szebb! És most már üljön Pista oda a tűz elé s beszélje el ő is a négy esztendő történetét.

A deli, szép legény, katonás hetykeséggel foglalta el régi helyét és jelekkel kezdett magyarázni, de ekkor észrevette, hogy most már olyan is van ebben a csöndes házban, a ki nem érti a néma beszédet és úgy intézte a dolgot, hogy a jelek mellől ne hiányozzon a szó sem; a csengő, erőteljes férfihang minden igéje, mint a tűzszikra valami lobbanékony anyagon, úgy futott végig a szép menyecske idegein: az az igazi templom, a hol ilyen hang csendül!

- Hát aztán milyen ott a nép, a honnan jössz? - tudakozta a néma.

- Bizony nem olyan mint itthon, különösen az asszonynép viseletét nem venné be a termézetem soha, milyenek azokhoz a viganós maskarákhoz képest a mi asszonyaink. Na, csak meg kell nézni ezt az öltözetet, a minél szebb nincs a föld-kerekségén - és oda mutatott a menyecskére.

Kata ott állott a bölcső és ágy között; piros csizmás kis lábával ringatta a bölcsőt, miközben hófehér alsó ruhája meg-megvillant a felaggatott muszuly aranysárga szegélye s a piros szegélyű ránczos kötény között. A mint ruganyos, karcsú, fiatal alakjával kissé hátradőlve, támaszkodott ott a padlást verő ágyhoz, festői, ingerlő tájviseletében oly gyönyörű volt, hogy

egy pillanatig a katonának a torkán akadt a szava. Az anyós is oda nézett: tizenkét váncos dús varrottas bibora melegen megélné a tűz fényétől, olyan háttérrel adott a ragyogó fiatal arcnak, hogy szíve nagyot dobbant ettől a képtől, most csak igazán tűzszemű a feleséged édes jó fiam!

És a csengő férfihang minden este betöltötte a csendes szobát, míg egyszer az anya úgy találta, hogy Pista többet beszél, mint integet.

- Már pedig szógám, a jeleket érti Andris és nem a szót, hát ehhez tartsd magadat, ha az én fedelem alatt akarsz élni! - A határozott erélyes hang útba igazította a legényt; hanem azért minden ember tudhatja már, hogy mi lett ebből a dologból. Egy huszéves tűztekinetű asszony, a ki sohasem szeretett még, a ki irtózik az urától, s egy huszonnégy éves deli szép legény, a kivel egy fedél alatt lakik... De nem lakik! gondolta Bódizsné asszonyom, házat adok neki, megházasítom a szógát.

A néma az asztalnál ül, épen mint az első estén, midőn e csendes házba léptünk: mikor oda künn csengett a leánykák éneke: »Eljöttünk mi is«... az anya ott fon a pucik padon s épen úgy tekint fiára, mint akkor, a tűzhelyen Pista ül és beszél, Kata a bölcsőre dölve szoptat s ez az odaadó meghajlás mégis ingerlőbbé teszi: a tűz fénye egészen ráveti aranyos vöröses világát és most talál rá csak igazán, hogy »tűzszemű!«, szemben ül a legénynyel és nem tudja, mintha más is lenne a szobában, vagy az egész világon. A fiatal duzzadó élet lüktetése, a forró vér láza, egész lelke ott szikrázik abban a tűztekinetben, melylyel a legényre tapad. Pista érzi a delejes szempár ellenállhatatlan izzó vonzását, de érzi azt is, hogy a néma őt nézi... miért nézi, hadd lássa: tekintetök találkozott: Pista megborzadt: ilyen fenyegető, vad lángot még soha sem látott. Összeszedte magát, pár perczig még integetett, aztán nyugodtan felállott. Már csak engedjen meg a néma, de neki menni kell a fonóba, már régen kellett volna.

A fenyegető sötét tekintet egyszerre csak felderült: úgy hát Pistának szeretője van ott, ha már régen kellett volna?

- Az van. - Inti Pista és távozik. A néma utána, meg kell, hogy tudja, ki a szeretője, mikor házasodik, hova viszi a feleségét? Különben ide is hozhatja, hiszen közel rokon a házhoz: egy volt a nagyapjuk... mindent meg kell most tudnia. És az utczaajtóban a hó és a csillagok világítása mellett megmagyaráztatja magának mind azt, a miről ezelőtt egy órával Pista sem tudott semmit.

Benn a szobában a menyecske meghajtotta fejét és azt kérdezte az anyósától, hogy: mit intett Pista?

Ha megtanultál vala az urad nyelvén, most tudnád! - gondolta az anya - aztán fürkésző tekintettel, de nyugodt hangon felelte:

- Azt mondta, hogy a fonóba megy, mert várja a szeretője.

- Nem igaz! - kiáltotta a menyecske s egy szökéssel az anyósa előtt termett, szeme lángolt, melle lihegett, így állt egy pillanatig, de rögtön összeszedte magát, tekintetét lesütötte.

- Kata, jó lesz, ha a nézésednek is, meg a vérednek is parancsolsz, máskülönben felgyujtod, porrá égeted ennek a háznak a becsületét, boldogságát, s ezt még sem érdemeljük tőled!

A lázongó fiatal asszonyt újból láng borította el:

- Anyám asszony! Tudja meg, hogy eddig szerettem, de most gyűlölöm, gyűlölöm! Miért cselekedte velem, a mit cselekvék? Iszen tudta, hogy irtózom a fiától, tudta, hogy az én ifju életemnek sírt ás ezzel a házassággal, hát mért szédített bele! Ked sohasem gondolt másra, csak a fiára: hogy nem szánt meg engem is! most már mi lesz velem?

- Szegény asszony! Nem hittem, hogy meg ne szeresd az én jó fiamat... szegény fejed!

Az igaz szájalom s igaz szeretet hangja újból eljutott a menyecske szívéig, hevesen vetette magát anyósa keblére, átölelte nyakát és hangosan zokogott. Az anyós vigasztalni kezdte, megnyugtanni akarta; tudta, hogy még nem rossz, remélte, hogy visszatarthatja; terve készen volt: az utczára nem űzheti azt a legényt, sem a világ szájáért, sem a fiáért, a kit ez által gyanakvóvá tenne: hanem gyorsan házat üresít a számára s megházasítja... meg pár hét alatt.

VII.

Hej! de az a pár hét elég volt, hogy az anyós megbizonyosodjék. Egy napon világos lett előtte minden; világos, hogy a menyé most olyan szerelmet élvez, a mi nem pokol, hanem menyország neki. Csakhogy a másvilágon megfordítva lesz; gondolta vigaszul, a mi éppen nem vigasztalta meg. Irtóztatóan szenvedett: mit tudjon cselekedni? Kábultan, czéltalanul ment végig az utcán, megkerülte a malmot, meg az egész falut; így barangolt késő estig. Egy kinos, álmatlan vergődésben töltött éj után, korán reggel kiment a kuthoz, jegesvizzel megmosta arcát, forró fejét, aztán indult a templomba. Erős vára neki az isten, most is meg fogja világosítani az elméjét. Forró, buzgó imája azt kérte a mindenek urától, hogy adjon neki erőt e nagy csapás elviselésére, de olyan erőt, mi által úgy tudja hordani, mintha semmi súlyosat nem hordana. Csak ez az egy mód fia nyugalma megtartására, csak ez az egy!

Ha nyilvánosságra hozza a dolgot, el kell a háztól űzni a botlott asszonyt s mi lesz akkor fiából? Nem, ezt a titkot ő fogja megőrizni s úgy cselekedni, mintha nem is sejtene semmit: mig szívében poklot hord, derült arcot mutat a szegény megcsalt férjnek. Így, ha titoknak véli a dolgot, óvatosabb lesz a menyecske is. Aztán az anyai szeretet olyan művésznővé tette a műveletlen asszonyt, hogy senki sem sejtette, mit érez, midőn úgy beszél menyével, mint eddig, midőn derült arczczal figyeli a néma terveit, hogy miket fog Pistának adni, a kit még jobban szeret, mióta tudja, hogy az is házasodik. Tudta, jól látta, hogy menyé lázas mámorában nem tekint sem a hirnevét, sem a némát, csak egyedül tőle tart, őt akarja kimélni: hej! ha tudnád, mit kimélsz? És ebben a kinos helyzetében hányszor magyarázta a fiának, hogy a »tűzszemű«-t éppen ő küldte most el a Pista menyasszonyához, mert ott sok a dolog, a miből az az egy szó, hogy: *Pista*, mindig igaz volt.

És jött egy nap, mikor a férj nem az anyától kérdezte, hogy hol a felesége és az a nap lett utolsó napja a szép hűtlen menyecskének. Midőn a néma erős keze összeszorította a »tűzszemű« torkát, a kialvó tekintet végső fellobbanása világosan kifejezte mind azt az irtózatot, a mit valaha csak érzett; mintha azt mondta volna: ezért irtóztam hát úgy téled mindég!

VIII.

A némát eszméletlenül találták a halott mellett és nem jött azután sem magához egy pár hétig: így hát törvényt sem ülhetek felette: különben sem lehetett semmit tudni. Csak az volt bizonyos, hogy Pista eltűnt a vidékről, hírét sem hallották többet. Az anya ugyan beszélt egy történetet, a minek csak éppen az az egy hiányossága volt, hogy nem lehetett egészen összeegyeztetni azzal a kékes vörös karikával, a mi körül fogta a menyecske fehér nyakát.

Mikor a néma magához tért, a doktor azt mondta az előjárásának: nyugton kell hagyni, pár nap múlva az örökbíró ítél felette! Nyugton? Irtóztató nyugalom ez! Soha, sohasem hitte volna, hogy ez a szép fényes világ pokol is lehessen... de ezt ne lássa az a szegény asszony, a kit úgy megszomorított. Nyugodtságot fog színlelni, mintha nem fájna ott bent olyan nagyon.

Vajjon haragszik is reá az édes anyja? Ha meg merné kérdezni! Nem, nem... és mégis csak megtudakozta.

- Hogy haragudnám, édes jó fiam!

Ha nem haragszik, ha úgy szereti mint eddig, akkor hogy kérje arra, a mire akarta? Így nem fogja megtenni, nem is kívánhatja, hogy megtegye... de hát akkor mi lesz vele. Csak az az egy enyhíthetne ezen a pokoli kinon...

- Látom, hogy akarsz valamit, add tudtomra édes gyermekem.

Hát ha az nem lenne nagyon fájdalmas az édes anyjának - de csak úgy! - akkor menjen a templomba, tudja mint akkor régen, mikor ő kis fiu volt és imádkozzék úgy mint akkor... no, tudja már?... akkor az életéért, most a haláláért; most is meg fogja hallgatni a jó isten, csak menjen... és mikor az imádság teljesülést nyert, akkor tegyék őt oda a „tűzszemű” mellé, mert nagyon, nagyon szereti! De ne sirjon hát az édes anyja, inkább nem is kívánja ezt. Az anya rögtön letörülte könnyeit, hiszen ennek a szerencsétlennek a nyugalmáról van szó.

- Így, így anyám... itt hagyom a leányomat, a ki majd megvigasztalja!

Meg! annyira meg, hogy annak is a halálát fogja ma kérni a mindenek urától. Hadd vigye magával az apja: nem született boldogságra: még egy hang nem kelt az ajkán, mikor a vele egykorú már gagyog, hát csak menjen az is! Kitántorgott a tornácra, ott aludt bölcsőjébe az unoka.

- Milyen szép gyermek; olyan mint az apja.

Ráborult a bölcsőre s elfojtott fuldokló zokogásából az esteli harangszó térítette magához: nagy kötelesség vár rá! Elbucsuzott fiától s indult a Golgota útján végig a templomba. És szállt mint husz év előtt ma is az anya imája, szállt és utat talált a mindenhatóig. Aztán mély bánattal, de teljes nyugalommal hagyta oda a templomot; a tornácra ismét ráborult unokájára:

- Te éretted is imádkoztam, kedves kis unokám!

A gyermek nevet, átöleli nagyanyja nyakát és tisztán csengőn, azt mondja, hogy:

- Fel! fel! - Különös emberi szív! A nagyanya nem ujong, hálát sem érez azért a mi után úgy esengett. Mintha már elvégzett volna mindent az ő jó istenével: meg is hajtotta fejét, hát csak sujtson az ütés! Most érezheted ezt így szegény anya, hanem azért mégis az lesz a te alkonyod szelid derüje, hogy csöndes házadat egy gyermek csicsérgése fogja vidámitani, egy gyermeké, a ki olyan, mint a fiad volt s még beszél is hozzá.

És másnap alkonytáján összeszorított ajakkal áll a néma anyja haldokló fia mellett, nem sír, nehogy visszasírja az életre azt, a ki egész élete vala.

A kedves meny.

Elbeszélés.

I.

A kedves meny! Hát ilyen is van? Van. Legalább Sinkó Jánosnének két menyé közül az egyik ilyen. Mert Sinkó Jánosné úgy rendezte, hogy az egyik kedves legyen és abban a jómódu földmives-lakban minden úgy van, a mint az asszony rendezi; s ha esetleg valami kiszámíthatatlan véletlen folytán egyéb történik, az, ha jó is, soha sem fog belenyugodni Sinkóné, mert nem ő rendezte úgy. Azt különben a világon minden Sinkóné szereti, ha az ő akaratja szerint megy minden dolog, csak hogy nem sikerül az olyan ügyesen mindeniknek. De a mi Sinkónénknak annyira sikerült, hogy leczkét vehetnének tőle még a nem muszulyos Sinkónék is abból a nagy tudományból: miként lehet az iga könnyű és gyönyörűség!

Széles udvar háttérében - mert az első helyet hatalmas csűr foglalja el - áll a barnultfedelű nagyobb fajta paraszt ház, könyöklős tornácza előtt a végig rakott hatalmas kőlapok azt mutatják, hogy ezen a vidéken nem lehet a kő ritkaság. A ház háta mögül dús lombu gyümölcsfák kandikálnak át a fedélzeten az udvarra, az udvaron csinos legény hajtja itatóra címeres ökreit s közbe akkorákat cserdít ostorával, hogy a kutya idegesen kél fel a fészerből s elzaklatja a kaparázó majorságokat. Benn a lakban egyedül sűrögforog Sinkóné asszonyom; háza népét a kisebb fián kívül, mind a mezőre rendezte; ne lábatlankodjék itt senki. A háznép egytől-egyig mind munkás, jámbor »cseléd«, úgy járja az egész, a mint fujja a gazdasszony. Csak a nagyobb fiu állapotodott meg egyszer a maga fejétől egy dolgon: a saját házasságán, s ezt nem tudja elszivelni az édes anyja; okosabb asszony, mint hogy szót csinálna belőle és rossz képpel fogadta volna házába a legelső gazda leányát, de mégis egészen más lett volna az, ha ő jár a dologban, ő igazít mindent. Lehet, hogy szíve szerint akkor sem lett volna a leány, mert nem szerette a nézését, meg az arcza színét, sötét kék szem, barnás szín, nemes metszésű orr, nem is a Sinkónék ízlésére való, de azért csak kibékült volna vele, mig így a szíve mélyén neheztelt azért a házasságért, a melyet nem ő igazított. Majd másként lesz a Pista sora... Pista becságatta ökreit és a lak felé tart. Édes anyja kilép a tornácra s szokott erélyével vág a dologba:

- Hát édes fiam, kikerültél a sor alól, az az én dolgom volt és senki orrára nem kötöm, hogy s miképpen szabadula ki egy ilyen egészséges legény! Elég az, hogy így van! Most már az ősszel megházasítalak; tudod kit szemeltem ki a számodra? Szép, jámbor cseléd s különösen kedvemre való a tekintete, az bezzeg nem néz úgy az ember szeme közé, mint ángyod, hanem lesüti szemérmesen, mint illik, a szemét. Igaz, hogy nem olyan nagy gazda lány, mint a menyecskenk; de hát adott nekünk az isten az én szorgalmam által annyit, hogy nem szorulunk senki »zesztréjé«-re; mert úgy gondolom, a felett senki sem kétségeskedik, hogy egy hült száju anyával nem így állana ez a telek? (Pista bizonyosan nem kétkedett ebben s valószínűleg meg volt elégedve, hogy jó anyát választott.) Na hát édes fiam, csak azt mondom én neked, hogy kedvemre valóbb leány egy sincs a faluban mint Győr Kisó! Hát te mit szólna hozzá?

Ezt különben jól tudta az anyja, hiszen addig nem is kérdené, a mig tisztában nincs a dologgal. E közben megjő a menyecske és a két leány; az anyja tüstént dologba állítja őket, maga pedig megindul a saját dolga után nézni. Egy kőszirtes kis udvaron rózsapiros arczu, gömbölyű termetű, nagyon fiatal leány áll, mikor észreveszi, hogy alant az utcán ki közelget kis házuk

felé, a kendertiló mellett terem és ugyancsak csattog a tiló, hull a kender-pozdorja és akkor sem tekint fel, midőn a nevezetes egyéniség ott áll az oldala mellett. A középkoru, jó módu takaros asszony a leány vállára teszi kezét:

- Hogy bele vagy merülve, virágszálam!

A kis leány egy perczre félbehagyja a csattogtatást, csak a kendert rázza úgy, hogy az apró pozdorja sűrűn tánczol az augusztusi napfényben; szeliden szerencsés jó napot kíván, aztán lesüti a tekintetét.

- Mondd csak, csillagom, nem érzel hajlandóságot, hogy a magas kendert már az én udvaromon tilold? - A leány elpirul, fejét még mélyebben meghajtja és a tiló még nagyobb csattogással töri a kendert. Sinkóné elfogja a kis »bárány«-nak azt a kezét, melyre a kender, mint egy fénylő sárgás kigyó rá van csavarítva:

- Na csillagom, ugy-e bizony akarsz a Sinkó Pista Jánosné kedvesebbik menyé lenni? Az, a kinek szebb ajándékot, nagyobb szólást nem tehetne a hazába, senki mint én? - Míg a leendő anyós így beszélt, benn a lakban az édes anya hamarosan palacsintát habart, seprópálinkába szinmézket kavart, aztán kifutott az udvarra, beédesgette szegényes lakába a nagy gazdasszonyt és csak arra kérte, hogy ne vesse meg az ő csekély jóindulatát és »szeresse«, a mit tiszta szívből kínál. Aztán elkezdett a szájaizén beszélni: magasztalta jó szívét, bölcs belátását s erősítette, hogy az egész hazában csak a pap, meg a biblia tudnak annyit, mint Sinkóné; végre bő áldást kért a legelső asszonyra és elkísérte egészen a pallóig. Így hát, kellőképpen méltatva, jó hangulattal tért haza Sinkóné asszonyom és megdicsérte napi munkáját nemcsak a gyermekeinek, de még az urának is s a jámbor ember úgy örvendett ennek, mintha nem éppen bőségesen kapná máskor a dicséretet.

II.

Egész tüntetéssel folynak a lakodalmi előkészületek. Sinkóné meg fogja mutatni, milyen lakodalmat tud akkor csinálni, mikor maga választja a menyét. És hogy Sinkóné egy talpraesett ügyes gazdasszony, azt el nem tagadhatja az ellensége sem. Neki van a legtisztább háza: olyan, mint a »tükör.« Olyan kenyeret süt, mint a sajt; olyan sajtot készít, mint a lágy kenyér; olyan fodros vásznat sző, mint a bors; olyan tiszták a gyermekei, mint a fehér galamb. Szóval ügyes asszony és jó asszony is, ha minden ember úgy járja, a mint ő fujja, ha érdemeit elismerik, ha akarata előtt meghajolnak. A tudatlanokat oktatja, a szegényeket segíti, papját megbecsüli, templomát ajándékozza és tiszteletben tartja a régi földesasszonyt is; igaz, hogy már földje nem sok van az öregnek, de a régi büszkesége hiány nélkül való; s mivel az öreg asszonyság egészen tudja méltányolni az ügyes asszony érdemeit, Sinkóné sem mulasztja el minden módon dédelgetni a jó öreget s ezt a barátságot aztán nem is tartja titokban, tetszik neki, hogy a mint mondja: ők ketten az öreg nagysás asszonynyal a legjobb pajtások a faluban. (Ha ez a parasztasszony történetesen más körben születik, hej! be el tudta volna hitetni az emberekkel, hogy ő egy kiváló egyéniség: megvolt hozzá minden tehetsége.)

Az öreg asszonyság kuriája, melyet még anyai nagyapjáról örökölt, ott van éppen a Sinkótelek mellett. Sinkóné mindég a csűrös kerten megyen át. Egy helyen le van taposva a sövénykerítés, az az átjáró. A Szilágyi kurián elvadult bokrok, ferdén nőtt gyümölcsfák között hatol át a szomszédasszony, kezében hófehér piros csíkú szötte ruhában egy csomagot viszen; az ágak bele akadnak a muszulyába és megtépik, a takaros asszony így nem mehet tovább, itt a méhszin, ott majd rendbehozza magát. Benyit és kissé visszahökken, a méhesben az úrfi aluszsza az igazak álmát erős horkolással, Sinkóné ránéz: ez fel nem ébred! és elkezd

a ruháját igazgatni: De hát mitől is jó itt ez a szín? Egy pár üres köpü van benne s egy szalmakanapé... Nő iszen, csak az enyém lenne ez a fiu, tudom istenem nem lopná így az időt! De úgy van az, ha vénségére lesz valakinek gyermeke! ez a vén asszony már nagyanya számba mehetett, mikor az egyetlen fia született, azért nem tudja rendbe tartani. Sinkóné rendbe jött, csendesen kilépett a méhesből, de az ajtót már nem csendesen huzta be maga után, hadd ébredjen, a ki rest!

Omladozó roskadt házban él az öreg Szilágyiné fiával, régi eszméivel s lengő pókhálóival. Erdély rejtettebb hegyei között s mezőségén egy-egy ilyen régi udvarházban minél nagyobb a családi előítéletesség, annál több a por és a pókháló; hogy melyik szüli a másikat, még nincsen felderítve, de hogy az egyik őse a másiknak, az már bizonyos. A szűk körülmények között élő szűk látóhatáru öreg asszonyságnak legfőbb büszkesége a nagyapja: arról beszél mindég, annak emlékét színezi ki olyan ragyogó színpompával, hogy maga is egészen belekápáradzik. A jámbor falusi nép már tökéletesen megszokta, hogy az öreg asszonyságnak jelesebb nagyapja volt, mind minden más halandónak s mivel hogy az öreg nem vala „jövevény”, meg is becsülte az egész falu. Lakodalom nem esett, hogy a pántlikás botu vőlegények be ne nyissanak a régi lakba s »egy darab kenyérre, egy pohár pálinkára, egy pár tánczra s meg a mire isten ű szent felsége megsegéli«, meg ne hívják az öreget és a fiát: Károly urfit. A legjobb gazdák is nagy megtiszteltetésnek vették, ha az öreg kopott, fekete selyemruhájában eltipegett a templombeli esküvőre. Károly urfit néha, mikor történetesen itthon volt, megnyerték a lakodalmass ebédhez is. De ez a legritkább esetek közé tartozott, mivel hogy az úrfi hat év óta mindég házasuló utban van. A megyében már minden »jó ágyból született« leányt megkért s minden kosár után a legnagyobb nyugalommal mondta édesanyjának: »nem jött, de már ha jőne sem kellene!« s indult más leány és más kosár után nézni. A menyasszonyjelöltek közül mindeniknek volt egy különös kívánsága - mert hát a mostani leány mind olyan követelő! - mondta az édes anya - bezzeg mikor az ő nagyapja, a híres Sándor házasodott... És a leányok valóban nagyon követelők: az egyik azt kívánta, hogy bár legalább tanult volna ez a Szilágyi Károly! A másik meggondolná a dolgot, ha vagyona lenne Károlynak; a harmadik egy kevés műveltséget óhajtott volna, a negyedik csinosabb külsőt és volt közöttük olyan követelő is, a ki mind együtt óhajtotta volna ezeket a tulajdonságokat! De már igazán hogy felette követelők a leányok!

Sinkóné asszonyom belép a Szilágyiné nappalijába; az öreg asszonyság köt egy régi divánon, melyet az idő fényesre koptatott, feje felett pedig az aczélkeretü tükröt ugyancsak az idő homályosra lehelte. Szemben a tükörrel és az öreg asszonysággal különböző alaku pókhálók alatt és között csüng a jeles nagyapa: a Sándor Károly arczképe. Sinkóné a poros asztalra helyezi csomagját és elmondja, hogy ez az utolsó fejésű sajt, azért mint ilyet vegye szívesen a nagysás asszony. Tavasszal úgy hozza, mint az első fejésű zsengéjét, nyárbán: mivelhogy már van ereje a fűnek, zsirosabb a sajt, ősszel vagy háromszor, mint az utolsó fejést; közben pedig szintén meg van a maga története a kövér bálosnak, friss ordának, meleg zsendiczésnek. Szóval az ügyes parasztasszony úgy el tud bánni ezzel a szegény, vézna, ósdi teremtéssel, hogy csupa gyönyörűség; tapintatos, ravasz, de gyöngéd is tud lenni: a jószívűségnek is van egy kevés köze hozzá, hogy a nagy gazda felesége mindenképen dédelgeti az öreget; de ellenben ha Szilágyiné nem lenne olyan nagy elismeréssel a Sinkóné ügyessége, jó gazdasszonysága és minden érdeme iránt, bizony abban hagyná az egész uri barátságot; de így egymás gyöngéit táplálgatva, nagyon szép szomszédságban élnek vagy huszonnyolcz év óta.

Sinkóné megemlékezve az utolsó fejés történetéről, kéri Szilágyinét, hogy ne vesse meg a csekélységet. Szilágyiné nem veti meg, a helyett inkább beteszi az almáriumba, miközben kinyilvánítja, hogy sajtot sem tud senki olyat készíteni, mint a jó szomszédasszony; aztán mikor vissza tipeg leülteti maga mellé a megtermett asszonyt és ez a barátkozás ugyancsak kipróbálja a fényesre koptott kanapé ősi erejét - aztán mint egy bocsánatkéréssel tekint a

nagypa arczképére: vajjon mit érezne, ha igazán látná, hogy az unoka mellett egy jobbágy-leány ül? Sinkóné sejtí a dolgot és méltányolja is: meleg kövér kezével végigsimogatja az öreg asszony sovány karját és elmondja, hogy olyan »szép« beszédű urí asszony nincsen is több a kerek világon; de hát ez nem is csoda, mert a kinek az édes bopja - már mint a nagypa, az öreg mélsás ur is olyan híres volt az emberbecsűlő természetéről, éppen mint más egyebekről, annak már a vérében van az eféle. És sebtében megemlékszik mindarról, a mit valaha a jeles nagypáról hallott, ki nem felejtve, hogy mikor a királyné Kolozsvárt jára (ezelőtt valami hetven évvel!), akkor is hogy megbecsűlé a mélsás urat; szóval elmondott mindent, a mit valaha csak hallott az unokától és akkor immár elérkezettnek tekintette az időt, hogy előhossa azt is, a miért voltaképpen a többit mondta. Ráteszi kissé sulyos kezét az öreg asszony kezére, kissé előhajol, bizalmasan a szemébe néz és kezdi:

- Nagysás asszony! tudom, hogy nem sajnálja a templomba fáradni a mi esküvőnkön, 'iszen ezt másokért is megcselekszi. Még abban is reménykedem, hogy jó szomszédtság jussán nem veti meg a mi szegény házunkat és itt a kerten át, a hun magam is járok, átsétálgat a lakodalmas ebédhez... majd magát a gazdát küldöm érette...

- Átmegyek szomszédasszony szívesen.

- Köszönöm alássan, mivel hogy biztam is benne. Így hát nem nyujtom hosszúra a fonalszálat, pördítek egyet az orsón és kimondom, miféle kérést takargatok. - És hogy a szó teljes jelentőségű legyen, köténye alól előszed egy kis csomagot.

- Tudja, instálom, hogy mi van ebbe? - Szilágyiné nem tudja, még akkor sem tudja, midőn Sinkóné óvatosan felbontja a csomagot és kiráz egy aranynyal himzett selyemfátylat, mely hullámoz és csillog a napfényben. - Látja instálom, mi közöttünk megszólják az embert, ha egyik nem lép a másiknak éppen a nyomába, ha valami újmódit kezd. Én pedig a leendő kedves menyem részére, a kít magam választottam a fiamnak, sok mindent akarok úgy, a hogy még nem volt. Bementem Kolozsvárra és titokban aranynyal hímeztem ezt a kontyoló-fátylat s a hozzá való fejkötőt, ilyen még nem vala ebbe a »házába«, mintha már látnám is, mennyire illik annak a szelíd nézésű kis báránynak. De nem akarom a magam nevével adni, nagyobb lesz a tisztesség, ha úgy csináljuk, mintha... na érti már a nagysás asszony?..

A nagyságos asszony nem érti s alig leplezheti le boszankodását, gyorsan s világosan elmondja kívánságát, hogy t. i. a fátylat és fejkötőt „szólja” fel a nagysás asszony s azon kívül azt az öt darab körmöczi aranyat úgy adja oda a fiának, Károly úrfinak, mintha a sajátjából adná - talán csak elhiszi, hogy rejtegetett ilyet a nagysás asszony? - és az úrfi a menyasszonytáncznál tegye a tányérra; de aztán se az úrfi, se más ne sejtse, mintha azok az aranyok a Sinkóné ládafiából kerültek volna elő! Végre az öreg asszonyság megértette a dolgot és egy pillanatig mintha valami kellemetlent érzett volna: a megaláztatásnak homályos sejtelve volt az; olyan homályos, mint a feje fölött a régi tükör és olyan törékeny is, mint az, mert rögtön összetörte az ügyes parasztasszony pár bízató szava. Szilágyiné beléegyezett és Sinkóné sűgárzó arczzal búcsúzott, eközben a nagypa képrámája mellett egy pók elfogott egy szegény legyet s a légy úgy sír, hogy Sinkóné oda ront s egy legyintéssel az egész ősi pók-háló-telepet lesöpri:

- Egész beszédem alatt ez a rusnyaság ingerelt s most hozzá még légyisírást is halljak! kiáltja, mintha csak otthon lenne és kötényével fényesre törűli a nagypa poros képét is úgy, hogy Szilágyiné régen nem látta ilyen friss jó színben a nagypát, egészen el is merűlt nézésében. Sinkóné pedig, a mint átrobogott a sűrű bozót között a méhesig és látta, hogy az úrfi még mindig aluszsa az igazak álmát, azt morogta: hát csak aludd ki magad a lakodalomig, hogy annál inkább feltűntethesd az öt aranyos lánczodat! Vajjon fog-e aztán boszankodni az erős tekintetű menyecske, a kinek senki sem adott öt aranyat? Az megérdemli a boszantást, mert

attól, egyedül csak attól nem hallott soha elismerő szót sem. Minden ember magasztalja, csak egyedül a menyé nem, pedig - hiában akarja titkolni önmaga előtt is, - de attól venné legjobb néven az elismerést, az egész világon a legjobb néven attól.

Szilágyi Károlynak sehogy sem tudott eszébe férni, hogy ha az édes anyjának dugaszban aranyai voltak, hogy nem adott azokból neki soha egy darabot sem? Széles piros arcát duzzogással vegyes szomorúság árnyalta, legbiztosabb fegyver az édes anyát legyőzni. Csak-hogy most már lehetetlen engednie, mert nincsen az a duzzogás vagy kérelem, ami azt meg tudja cselekedni, hogy a kérdéses aranyok az öreg asszonyéi legyenek; hej! ha azok lennének, már a Károlyka zsebében csillognának. Későn született magzattól az anyák nem igen tagadnak meg semmit. És Károlyka nem rossz fiú: egy kissé esetlen, egy kissé korlátolt, egy kissé renyhe; de édesanyjához szeretetteljes, engedelmes és mindenkihez jóindulatú. Mikor az édesanya drága magzata elszomorodását látja, előszedi apró kis furfangjait, - melyeken át ugyancsak saját szülötte nem lát - és előadja, hogy régen töri a fejét, miként fizethetné le egyszer a parasztasszony apró-cseprő szivességeit, mert nem szeret adós maradni stb. stb.; végre pedig felemlíti, hogy ezzel emelni fogják a nagyapa emlékét is; ime, az úrfi dédapjához hasonlít nagylelkűségben, ezt fogja mondani a nép. Károlyka kezd kiengedni és alkura fogja a dolgot: - De hát nem érhetnénk célzt például három arannyal? Látja, édesanyám, a más kettőből veretnék egy melltűt... ott lennék az aranyműves oldalán, míg kiveri, nehogy elcserélje a jó aranyat! Aztán ez a vertarany melltű, meg egy piros nyakkendő az új fehér mellényemhez egészen megtenné a hatást,... tudja már édesanyám hogy hol?... ott, a hova most szándékozom...

Soha, soha sem tudja ez a parasztasszony meghálálni azt a nagy áldozatot, a mit én most neki hozok! - gondolta a szegény öreg asszony - és az alku folyt tovább és Károlyka el nem tudta képzelni, hogy miért olyan kegyetlen most hozzá az édesanyja? De aztán megszokta és megszerette azt a gondolatot, hogy úri módra ajándékozza a menyasszonyt és csaknem várta már, hogy aranyait oda pergesse a menyasszony-tánczért kitett tányérba. A Sinkó-telken a nagy jövés-menés, a lakodalom nagyszerűsége édes izgalomban tartja a meghívottakat; a gazdasszony elemében van: minden ember az ő szavát lesi, rá figyel és mindenki őt magasztalva, mert hát: „hogy is tudja úgy kigondolni?” „Na ‘iszen, ez sem jutna másnak eszébe, csak kendnek, Kati néne!” erősíti az összegyűlt atyafiság. A nyugalomba helyezett kántor pedig úgy véli, hogy - Hetedhét országon nincsen párja kegyelmednek, Sinkóné asszonyom! már csak azért is milyen gránátos gondolat, hogy az uraknak külön asztalra, külön szakácsasszony főzzön,... hányan is leszünk csak mi az urak, Sinkóné asszonyom?

- Úr lesz tíz. Kik gúnyás-féle másodmagával lesz a rekturam - és ott hagyja a faképnél, most sokféle a dolog és sokfelől hangzik a magasztalás. De a meny, az érdekes karcsú menyecske nem dicsér egy szóval sem és az rendkívül sérti a hiú asszonyt: minden ember elismeri az érdemeit, csak ez az egy nem, még most sem! Na ‘iszen meglásd csak, mint kitüntettem én majd feletted azt a másikat, azt, a kit én választottam a fiamnak!

És a szép menyecskének képzelete sincs róla, mintha az ő dicséretére várnának; azt olyan természetesnek találja, hogy anyósa jól és helyesen elvégez mindent, hiszen az édesanyja is így cselekszik s azt sem dicséri soha, nem is tudja, hogy lehetne azt kezdeni?

*

Nagy vígsággal s a Sinkóék fogalma szerint, páratlan fénynyel lezajlott a lakodalom első napja. Az is csak Sinkóné érdeme, hogy olyan menyet választott, a kinek minden ember - s különösen az anyós rokonai és az öreg nagysás asszony - nagyobb ajándékokat szólt, mint szoktak. S annak is hire terjedt, hogy az úrfinak is nagy szándéka van majd a menyasszony-táncz után.

Reggel nyolcz óra táján, mikor a hegyre futó Sinkó-kert frissen zöldelő pázsitján és rózsaszínes kékségben fürdő kökörtöcsinjein még bőségesen csillog az októberi harmat, már kezdett gyülekezni a násznép és ellepte az udvart. A milyen szép ezen a hegy-völgyes vidéken az ősz, olyan szép a vidék népe is az ő sajátos festői öltözékében. Valami friss üdeség ömlik el úgy a tájon, mint az arczokon: más vidéknek ilyenkor kiaszott a mezeje, sárguló a fája, elsült a népe; itt zöldel minden és a fiatal asszonyok, leányok arczszíne hamvas-rózsás, mint alkony-pírban fürdő havas hegységeinek a csúcsa.

A cigányok rákezdik, a népség túlul a tornác felé: izibe, izibe, ahun jű a felkontyolt új menyecske! Teremtő isten, hogy csillog a fátyla!

A „kamará”-ból két nászasszony vezeti elő az új asszonyt. Fején valóban ott csillog az aranyos fejkötő felett az aranyos fátyol, mint egy napfénynyel árasztott rengő, tündöklő fehér hab. Benn a szobában sorjában áll a háznép és úgy várja a beköszöntőt. Ha máskor is szemlesütve szemérmeskedik Győri Kisó, el lehet képzelni, hogy milyen szégyellős most; nem csak a szemét süti le, de még karját is szeme elé tartja, mint a szemérmes szobor. A mint ezt látja a másik menyecske, Erzsi, elpirul és valami kellemetlent érez: De már hogy is nem szégyelli ezt a mód nélkül való nagy szégyellősséget? És nyílt, erős tekintetében haragvó feddés villan a friss asszony felé. Hogy ne látta volna ezt meg egy igazi anyós!

- A menyecskét öli az irigység az aranyos fátyol végett! - gondolja és egy pár lépést teszen új menyé felé. A nászasszonyok megbökik az új asszonyt. - Kezdd Kisó izibe. - Kisó még jobban lesüti szemét, még jobban elfedi arczát és kezdi:

Felvirrasztott az ur jó kedve bennünket,
Bémutatni jöttünk mi is hűségünket:
Én ma lettem tagja ez ház családjának,
Osztozója ennek öröme s bajának.

Mikor meg vagy öt versszakot elsuttog, a »kézbe való« alól előhuz egy kis üveget és átnyújtja új szülőinek, azok felköszöntik és megkóstolják a mézes pálinkát és addig erőszakolják, míg az új asszony is iszik, vagy legalább megnedvesíti az ajakát.

Ez alatt Károly urfi is előhatol és igyekszik az új asszony arczába nézni; hasztalan kísérelt, végig néz tehát ragyogó öltözékén és gömbölyű fiatal alakján: hogy meg fogja tüstént forgatni ezt a csinos teremtet, s hogy fog a násznép csodálkozni az uri ajándékon... és egyszerre csak kezdte a dolog nagyon érdekelni. Gyakran látta Győri Kisót - valamint a falu minden leányát; de örökös házasuló szándékában egyiket sem vette úgy szemügyre, mint a falusi urfiak szokták szülőfalvok szépségeit ismerni.

III.

A mézespálinkás üveg még végig sem bujdoshatja útját, Károly urfi már int a cigányoknak, hogy huzzák: a menyasszony-táncz nótája rázendül és Sinkóné igyekszik a násznép figyelmét arra összepontosítani, a mi tüstént be fog következni. Az urfi derékon ragadja a menyasszonyt; de az arczába most sem láthat, betekint tehát a leomló kontyoló fátyol alá és lát egy rózsaszín fülecskét, egy meleg vértől duzzadó hófehér kövér nyakat, a mint gyermekes üdeséggel duzzadoz a beszorított piros varrottas inggallérból és úgy találja, hogy minden eddig látott nyaknál ez szebb nyak. Vajjon ha fátyol nem fődí, akkor is ilyen szép?... Összeüti bokáját, aztán megforgatja, megrázza a szemérmes menyecskét, úgy, mint akármelyik falusi legény; lehet, hogy azok kissé délczegebben s az úrfi kissé póriasabban járja, mindazáltal erős természetével, élettéljes arczával, ebben a környezetben, mutatós legény Szilágyi Károly is.

- Elég is lesz a menyasszony-tánczból, úrfi! mivel hogy még sokan lennének hátra! szól oda a násznagy. Károly még egyet fordít, egyet ráz a menyasszonyon, aztán átadja a násznagynak, mert a sorrendben az az első és olyan ember módjára, mint a ki nincsen ajándékosztáshoz szokva, veti oda:

- Meglátom, hogy a soktól sok arany fog-e pengeni a tányéron? - És kipirult arczczal, ragyogó szemmel szétnéz a gyülekezeten, az asztalhoz lép s magasról dobja az aranyokat a tányérra. Az utolsó körmőczi meg is forog a maga tengelye körül s mint valami tündöklő kis abroncs, úgy kering, aztán pengve hull vissza társaira. Az urfi ismét széttekint: a násznép érdeklődése rajta csüng s még a piruló menyecske is elfeledi, hogy ő nagyon szemérmes, egy pillanatra feltekint, szemeik találkoznak: bizony szép szemü teremtetést ajándékoztam én most meg! - gondolja - és azután soha sem nézhet úgy a fiatal menyecskére, hogy ez a gondolata meg ne előzze az urfi ugynevezett többi gondolatait...

Mikor az aranyok ott tánczoltak és pengtek a tányéron, az anyós korosabb menyére tekintett és anyósi tekintetéből ezt lehetett kiolvasni: »Lásd, neked nem ajándékozott senki ilyet!« A meny ki is olvasta ezt azonnal s habár nem is volt természetében semmi irigység, mégis sértette ez a gondolat, sértette a szűrő tekintet és visszanézett ő is olyan nyugodt erős nézéssel, mely előtt végre is az anyósnak kellett hátrálnia: talán, mert érezte, hogy nem nála van az igazság. - A szívem mélyére akar nézni a menyecske! Vajjon nem is lát oda azzal a különös tekintetével, nem olvashatja ki, hogy honnan kerültek az aranyok? tépelődött Sinkóné, miközben új menyét czirógatta. Menyasszony-táncz végeztével a tányér megtelt ezüstpénzzel és az anyós diadalmas arczczal nyujtotta át az új asszonynak:

- Nesze báránycám; ezt sem kapta még hazabeli menyasszony soha... Pista fiam! Jöszte csak tisis - megsimogatja csinos fiának az arcját és szeretettel mondja - büszke lehetsz rá, hogy éppen a te feleségedet tüntette így ki minden ember. - Pista elpirul és halkán, de egész szívéből mondja:

- Köszönöm is édes anyámasszonynak hozzánk való jóságát, meg azt is, hogy e házasságot kigondolá! - És hangjában ott rezeg az első napos férj édes boldogsága. Ezzel a hálás kijelentéssel, melyet az egész násznép hallhatott, aztán még jobban behelyezkedett a kedvencz gyermek az édes anyai szivbe s ezentul még hőbb vágygyal óhajtotta a kedves, szép jó fiu boldogságát; rajta ne muljon semmi, hadd legyen egész igyekezete az új pár boldogságára, kitüntetésére szentelve: hiszen azok is tudják őt méltányolni!

IV.

Aztán kigondolt az anyós minden kigondolhatót, a mi által új menyét a másik felett kitüntethette. Minden templombamenéskor valami olyan ruhadarabot rakott rá, a mi meglepte az egész háznépet és csodálkozásra ragadta a gyülekezetet. Mikor templomba indultak, elől ment a három férfi, utánok a két szép serdülő leány, ezek után a két menyecske: gyönyörű tartással a magas karcsu »Jánosné« menyéit követte az anyós és elégyült tekintete ott nyugodott az új meny festői öltözékén, melyet az ő találékonysága még szebbé tett. Lépten-nyomon helyrehuzogatta a patyolat fátlat, megsimogatta a lecsüngő égő vörös nagy selyembojtokat, hogy az utca pora ne tetsszék rajta, megveregette szeretettel a meny vállát, szóval megtett mindent, miáltal a másik felett kitüntethesse és a másik jól látta ezt, fájt is neki a szándék; de azért úgy tett, mintha semmit sem venne észre; csak akkor izgatta a dolog, ha édesanyja is jelen volt, ilyenkor vidám játszissággal, mintha csak tréfa lenne az egész, szokta mondani: »Új szita szegen függ!«

- Én meg világéletemben azt tartám, hogy: meg kell becsülni az ócskát! - merészkedett az após megjegyezni és a jámbor ember valóban meg is becsülte a korosabb menyet, mivelhogy nagyon szerette.

Mig a télrehajló idő tűzhely mellé nem szorította a családokat, Károly urfi látta néhányszor az új menyecskét és soha sem feledte, hogy ő annak a szép menyecskének aranyokat adott s hogy mikor a menyasszony-tánczot járták, milyen ingerlően fehérlett ki a fátyol alól a kövéres nyaka. De aztán ez a kísértő gondolat nem gátolta házassuló útjában s mikor a hegyi tájat ellepte a korai hó, két kis lovacsájára feltette a zörgőt, melyet anyja állítása szerint még a híres nagyapa vett, mikor a gubernátornét megszánkáztatta - előhúzták a nagy zöld szánat és elindult leánynézőbe, édes anyja pedig ott maradt magára kis oláh szolgálójával, pókhálóival s így hogyne álmodta volna tovább azt a szép időt, mikor a nagyapák feltűntek és gubernátor-nékat szánkáztattak?

Már odaát a szomszédban minden ember a jelent élvezi. Künn sötét tarajas felhők bodrosodnak a fehér Vlegyásza felett és erős szél söpri a havat hullámos sorokba, mintha csak fehér szénaresendeket kaszálna a tél; benn, a tágas tiszta szoba barna gerendájáról a »futógém« lámpa hinti sárgás világát a gerendára aggatott régi cseréptálakra, míg a tűzhely lobogó lángja rózsás fényvel vonja be a tömött sorokban rakott tündöklő győri kancsókat; a tűz melletti padon ül a gazda és gazdasszony: a korosabb Sinkó-pár; a gazda térdén páratlan kitartással a kis unoka, a nagyobb fiu Jánoskája. A ragyogó szemű életteljes gyermek éppen olyan, mint az édesanyja, a mély tekintetű Erzsi; de Sinkóné mikor egy-egy csókot czuppant a kis gyermek kövér karjára, mindig azzal indokolja ezen cselekedetét, hogy »ez a kis kölyök épen olyan, mint az édesapja.« A tüzzel szemben ül a két viruló menyecske és fon - a két hajadon ilyenkor a fonóban pörgeti az orsót - a széles tűzhely hófehér faparkányzatán a két fiatal Sinkó ül, mikor a jószágtól be-benéz. A piruló parázsban parázsburgonya pirul és a közepén ülő »vót rektor« nagy figyelemmel lesi, hogy mikor kaparják már ki azt a meleg jószágot, a mit egy kis hideg karczossal locsolgatnak le. Mig ezen várt esemény elkövetkezne, oda-odanyújtja dohányfüst és borban páczolt bajuszát a kis fiúnak mulattatására. Az egész háznép mind a szép gyermekkel foglalkozik, csak az új menyecske nem veszi észre, hogy milyen kedves dolog az, mikor egy ragyogó szemű, gödrös arcú vidám kis teremtes mosolyogva mutatja azt a parányi gyöngyszem négy kis fogát, mikor kövér kacsóival megtépázza a hozzá hajlókat. Az édesanyát régen sérti, hogy Kisó sohasem foglalkozik azzal a drága kis angyallal, de elhallgatta mindég; hanem most, midőn látja, hogy az az öreg, iszákos vén ember is - a kántor élvezi a gyermeki báj kedvességét, nem tűrheti tovább szó nélkül, orsóját térdre teszi, előhajol, hogy sógornéja arczába lásson és úgy kérdi:

- Kisó, szereted te a gyermeket?

Kisó rögtön lesüti szemét és karját szemérmesen tartja arcza elé. Az anyós feddő hangon szól:

- Ugyan, ugyan, Erzsi, ne szégyenítsd így meg ezt a szegény menyecskét, mert ládd, az szemérmes!

- Ha szemérmes, akkor ne gondoljon olyat, a mitől megszégyelje magát! mert én annyit, hogy szereti-e a gyermeket? egy kis leánytól is megkérdék... de mondtam is neked Kisó, hogy az a nagy szégyellőség csupa szégyen!

Sinkóné másfelé tereli a beszédet: neki szabad néha apró tűszúrásokkal élesztgetni a familiát; de azoknak pörlekedni nem szabad, mert a zavaros családi élet rontaná a ház tekintélyét: csak azokat becsülik meg künn, a kik magukat benn megbecsülik.

V.

A tél elmúlt, a hegyek megtarkultak, a kéklő ég fényes azurján fehér báránypelhők üzik egymást és fehér báránypelhők üzik egymást a zöldülő mezőn is, a mi más szókkal annyit teszen, hogy a tavasz itt van, a juhokat fejni lehet s az első »zsengé«-vel be lehet már állítani a roskatag udvarházba. Sinkóné immár érkezettnek látta az időt, a mikor kedves menyét az általa járt utra indítsa. Hadd legyen abból az igazi Sinkóné, az, a ki emeli a ház hírét akkor, midőn őt az Ur rendelete magához szólítandja.

Kiválogatja a legmutatósbab ruhadarabokat - ebbe öltözz báránykám. - A bárányka kedvvel öltözködik és olyan szép, hogy fiatal ura, a mint belép egy korty hideg vizet inni, még a szokottnál is szerelmesebben tekint rá, mikor pedig édesanyja befordul a kis házba, hogy a polcra előhossa a sajtot, nyomban magához öleli és forró csókot nyom piros ajakára és nagyon, nagyon boldogan távozik.

- Kisó! Ha az ember ráadja az esztét, az urakat nagyon könnyű bolonddá tenni. Elhisznek azok mindent, még azt is, hogy mi őket különb isten teremtésének tartjuk magunknál. Majd be-tanulod te ezt mind, ha látod házuknál megfordulni a vármegye urait, meg azokat az urakat, a kik nyár folytán isten tudja mér, mér nem, úgy irtatnak firtatnak közöttünk, mint valami kajtárkopók; azt mondják, hogy azt nekik nagyon szükséges megtudni, miből ettek, miből ittak s miben jártak a mi elődeink... inkább, hiszem nincsen egyéb dolguk s azért adják magukat ilyen haszontalanságokra; de ezért ne fájjon a mi fejünk. Nekünk csak a velük való bánásmódot kell jól tudni, mert az a fő. Erre nézve a legjobb iskola a Szilágyiék kuriája, ezeken az urakon egészen be lehet tanulni, mint kell a többivel bánni; e mellett emeli az ember hírét, hogy járatos oda. Mert az nem mindegy Kisó, hogy az uri házhoz ki a járatos, ki a bébillér. A bébillér mindig vár valamit, a járatos mindig viszen valamit, ezt megbecsülik, amazt kutyába sem veszik. Én világéletemben azon törekedtem, tusakodtam, hogy urak, parasztok előtt az én házam első ház legyen a »ház«-ban, hogy arról csak dicséretet mond-hasson a legkisebb gyermek is. A jó isten megsegített ebbeli igyekezetemben, most már rajtatok a sor, hogy el ne rontsátok, a mit építettem s különösen téged báránykám szemeltelek arra, hogy esztendő múltán az én helyemet betöltsd... Érted Kisó, hogy helyettem te légy az *igazi* Sinkóné!

- Érttem, anyámasszony, csak tanitsd mindenre, úgy a mint ked tudja, mert ked mindent a legjobban tud.

Ezeket a szavakat édesanyja rágta a fülébe; de az már saját érdeme, hogy mindig jól alkalmazza s ezzel megtartja helyét a nagyraltó, hiu anyós szivében. Máskülönb lehet, hogy az »új szita« a szegről lekerülne és néha helyet adna a másik menynek, a ki nagy gazdalány létére százszor munkásabb, szorgalmasabb, mint a szegényes putriból kikerült meny és ezt gyakran elgondolja az anyós is.

- Jöszte, veled megyek az átjáróig - megindulnak s mig a csűrös-kertig érnek, egyre csinosgatja s egyre osztja jó tanácsait: - na aztán csak bátran, ügyesen Kisó! Ha az öreg asszony meg találja dicsérni a takaróruhát, azt kell mondani, hogy: ha nem veszi rossz neven, azt is a nagysásasszonynak szántad, mert csak így veszi jó neven... Itt kell átmenni Kisó: ott a méhes, arra felé tarts, onnan vert ösvény vezet egész a házhoz... ha kutyát látsz, számot se vess rá, jámbor, fogatlan vén jószág az s ha néha napján vakkant egyet-egyet, azt is csak azért cselekszi, mert meg akarja tudni, hogy vajjon, nem felejtette-e még el az ugatást?

A menyecske csinos piros csizmái alatt recseg-ropog a korhadttövis, a mint átgázol a szomszéd telekre. Anyósa gyönyörködve néz utána s aztán visszafordul, mert elfecsérelni való ideje nincsen.

A menyecske lopva, sunyi módra tekint körül s mikor meggyőződik, hogy senki sem látja, gyönyörködve néz magán végig. A milyen hiu a korosabb Sinkóné háza jó hírére és páratlan gazdasszony voltára, éppen olyan hiu a kedvesebb menyé a szép ruhákra és arcza szépségére.

A fényes, meleg tavaszi napsugár még élénkebbé teszi a festői szép öltözetet s még csillogóbbá a sötét szemek fényét. Most nem látja senki, most szét lehet jól tekinteni. És e tekintetben annyi a mohóság, a lüktető élet szikrája, a forrongó vér tüze, hogy talán azt takargatja az a lesütött szempilla. Ugy elfoglalja a ruhája és a saját maga szépsége, hogy észre sem veszi, mikor a gyanutlanul szunyókáló vén kutyára tapos, de nincsen is semmi komolyabb következménye a dolognak s a szép menyecske tovább lépdel.

A roskadozó régi udvarház tornácán, sütkérezve a tavaszi verőfényben, ül az öreg asszony, fia a könyöklőre dőlve pipázgat, a küszöb előtt egy kotlóalj csirke kaparász és Károly urfinak az jut eszébe, hogy tanácsoltak neki egy jó parthit, szántás után oda fog menni, mert hogy Kiskőy Irma nem fogadta szívesen, annak már nagyon örvend, végtelen nagyon örvend; már el sem venné, hiában fog meggondolkozni a lány, neki ugyan nem kell, hiszen olyan, mint egy szunyog.

- Na akkor igazán nem nekünk való - mondja páratlan jóhiszeműséggel az édesanya.

Kisó oda ér, hol hajdan, talán a hires nagyapa idejében, a kertet az udvartól elválasztó kerítés volt és ekkor észreveszi az „urak”-at, nyomban lesüti tekintetét, mivel hogy nagyon szemérmes.

- Ki az ott, Károly? - Károly úgy véli, hogy a szomszéd menyecske és jól szemügyre veszi. A menyecske egy szégyellős szerencsés jó napot kíván, kezét csókol Szilágyinének és halkán, mint a menyasszonyi köszöntőjét, mondja el mindazt, a mit anyósától betanult. Az öreg asszonyság szívesen fogadja a menyecskét és elkezd dicserni az anyósát: mert nincsenek is már olyan becsületet tudó derék parasztasszonyok, mint Sinkóné, bezzeg hajdan a nagyapa idejében ilyen volt mind...

- Ugy ugyan a - hagyja helyben minden állítását a menyecske.

E közben Károly nézi, nézi a viruló gömbölyű Kisót és azt sem tudja miért, csak egyszerre eszébe jutott, a mit az életben kapott, minden kosár, pedig olyan szép egy sem volt azok között (nem a kosarak, de a lányok között), mint ez a menyecske... és ő egyszer ennek öt aranyat adott... és a nyaka nagyon szép volt... és a fátyol alól olyan ingerlően fehérlett... és...

Dehát ugyan ki tudná követni egy buzgó házasuló, de mindég kikosarazott harmincz éves férfi gondolatait, egy rügyek illatával telített ragyogó tavaszi napon, egy ragyogó szépségű, szemérmes menyecske közelében?...

Mikor a menyecske indulásra kezét csókol, Károly szellemes találékonysággal azt kérdezi az édesanyjától, hogy vajjon a kutya nincsen-e a kertben? a menyecskétől pedig, hogy nem fél a hamis kutyáktól? Az édes anyja úgy véli, hogy jó lesz megnézni, a menyecske pedig olyan szemérmesen hajtja meg fejét, hogy erre is elpirulna, ha látná az otthon való menyecske.

Kisó teljesen meg van ezzel az útjával elégedve: megdicsérték, elkisérték, hizelegtek neki. A két utóbbit alamuszin elhallgatja; de annál jobban kiszinezi, hogy mint magasztalták az anyósát: minden dicsérő szót többször ismételi. A Sinkóné halántékán lüktető vér duzzasztja az ereket: tehát elismerik, méltányolják az ő érdemeit! és nyomban elhatározza, hogy ezentúl mindig a menyét küldi át, mert az így sokkal előnyösebb, mintha csak egymaga hallja a saját dicséretét.

VI.

Harmadnapra már ott párolog a fényes „röstölő”-ben a forró zsendicze, befedve egy tányér friss ordával és lerakva egy dúsan szövött takaróruhával - a mit ha megdicsér az öreg asszony-ság, úgy kell ott hagyni, hogy a „bárány”-ka szötte. És miután a meny mindig több-több dicséretet hozott haza az anyósnak, mindig gyakrabban akadt valami átküldeni való „csekély-ség”-e. Aztán a hiu asszony úgy ejtette sorát, hogy minél többen legyenek jelen, mikor a meny elbeszéli, hogy mit mondtak az „urak” az ő anyósáról.

Vajjon mit gondol mindezekre az erős tekintetű asszony: a korosabb meny? Sohase teszen semmi megjegyzést, csak néz azzal a kiállhatatlan tekintettel, hol az anyósára, hol a menyecs-kére és hallgat... de vajjon mit gondol? Irigységet, csodálatot, vagy mit érez?...

Károly urfi már régen bevégezte az arasznyi szántását és még sem kezdi már meg házasuló útját. Tíz év óta ez az eset nem volt még. Otthon ül és buzgón kíséreti a szomszéd menyecskét, mivelhogy a hamis kutya mindég a kertben van. Egy napon aztán nem kíséri, csak várja. A veres szőlőbokrok között ott fehérlik és piroslik a visszatérő menyecske piros csizmája, piros arcza, hófehér varrottas ingujja és fehér karja. Károly kilép a méhesből, útját állja, beszél hozzá: a menyecske szemérmesebb, mint valaha: fehér gömbölyű karjait arcza elé tartja és nem felel semmit, még azt sem, hogy - *nem*.

Mig a szemérmes menyecske a Szilágyi-kertben mulat, a másik menyecske megindul lopva a tojósbubosnak nyomát lelteni. Az nem kicsi dolog, mikor egy háznak tolvaj a majorsága, mintha csak egy tojást lopna ki a kamarából. Most már Erzsi nem fogja szem elől téveszteni a csaló bubost, távolról követi. Egy egész fészekaljtojásnak kell már lenni valahol. A csűrös kertig nyomon van, de itt a korhadt töviskerítés egyszerre csak elnyeli a bubost; Erzsi végig kukicskálja, tapogatja a kerítés alját: szalmásgaz között akad is rózsaszín bélésű tövisalj gombára, de fészek-tojásnak, bubosnak se hire, se hamva. Tovább kutat, keresgél, tovább a szomszéd kert bozótja között is, egész a méhesig... tyúkra, tojásra ott sem lel...

Sinkónénak, a mint a fészkerben egy kapát keresgél, egyszerre csak erős beszéd és sirás üti meg a fülét: hiszen ez a két menyecske hangja! A korosabb beszél, a fiatalabb - a kedvencz - sir. Fellázadva tart a csűrös kert felé. Menyei egymás mellett állnak: kiegyenesedve, lángoló arczczal Erzsi, összehúzódva s kötényével törülve szemét sir Kisó!

- De hát az isten szerelmiért, mit cselekesztek? Erzsi, te csináltál valamit a menyecskének?

Erzsi nem felel, csak ránéz anyósára és szemei is lángolnak. Különös tekintet! Így még ez a menyecske sem nézett többet: nem bánom, nézz a szívem közepére! Azt olvasod onnan is, hogy a házam jó hirneve az első, nem engedem a jó egyetértés felzavarását, ha még százszor erősebben nézel a szemem közé, ha még százszor nagyobb gazda lánya lennél is! Nem, nem engedem soha, hogy legyőzz azzal a különös tekintetteddel! S míg az anyós ezeket gondolja, ő is vissza nézi a menyit bátran és olyan méltósággal, mintha nem is egy csűröskertben állának szemközt s mintha a muszuly helyett brókát fedné a tagjaikat és hangja is olyan méltóságos és parancsoló, a mint ismétli a kérdést:

- Erzsi, mit csináltál a menyecskének?

- Nagyon megszidtam... többre szolgált rá... hogy mi okon, azt kérdezze meg ked anyám-asszony a menyecskétől! - Többet nem szólt, megfordult és gyorsan távozott. A mint belépett a szobába, a két leány egyszerre kérdezte: Ángyó mér ég úgy az ábrázatja? Erzsi felkapta a kis fiát és ahhoz kezdett beszélni.

- De már igazán, hogy illik neki, mikor ilyen piros - mondja az egyik. - Haloványan is szebb, mint a menyecske - tódítja a másik. S ez a pár megjegyzés azt is világosan mutatja, hogy a két leány melyik menyecskét szereti jobban.

Mikor Kisó köténye sarka mellől észreveszi, hogy Erzsí eltávozott, egyszerre csak megjő a hangja és fuldokló sírás között mondja:

- Semmit sem vétettem neki... az isten engem verjen meg, ha vétettem! Mégis úgy le-mucskola, mint egy rossz kutyát... tán meg is fojta vala, ha ked nem tart erre; a kezemet már össze is marczangolá, itt van ni!

Kinyújtja a karját és gömbölyű kézcsuklóján, mint egy vörös pánt látszik a másik menyé erős kezenyoma. Az anyós el van szörnyűködve.

- De hát csak úgy ok nélkül ilyet még sem cselekedhete?

- Irigyli, hogy ked anyámasszony olyan jó hozzám, irigyli, hogy engem szeret, irigyli, hogy engem járat a nagysás asszonyhoz...

És a mint ezt elfuldokolja, újból hangos zokogásra szánja magát. Az anyós fellázad: csunya állatnak véli az irigységet, de azért az ő házában cigányvásár ne essék; ha a menyecskének panasa van, jöjjön be és ott adja elő; most pedig elhallgasson, mert erről a telekről egy pisznek sem szabad az utcára kihallszani... Na csak gyere báránym, majd rendet csinállok én a házamnál!

A báránym huzalkodik és azt mondja, hogy inkább haza megyen az édesanyjához...

- Na innen ugyan egy tapottat sem! Iszen akkor készen lenne a mende-monda: csak be, be Kisó! S ha a házba van valaki, egy pisz se legyen! Csak hármunk dolga ez!

Bizony a báránym inkább menne akár merre, mint erre a szembesülésre! és igyekszik is elfuló hangon megértetni az anyósával, hogy most nem tudna egy szót sem elmondani az egészből, úgy rá ijesztett »ángyó«, még azt sem tudja, mivel piszkolta, hiában is kérdezné anyósa.

A mint belépnek, Sinkóné nyomban dolgot ad a leányainak, a kik úgy távoznak, hogy fel sem tűnik nekik a menyecske kisírt szeme: hiszen mindig úgy rejtegeti a tekintetét, mint holló a lopott gyöngyöt.

Az anyós megtörüli verejtékező arcát, kötényével egy kis szellőt hajt forró homlokára, aztán ránéz a korosabb menyre és szigorú hangon kezdi:

- Erzsí! Azt el nem tűröm, hogy ti menyecskék zavaros életet éljete; így hát mondd meg, mi a bajod, mér mocskolád úgy le ezt a szegény menyecskét? Még a kezéd nyoma is látszik a karján... Csunya állat az irigység, Erzsí! De hát mi is a bajod?

Erzsí leteszi az öléből a kis fiut s ismét azzal a délczeg büszke tartással áll szemben anyósával, nyíltan néz a szemébe s nyugodtan mondja:

- Ezt mér' nem kérde meg anyámasszony a menyecskétől? Különb elhiheti, hogy ha megszidtam, okom vala rá és az is szent igaz, hogy nem ez a szidás fog szégyent hozni a kend házára! De azt egy perczig se gondolja anyámasszony, hogy az én szivemben irigység lakozna; láttam, mennyire kitünteti felettem a másikat, idegenek előtt néha meg is szégyeltem magamat; de irigységet, vagy ked iránt rosszat, soha egy perczig sem éreztem, ezt tiszta szivemből mondhatom.

Hangja, tekintete olyan igaz, hogy az anyós szorongást érez miatta s egyszerre csak úgy érzi, mintha félne ettől a menyecskétől, vagy inkább attól, a mit mondani fog. Milyen egyenesen áll, hogy ég az arcza, szeme... mintha szebb is lenne a másiknál... De én istenem, vajjon mit

fog mondani? Oh! hát ugyan mit mondhatna? Irigység az egész! De ennek a feltevésnek valami ellene szolt és az öntelt asszony annál inkább ragaszkodott hozzá: irigység, irigység...

- De hát mondd meg már, hogy mi bajotok vala? mert a mig tisztán nem hallom, mégis mind csak az irigységet vélem!

- Jól van, hát ha kívánja, hallja... erre Kisó hangosan kezd zokogni, a kis fiu elrémülve kiabálja: fel! fel! és kövér karocskáit anyja felé tárja és négy kis fogát mutatja. Erzsi ölébe kapja a gyermeket, a ki egy pillanatig odalapul anyjához, azután a siró menyecske felé kukicskál és utánozhatatlan gyermeki bájjal arra akarja fordítani az édesanyja fejét, hadd lássa az is a sirást. Erre Erzsi egyszerre csak valami szánó részvétet kezd érezni a zokogó, reszkető fiatal teremtés iránt: Ugyan miért zuzza össze az egész életét egy szavával? forró csókot nyom a kis fiu arczára és azt sugja a fülébe: jó hogy megmutatád, jól tevéd, édes kicsi fiam! Aztán anyósához fordulva, szelid nyugodtsággal mondja:

- Az háborított fel anyámasszony, hogy ilyen dologtevő napon a menyecske munkátlanul ögyeleg a szomszéd kertben, ezért megszidtam és karján fogtam, hogy haza hozzam, de kényes, nagyon kényes... Zokon vette a dolgot... és én, ha anyámasszony helyén lennék, nem is engedném soha oda!

Erzsi távozott, de szavai ott maradtak az anyós szívében: az utolsó szavakat nem úgy mondta Erzsi, mint a többit: tekintetében sem volt az az igazság, a mi máskor... most az egyszer nézett ilyen lágyan és ez még félelmesebb annál a másiknál... bárcsak most nézett volna olyan erősen... gondolta az anyós és öntelt szívet végtelen szorongás fogta el, a min épen nem enyhített az a körülmény, hogy mikor korosabb menyé távozott, a fiatalabb azonnal megszűnt sírni és azt mondta: - Na ugyi, hogy az irigység! - És hiában akarta elűzni képzelődéséből, egyre előtte állott a két menyecske, a mint az egyik délczeg tartással nyíltan néz a szemébe, a másik mint egy megijesztett macska összehúzódnál alattomos pillantásokkal leskődik köténye alól. És ez a kép nem hagyta többé nyugton, ez vezérelte egy gondolatra; ez tanácsolta, hogy jó lesz úgy tenni, mintha elhitte volna, a mit neki mondtak.

VII.

A menyecskék összezándorodásából nem szabad a háznépnek egy kukkot sem gyanítani - gondolta az anyós - és valóban nem is sejtett senki semmit. Azt is csak Sinkóné vette észre, hogy Kisó egyszerre csak szolgálatkészebb lett Erzsi iránt. Ha méltatlanul bántotta volna, akkor az nem lenne így! Ez a gondolat annyira felzavarta a vérmes asszonyt, hogy egy párszor el is szédült bele és hiában akart egyébre gondolni, mindég és mindég csak azt a képet látta, a mikor egyik menyé büszkén, nyugodtan, kiegyenesedve, nyíltan néz az ő szemébe és a másik összezsugorodva reszket és szipog.

Ma van az a nap, mikor Sinkóné tisztába lesz mindennel. Kisón kívül az egész háztáját ki-rendezte a telekről; munkaidőben ez nem is feltűnő, maga pedig dagasztáshoz tett előkészületet: a nagy teknő lisztet kitakarta és az abroszt maga körül csavarította, kövér karján felebb tűrte varrottas ingujját és ekkor jutott eszébe, hogy Kisót át akarja küldeni:

- Na nézd! szinte el is felejtettem, hogy a sajt megérett, vedd le csak Kisó és vidd át a nagysás asszonyhoz... addig én dagasztok; felette soká ne maradj, mert ángyod is csak csordahajtáskor kerül haza, az anyjához bocsátám segítségbe. - Erre a menyecske gyorsan besurran a „kis ház”-ba s pár percz múlva a legszebb ruhájában állít ki, az anyós ezt nem látja, nagyon el van foglalva. Csak mikor az udvaron átcsap a menyé, akkor néz utána: beh cifra vagy! mintha csak lakodalomba mennél, szépséges virágszál! Na azóta beért a házba, azóta elvégezte

mondókáját; a vén asszony is megdicsérhette a sajtot,... na most már hazafelé térhet, így hát indulhatok én is... Jól számított, alig ért a kerítés mellé, a hol úgy meglapult, mintha a bűbos után leskelődne, midőn a piruló ribizkebokrok között a fehér és piros színek villanását látta: hogy virít, hogy siet!... de egy pillanat múlva nem látott semmit, mintha csak a föld nyelte volna el a szép menyecskét. A méh-színajtó egyet nyikorgott, aztán... aztán ez volt utolsó nyikorgása annak az öreg jószágnak! Már másnap a korhadt alkotmány ott áll a Sinkóék favágója előtt és Sinkóné felgyulva sürgeti a kisebb fiát, hogy azonnal izzé-porrá darabolja azt az utálatos haszontalan portékát! Azért is vette meg a vén asszonytól, mert mindég méreggel tölt el, valahányszor csak látta: - Na Pista fiam, vágd, ne kiméld, így ni! - Maga is felkap egy fejszét s hatalmas, heves ütései alatt csak úgy porzik és recseg a szúórlött deszka. - Így ni! Zúzzad te is, fiam! Jobban, jobban üsd, Pista! Üsd, míg egy darabját látod! - Pista csodálkozva néz édesanyjára:

- De hát édes anyámasszony, ugyan mi okon van ked így felhevülve?

Az anya nem felel, de bekiált a házba:

- Kisó! Na csak gyorsan hát! Gyere, vidd ezt a haszontalan szilánkot és ezzel gyujts a sütő-kemenczébe! Bár minden haszontalan portékát így a tűzre rakhatnák!

A menyecske kissé feldagadt arczczal, kissé vontatott léptekkel közelg: elesett tegnap a kúton, akkor zúzta össze magát. Aztán benn a háznépnel semmi változás nem történt: a két leánynak néha úgy tetszik, mintha anyámasszony nem csirógatná éppen annyit Kisót, mint eddig, de egész bizonyosan még sem állíthatják. A férfinépség még ennyit sem veszen észre, különben is nagyon el van foglalva az új kerítés készítésével és egy hét lefolyása alatt hatalmas sövénykerítés köríti a csürös kertet, olyan halom tövis-tetőzettel, hogy az »csupa csoda«.

- Na gyönyörűséges bárány, azon menj által! - gondolja Sinkóné - különben ha akad egy bolond anyósod, majd átsegít az azon is!... egy olyan bolond, nagyralátó anyósod, a milyen magam valék!... Jól megmérgezém az életemet, de már a fiam nyugalma meg fogom őrizni, isten engem úgy segéljen, hogy meg! - És az erélyes anyának ezen törekvése sikerült is, de hogy ez könnyű munka lett volna, azt ugyan nem lehet állítani! S míg mindent elkövetett, hogy ifjabb menyének minden léptét szemmel tartsa, folyton a korosabb menyre gondolt, egyszerre csak az kezdte érdekelni ellenállhatlan erővel, vajjon mit tart az a dolog felől, mit gondol róla, vajjon úgy magában neveti-e őt? Oh, ha egy tekintetet tudna vetni azon a különös szemén át a lelkébe! Hiában figyel, hiában áll vele szóba, nem tud semmit észrevenni, pedig lehetetlen, hogy el ne ítélje, ki ne nevesse... egyszer aztán egyenesen neki vág a dolognak:

- Te Erzsi! nem tűrhetem tovább szó nélkül, te csak nézel, nézel az emberre és nem lehet kitalálni abból a különös nézésedből, hogy mi van a szived mélyén, pedig oda adnám érette a legszebb tulkomat, ha azt megtudhatnám!

- Azt ked, anyámasszony, elhiheti, hogy nincsen okom, sem szándékom rejtegetni semmit és nem lenne egy csepp ellenemre sem, hogy belásson a szivembe. - És ismét azzal az egyenes, nyílt tekintettel néz az anyósa szemébe. Az anyós először érez valami melegséget a »különös« tekintet alatt s ez még zaklatóbb vágyat kelt megtudni, hogy mit gondol ez a menyecske róla, meg a másik menyecskéről, meg arról az egész különös sorról?

- Erzsi, a hogy te cselekedtél, az... már ki kell hogy mondjam! - az nagyon szép vala... de aztán mondd meg te is nekem igaz lelkedre, hogy mit tartasz arról az egész dologról?

A menyecske nyugodtan néz anyósára.

- Na Erzsi, mit gondolsz? ezt nem akarod bevallani, ugyebár?

- Be én, anyámasszony: hát csak azt gondolom, hogy egy kedves meny van ezen az egész világon s az is rossz!

- Erzsi, aki *attól a naptól fogva* az én kedves menyem, az nem rossz, azt áldja meg az én jó istenem, a ki nekem is megbocsátja vakságomat s részrehajlásomat... imádkozom érte, hogy megbocsássa és hogy veled felejtse el, a mit ellened vétettem! - S az életben először érinti szeretettel ennek a menyének az arcát. A meny pedig csak nézi nyugodt szelidséggel és az anyós soha sem találja többé „különös”-nek ezt a tekintetet.

*

Odaát az új sövény kerítésen túl, a régi rozzant házban Szilágyi Károly csak azt várta, hogy arczdaganatja lelohadjon (talán ő is a kutonjárt?) és elindulhasson házasuló útjára, melyet, hogy mily sikerrel járt még vagy tiz éven át, az már nem tartozik a kedves meny történetéhez.

A gyűlölt vő.

Elbeszélés.

I.

Bózsa András egy száraz köhintés után odaszól a feleségéhez:

- Erzsók! nem veszed észre, mintha a mi lányunknak valami baja lenne? Untalan eszembe hozza a dérütötte virágot... már pedig bimbájába a rózsa el ne hervadjon!

- A beteg ember előtt minden szomorú; ked is beteg Andris, azért látja így...

- A beteg ember, Erzsók, megérzi azt is, a miről az egészségesnek sejtése sincsen: a mint válunk a földtől, úgy világosodnak előttünk a dolgok; a mint gyöngül erőnk, úgy erősbul benső látásunk... már az így van, Erzsók... akár mit is beszélsz, én érzem, hogy a lánynak valami baja van, érzem és ez felette nyugtalanít... de kivallatom, Erzsók... a mi egyetlen drága csemeténknek nem szabad szomorkodni! Szép is, jó is, vagyonos is, hadd legyen boldog is!

A még mindég viruló szép feleség unottan hallgatja a szót: nem igen gyönyörködtette hajdan az egészséges férj beszéde sem s így nem valószínű, hogy most mulattatná a beteg ember töprengése.

Nagyon fiatal korában erőszakkal adták szülői a módos gazdához: - De édes anyámasszony - szabadkozott a tizenötéves leány - csak addig szeretnék várni, a míg megismerem, hogy milyen az a szerelem, azt mondják, az nagyon jó, hát ne tiltsanak el tőle! - Az anya erősítette, hogy éppen most vezeti arra az útra, a hol bizonyosan feltalálja a szerelmet, ha egyszer a felesége leendő Andrisnak, úgy bele fog szerelmesedni, hogy csupa gyönyörűség lesz az. - Na, csillagom - kérdezte néhány havi házassága után Erzsókot az édesanyja - hát érzed már a szerelem édességét? - Unalmat érzek, édes anyámasszony, tenger unalmat... unom a házasságot... - Aztán unalom-üzőül hoztak a jó tündérek minden másfél évben egy-egy szép kis gyermeket, a kik olyan szépek voltak, hogy az angyalok is megkedvelték, elvitték maguk közé angyaloknak, csak az elsőszülöttet, a gyöngye kis Erzsit hagyták meg a szülőknek. Az anyai örömek, a végtelen sok gond és bánat annyira elfoglalták Erzsókot, hogy eszébe sem jutott többé a szerelem édességére gondolni; pedig néha mégis elmerengett és úgy nézett maga elé, mintha valamit keresne a távolban, de azonnal felrezzent, egyet sóhajtott és szótlanul látott dolga után és lett belőle egy jó feleség, szerető, gyöngéd anya; egy kissé komoly és szótalan, de az ura éppen így szerette, még pedig mennyire szerette!

A harminczkét éves deli szép menyecske hallgatja még pár perczig az ura töprengését, aztán feláll, a vizszékről elkapja a fehérre surolt tejes sajtárt és odaszól a beteghez:

- Ugy hát beküldöm Erzsikét, beszélgessen ked vele Andris, ha az könnyebbségére szolgál. - Mikor a szép asszony után becsattan a kilincs, a puczik padon görnyedő agg asszony kissé felemeli fejét, révedező nézésével a csattanás irányába tekint és beesett ajkaival csak önmagában motyogja: Ez is volt már egyszer éppen így! Aztán újból lecsüggeszti fejét és száraz, csontos ujjait végighuzza botján; ezt ismétli untalan nap nap után és a bot már olyan fényes és sima, mint a kigyóbőr. Az öreg asszony nagyanyja a beteg embernek s mivel így Erzsinek dédanyja, »nagybonya« a neve az egész háznép előtt. Nagybonya már meghaladta a nyolczvan esztendő: egy keveset hall, egy keveset lát, egy keveset eszmél s egy keveset él is az öreg; de hogy a körülötte történőkből figyel, ért-e valamit, azt nem igen lehet észrevenni; néha egészen értelmes megjegyzést teszen nehezebb dolgokra is, máskor a legcsekélyebbel

sincsen tisztában; néha olvas a bibliából szemüveg nélkül is, máskor nem tudja kivenni a jelenlevők alakját sem. Sokszor úgy beszél az oldalához törleszkedő szürke macskához, mintha együtt játszadoztak volna, mikor ő még kis leány volt s általában úgy találja az öreg, hogy minden, ami most körülötte történik, az már egyszer mind éppen úgy megtörtént. Mivel első gazda felesége és »bibliás« asszony volt, megbecsülik úgy a faluban, mint a családban.

Erzsi, az egyetlen gyermek, belép; termete nyulánk, gyöngye, arczsine átlátszó, finom, szép, nagy szemeiben lázas fény ragyog, éppen mint az édesapjánál. A beteg ember félig fekvő helyzetben pihen a karos padon, feje alatt annyi a duzzadó, támogató vánkoss, mintha ülne, mégis fulladoz. Leányára tekint, végtelen szeretettel tekint rá és azt kérdi, hogy nincsen a »házba« senki?

- Nincsen, édes apám uram.

És az öreg nagybonya úgy simogatja fényes botját tovább, mintha nem is ő lenne az a senki. A fiatal leány egy csomó fenyűforgácsot dob a nyitott kályhába, mivel hogy nagybonya szereti a forgács lángolását: nem ér azzal fel az a pislákoló szagos lámpás, szokta mondani és állandó ellensége maradt a petroleum-lámpának, egyszerre lobogó fényétől világosul a sötétülő szoba. Még öt óra sincsen, de a novemberi köd már átláthatatlan fátyolt teregetett a kis ablakok elé. A beteg ember magához szólítja leányát, a szürke macska pedig a mint ébredéz, megböki a nagybonya könyökét, az öreg széttétekint: a tűzhely fénye bevilágítja a gyöngye szép fiatal leányt, aki oda van borulva az apja mellére, mint a koporsóra dobott virág. Az öreg asszony érdektelen tekintetében valami rémület látszik, mintha azt kérdené: hát ez is elment már? Mind elmentek, akik voltak! de a beteg ember szeretettől átmelegedett hangja újból hallszik és a nagybonya megkönnyebbült sóhajjal simogatja végig előbb a szürke czicrát, hajdani játszótársát, vagy talán annak a tizedik ivadékát? s azután a fényes botot s nyolczvannyolcz évének tengerében buvárkodik tovább, néha úgy lemerül a sötét hullámokba a sok összetört hajóroncs között, hogy a külvilágból se nem lát, se nem hall semmit, néha-néha akad egy fénylő gyöngyre is, azt a felszínre hozza s akkor már érdeklik a vizen sikló hajók is és szánszamas mosolylyal jegyzi meg magának, a fényes botjának, meg a szürke czicrának: hogy ez már mind volt egyszer így s hogy azok a hajók előbb-utóbb oda fognak kerülni a mélyre; minden változik, de azért mégis minden mindig egyforma marad; meglátják csak, hogy az marad mindég...

II.

A háznép elköltötte vacsoráját, melyet háziak és cselédek ugyanegy asztalnál élveztek; a »szóga« és »pakulár« szerencsés jó éjszakát kívánva, a jószághoz vonultak, a szolgáló - aki különben rokon a házhoz - és Erzsi elszedik az asztalt, aztán guzsalyaik után nyulnak, az apa odaszól - Erzsike darócztot végy, meg ne fázz, különösen mikor elmelegedve jössz haza a fonóból, akkor ügyelj magadra!

- Ügyelek, édes apámuram.

A kis leány ki van pirulva, szemei égnek és az anya gyönyörködve simogatja végig a leánya arcát!

- Most is meleged van, Erzsike, gombold be a »mellrevaló«-dat.

- Begombolom, édes anyámasszony.

- Milyen engedelmes, áldott teremtés! - mondja az édes apa - a mint a két leány távozik; de rajtam ne is muljék a boldogsága! Erzsók, beszéltem a lánynyal.

- Mit beszélt ked? kérdé az asszony - de látszik, hogy csak beteges gyöngeségnek tartja az egészszet és érdektelenül tekint az urára.

- Na hát akkor ülj le, Erzsók, nem tudok beszélni, ha körülöttem sertebete van! és a beteges ember száraz köhögése betölti a csendes szobát, nagybonya pedig újból megjegyzi: mindég, mindég így volt ebben a házban! S egy pillanatig nem tudja tisztán, hogy a férje köhög-e, aki negyven éves korában már a koporsóban feküdt? A fia, aki szintén »száraz nyavalyá«-ban halt el, vagy az unokája, a ki talán még él? de az agg asszony már világosan látja ott a fényes kancsók alatt a ravatalt és koporsót: én jó istenem, hány nagy- és kis koporsót is lát az ember, a mig nyolczvannyolcz éven átvergődik!

Erzsók guzsalya után nyul, egy széket von az ura fejéhez és leül: csak beszélj, beszélj, szegény ember, most sem lehetsz untatóbb, mint eddig valál! Elég baj az a szép asszonynak, hogy így van és nem is lesz soha másképpen!... Eltűnik a fiatalság, el az élet anélkül, hogy ő tudná, mi az a boldogság. Ejh! nem is akar erre gondolni! És az utóbbi időben mégis nagyon gyakran gondol arra... - Ideszólitám, Erzsók, a kicsi lányunkat; jól a szemébe néztem és arra kértem, hogy ne tagadjon el semmit beteg édesapja előtt, ugyis, ki tudja, meddig kérdezhetem! Látom, hogy valami baja van, mondja meg igaz szívére, hogy mi az? - A lány ideborult a mellemre, sirt, aztán bevallott mindent...

- Hát vala neki, mit?

- Bizony volt, Erzsók; szerelmes már a kis lány! Soha se tudhassa az ember, mikor kezd a lány szeretni, inkább hiszem, egynémely már a bölcsőben elkezd...

- Egynémely meg talán el sem kezd soha! veti oda a menyecske.

- Na, olyat én még nem ismertem, Erzsók!

- Pedig te éppen ismerhettél vala! - gondolja a feleség, aztán amint tovább gondolja a dolgot, kissé meghajtja fejét, a beteg ember folytatja:

- Ugy van Erzsók, a kis lányunk szerelmes, de tudja, hogy a legény mást szeret, ugyan az a másik máshoz fog menni, egy jó gazdalegényhez, de az mindegy! mondta Erzsike. Nem mindegy lányom! mert ha az a legény észreveszi, hogy rád, a legjobb szerencse felé emelheti tekintetét, bizony boldog lesz, eddig is csak nem mert, én tudom, hogy csak nem mert (ezt természetesen vigasztalásul és bátorításul mondtam, Erzsók), de ha értésére lesz, hogy szívesen fogadom a házamba vőnek, nagyon boldog lesz, hidd el kicsi lányom, hogy az lesz!

- Kibe szerelmes a lány, Andris?

- Korpos Péter Gyuriba...

Az asszony összerenzen, tekintete megvillan s székét egy kissé feljebb húzza, hogy ne lehessen arczába látni. Hej! pedig milyen élvezettel szokott a beteg ember abba az üde, szép, tiszta arcba tekinteni... Milyen jó is lenne itt maradni és látni mindég, mindég azt a szép deli feleséget!

- Aztán Erzsók, megmondtam a lányunknak, hogy ha szereti azt a legényt, a többi csak bizza rám...

- Andris, a házasság isten rendelése, ember abba ne ártsa magát! Ha úgy van rendelve, csak úgy lesz az...

- De az is úgy van elrendelve, Erzsók, hogy segítségére legyek az egyetlen gyermekemnek!

- Az a lány még gyermek, hagyjon ked békét neki! - És a szép asszony hangja olyan különös lázas felindulástól rezeg, hogy a férj el nem tudja képzelni, mi izgathatta így fel a csendes természetű, komoly asszonyt? - A lányunk - folytatja Erzsók - még csak gyermek, alig mult el

tizenöt esztendő, az a legény huszonöt is lehet már, nem egymáshoz valók... - kissé elhallgat, azután előhajol és elfojtott, izgatott hangon kérdi:

- Hát ha a beteg ember mindent megérez, mondja csak Andris, most azt érzi, hogy jó lesz azt a legényt idehozni?

- Azt érzem, hogy a leányom szívbeli kívánságát teljesítem, mielőtt a nagy pihenőre térnék. Mert Erzsók, csak azzal lehet boldog az ember, a kit szeret! Lásd, velem is mást akartak elvétenni... 'iszen tudod? De hiában volt annak a másiknak hat tulka, vele boldog én nem lettem volna; neked csak a szép gunyád és a szép ábrázatod vala; de azért nagy gazdagságot hoztál ebbe a hajlékba: a sírig tartó boldogságot, édes jó feleségem! - És sárga, száraz kezét hálás szeretettel teszi a szép asszony térdére.

A feleség régebben sem érzett szerelmet az ura iránt, de akkor legalább nyugodt közönnyel vette édeskedéseit: unta, de nem irtózott tőle. Most nagy, végtelen nagy benső háborgásában futni szeretne e kéz érintésétől; ez a kéz fogja rázúdítani a veszedelmet! Mikor ő már legyőzte önmagát s azt hitte, hogy sorsának intőzője tud lenni, most jó a férj, hogy feldulja egész életét... Én istenem uram, mi is lesz akkor, ha el nem fordítod ezt a veszedelmet s az a legény csakugyan ide jó lakni!...

*

Korpos Gyuri ezelőtt egy évvel került haza a katonaságból; mikor megérkezett, Erzsók éppen az utczaajtóban állott és alig ismert a kifejlett, délczeg szép legényben a nápisz fiúra, mint a milyennek hajdan Gyurit ismerte. Gyuri a két utolsó évet ezredesénél töltötte és ott olyan jó dolga volt, hogy nem is vágyott haza.

- Biz úgy az, Erzsók néne - folytatta a legény megkezdett előadását - haza sem jöttem volna abból a helyből ebbe a szegény sorsomba, ha ezek a helyek, a források, meg a havas nem vonzottak volna; de úgy vonzott a szülővidékem minden bokra, mint mágnes a vasat - s bizonyosság okáért elővette az óralánczára erősített mágnest s az Erzsók néne varrotűjével bizonyította az egész dolgot; aztán kilátásba helyezte, hogy a télire mégis csak visszamegy az ezredeséhez, aki azt mondta neki, hogy nála mindég biztos helyre lel; katonásan köszönt és tovább ment. Az ilyen világlátott legények bátor fellépése úgy hat a falusi népre, mint hat egy művelt úri társaságra az udvar légkörében forgott világfi biztos, finom modora. De Erzsókra nem a modor hatott, hanem az alak s még erősebben a tüzes barna szemek mélységes tekintete. Lelkéhez tapadt ez a tekintet és mindég érezte ébren, álmában. Valami egy óra ezután, az atyafiságban lakodalmat ültek, hivatalos volt a lakodalomba Korpos Gyuri is, a ki már nem kívánczozott vissza az ezredeshez, mert a falu legszebb leánya, Tamás Boris nagy vonzalmat mutatott hozzá, ő pedig forró szerelemre gyúlt a szép leány iránt. A mint Erzsók a »termett ág«-gal belépett a vendégségbe, Korpos Gyuri odaugrott, lesegítette fejéről a dúsan megrakott lakodalmi kosarat, ekkor a cigányok ráhúzták a »csürdögölő«-t. Gyuri - mivelhogy a szeretője nem volt ott s másnak a szeretőjét nem akarta lefoglalni - megfogta a szép asszony kezét és tánczra szólította. Az asszony vonakodott: nem ifju menyecske már ő, nem neki való a táncz, ott a lánya, a ki éppen nyőszőlány, vigye azt...

- Hogy ked ne lenne fiatal asszony? Na ilyet ember ne halljon! 'Iszen csak egy van ebben a faluban, a ki szépségre keddel vetekedhetne (ha nem lett volna katona, itt nyomban ki is mondja, hogy ki az az egy, de így hagyta, hadd képzelje minden jelenlevő leány magát annak az egynek); csak jöjjön, Erzsók néne, mert én ugyan el nem ereszttem! - És gyöngéd erőszakkal magához vonta, karcsu derekára szorította két kezét s míg bokáit délczegen összeverte és a padlón apró, de szilaj kopogással dobogott, mélyen, tüzesen tekintett a szép asszony szemébe. Az első delejes tekintetre már megmozdult a menyecske szive, még pedig azzal a hatalmas öserejű dobbanással, mely nem csak futó hevület szokott lenni s mely ha

soká késik, annál hatalmasabb és erősebb. Az élete delén levő szép asszony még nem érezte soha a szerelem édes hatalmát; azt az érzést, mely után leánykorában úgy óhajtozott s melytől asszonyfővel úgy rettegett. Aztán már régen belenyugodott, hogy túl van mindenben s íme, most mégis megejtette ez az érzélem! Mint a csendes, kis patakra zudul a hegyi áradat, úgy jött tomboló, követelő erővel ez az észbontó érzélem. A legény, miután a kopogást kiverte, fél karjával magához szorította a menyecskét és kezdte forgatni szilaj, heves forgatással, mint a hogy forgatná Borit, ha itt lenne. Az asszony melle lázas hévvel pihegett, feje kábult, egyszerre csak azt érezte, hogy mindjárt megful, az erős szívverés fojtja meg, feje hátrahanyatlott, eszmélete elhagyta és a legény úgy vitte ki a friss levegőre, mint egy halottat. Mikor szemét felnyitotta, az ura állott mellette és száraz, hideg kezével simogatta arcát.

- Szegény fejed, nem akarál tánczra kelni, mintha érezted volna, hogy megárt. Pedig a te korodban még sokan tánczolnak, de te elszoktál tőle, úgy hát ezentúl jól cselekszed, ha nem engedsz a kísértésnek.

Eközben a kert felől sebes léptekkel jő Gyuri, maga futott a Csorgóra friss vizért.

- Ebből igyék, Erzsók néne, ez tüstént felüdíti! - És odatartotta a zománczos poharat. Erzsók a kipirult legényre tekintett, aztán a halovány urára, eltolta a poharat. Köszöni, nem iszik; talpra ugrott és azt mondta, hogy menjenek haza tüstént.

- Már kivel tánczoljak, ha ez is elment! mondta utánok nézve a legény.

Szegény szép asszony, hiában menekült, a lángoló erős szerelem ott volt már a szívében, attól meg nem menthette az ura közelléte sem.

Vasárnap, a mint templomi székében imára borult, érezte, hogy a legények »kará«-ból az a delejes tekintet rajta nyugszik; a hatalmas szívverés újból kezdődik és el nem tudja képzelni, hogy is fér egy szívben ily tenger nagy érzélem? Pedig a legény tekintete a szép asszony háta mögött ülő szép Borin csüngött. Később Erzsók is észrevette azt, de azért szívverése nem lett csöndesebb, pedig mindennel, amit egy becsületes asszony kigondolhat, csittítgatta magát! Hiszen az nagyon természetes, hogy ez a legény szereti a magához való lányt! Hát nem nevetséges-e az, hogy ő így ki van forgatva és a szíve úgy hatalmaskodik felette most, midőn már eladó lánya van? De úgy van, nevetséges! A következő vasárnap nem ment az istenházába és minden alkalommal kikerülte Gyurit s ilyen erős elhatározása közben kezdett nyugalma helyreállni: most már legalább tudja, hogy milyen érzés az a szerelem; magába fojtja - ha már el nem dobhatja! - de arról ne tudjon soha senki. Azzal, a kit szeret, nem fog többé találkozni, 'iszen ha igazán akarja az ember, mint a hogy ő fogja akarni, ki lehet azt kerülni; s egyszer csak elmúlik az élet és vele a visszafojtott érzélem is! És íme, most a saját ura akarja idehozni azt a legényt!...

- Úgy van, Erzsók, nagy boldogságot hoztál ebbe a házba és én tudom, hogy te jó leszel ahhoz is, a ki utánam következik gazdának... Szeretném, ha gyorsan el lehetne intézni az ügyet, Erzsók, akkor talán én is láthatnék egy keveset a drága, kicsi lányom boldogságából... azért meg is izentem, hogy jöjjön ide ez a legény...

- András, csak nem köti erővel a nyakába a lányát?! kiáltotta izgatott felindulással Erzsók.

- Ne félj te attól! Ide hivatam valami havasi favágás színe alatt, aztán kitapogatom... bízd csak rám, Erzsók... holnap ilyenkor már tisztába leszek, hányadán vagyunk... Szegény fiú még soha sem irtózott egy szép örökségtől s egy szép jó lánytól!

Az Erzsók orsója nagyot recscsen, ketté törött, nem fonhat tovább, guzsalyát félrelöki és gyorsan kimegy. Künn a sötét, ködös éjben odadől a tornácز könyöklőre, forró fejét karjára hajtja: Én uram istenem, légy velem!

III.

Az utcaajtó nyikorog; a két leány most jó a fonóból. Kati, a mindég jókedvű cselédleány hangosan mondja:

- Na bizony, mégis csak faképnél hagyá Korpos Gyurit a szeretője; nagyobb gazdát keres... holnap lesz a jegyváltás...

Félénk, rezgő hang kérdez:

- De Kati, úgy-e nem bús Korpos Gyuri?... nekem úgy tetszik, mintha nem szomorkodnék?

- Még tán jobb kedvű, mint máskor, lehet, hogy nem is szerette úgy igaziba...

- Azt hiszed Kati? Na, ne menj még be, maradjunk egy kicsit künn, beszéljünk... olyan szép idő van.

Kati hangosan felnevet. - Most szép idő? A sötétben az ujjamat sem látom, a nyirkos ködöt pedig harapni lehet! Benn is elmondhatjuk azt, hogy Tamás Bori felette nagy szerencsét csinál, mivel hogy a legények között legjobb gazda Török Marcsi; mindég is azt hívé minden teremtet lélek ebben a hazában, hogy annak te leszel a párja: legjobb gazdához a legnagyobb gazda lánya talál.

- Hát maradjon szegénynek a gazdag, én majd beérem a szegénnyel is.

A sötétben két tenyér összezsattanása hallszik: a Kati csodálkozásának nyilvánvaló jele:

- Ni, ni! Tán bizony azért nem búsul Korpos Gyuri, hogy te jó szót adál neki? 'Iszen most vagy két este mindég veled beszél és a kedve olyan jó vala, mintha lakodalomba készülne... kezd kinyilni a szemem!

- Ostobák! - suttogja Erzsók - hát nem értitek, hogy a jó kedve az elátalkodás; a veled való beszéde pedig megtérítés akar lenni! sok lány fordult vissza már féltékenységből!

- Hát Kati, mit gondolsz?... te olyan szemes vagy... hogy tapasztalád?... de ne ítélj el!... vajjon jó szívvvel beszél velem Gyuri? vajjon lehetne az ugy... ugy, mintha nem szerette volna Tamás Borit? Tudod Kati, megmondok neked valamit... édes apámuram úgy tartja - már pedig ükeme olyan okos! - hogy eddig is csak nem volt bátorsága Gyurinak, azért nem közeledett felém... Kati, te mit gondolsz, vajjon így van-e?

- Bizony az meglehet, hogy így van!

- Áldja meg az isten a lelket ezért a jó biztatásért! Ládd Kati, féltem attól, hogy te nem így hiszed... csak egy parányi biztatás is már olyan jó... és igazán most nagyon, nagyon szép minden, beszéljünk még Kati...

- Hogy szereti! - gondolja az édes anya és lázas hévvel, önkéntelenül teszi hozzá: - Hogy is ne szeretné!

Álmod nem hozó kinos éj követte ezt az estét. Én istenem, mi lesz itt holnap? Tépelődik a szép asszony s míg szíve lázasan ver és vére tombol, egy mozdulata el nem árulja benső hánykódását. Az Erzsók szívében bármily erővel dúl a vihar, ők nem rohanhatnak kétségbeesetten illatos boudoirjaikban alá s föl, miközben a lenge éji pongyola oda tapad bájos idomaikra. A háznép egy szobában alszik s mi lenne abból, ha mindenik szabadon engedné az indulatját? Pedig nincsen az az Iphigenia vagy Idalinda, aki zaklatóbb benső megrázkódtatást, hatalmasabb szenvedélyt érezhetne, mint az a mozdulatlanul fekvő szegény, szép asszony. Az egyik pillanatban elhatározza, hogy közbeveti magát és nem engedi e frigy megkötését: de hát egy beteg emberrel, a ki nagyon önféjű és nagyon makacs, hogy kössön ki, az nem fog engedni! Annak a gyöngé szerelmes gyermeknek pedig halálát okozhatná egy ellenállás; még

azt is nehéz lesz értésére adni, hogy vagy boszuállásból, vagy haszonlesésből, de minden-
esetre szerelem nélkül akarja elvenni... de hátha nem is akarja? Meg kell előbb várni, mi a
szándéka s csak aztán határozni. Különben egy olyan megsértett legényt, akit megcsalt a
szeretője, józanság nem vezérelhet... mindegy, lássuk, mit hoz a holnap!

Másnap a novemberi szürke égen hófelhők gomolyogtak és havat jelentett a varjak tömeges
röpködése is: oda fenn már havaz s itt is fehérbe öltözteti a tájat ez a fekete sereg. Az őszi
munkák utósója, a káposztalevágás ideje van: gazdasszonyon az a szégyen ne essék, hogy a
káposztára hó essék! Hej! pedig be nem kíváncozott most a kertbe a szép Erzsók! Ki tudja,
mikor jő az a legény, akit ide idézni bizony halálos vétek volt az urától! Talán ha jó sem jó,
korán reggel! Ugy hát gyorsan neki állítja az egész háznépet: csak az agg asszony s a beteg
ember maradnak a szobában. Anya és leány egyaránt izgatottan kipirulva tartanak a kertvége-
be s mikor végignéznek a dértől csillogó káposztafejekén, mind a ketten azt gondolják: felette
sok ez a káposzta! mikor érjük már végét? A kis leány hamar végét érte, a mint izgatottsá-
gában odasujtott a káposzta-torzsára, az ujját érte előbb a kés; fel kellett mennie, hogy be-
kösse; de azonnal visszatér. Teltek a percek és Erzsike még mind nem jött. Töpreng az anya,
aztán ledobja a kést, délczeg, karcsu termete kiegyenesül: telt piros ajkai összeszorulnak és
arczán határozottság tükrödzik: ha itt van, kiadom neki az utat! Ott volt. A beteg ember előtt
állott a deli legény is, a kis leány is. Apának és lánynak boldogságtól ragyog a tekintete; a
legény arcza nem árul el semmi izgatottságot: nyílt tekintettel, katonás magatartással áll és
hogy nagyon mutatós, délczeg alak, azt el nem tagadhatná senki.

- Jó, hogy bejöttél édes feleségem, mert éppen ebben a pillanatban határoztam a lányunk sorsa
felett. Ez a becsületes legény a helyett, hogy elhagyja a szülőfalvát - a mint hogy ez vala a
szándéka, inkább eljő ide a mi házunkba, a mi fiunknak...

- Ugy hát mégis ráköté a gyermekünket! - vág közbe erős felindulással az anya. Erre a legény
összerezzen, szemében egyszerre szilaj dacz villan: mikor idejött, még nem sejtett semmit s
mikor ölfával kínálta a gazda, azt mondta, hogy ő itthagyja a falut, visszatér az ezredeséhez;
aztán a beteg ember kerülgető szóval értésére adta, hogy itt is maradhatna, ha tetszik, lehetne
az első gazda s míg a beteg hosszadalmasan kerülgette a dolgot, a legényben felébred a meg-
torlás szenvedélye: ha te jó gazdához méssz, én is elvehetem a legjobb gazda leányát, ez
jobban fog neked fájni, mintha éretted idehagyom a falumat! Ebből a benső kínból ha egy
cseppet megizeltethetnék veled, talán enyhülne a szenvedésem! Ma lesz a kézfogód, halld
meg ma, hogy én is házasodom! Azt hiszed, nem láttam a szemed villanásából, hogy sértett
téged, mikor tegnap és tegnapelőtt ezzel a kis lánynyal beszéltem? Te azt szeretnéd, hogy
keservemmel felferjem a falut, de azt el nem éred! Nem, ha eszem veszteném is bele! De hát
ez az asszony miért tekint így rám? Na csak nézzél, nem hátrálok! És úgy szomjazta az ellen-
mondást, mint homok a vizet; hiszen a küzdelem talál most az ő lelki állapotához. Asszony ne
elegyedjék férfiak dolgába! akarta mondani; de aztán csak erőt vett magán, hallgatott, csak
daczos, szilaj tekintete árulta el, hogy hátrálni nem fog. Egy pillanatig egymás szemébe
néztek, különböző érzések hatása alatt ugyan, de mind a kettő összerezzenett attól, a mit egy-
más szemében látott: a férfit küzdelemre, az asszonyt hátrálásra intette a különös tekintet.
Érezte, hogy meg kell hajolnia, ha csak össze nem akarja törni azt a gyöngye virágszálat, a ki
most esdve, kérő szeretettel néz az ő szemébe, miközben kezét szorongatja. Pedig, mint meg
lehetne azt a büszke legényt alázni, ha az arczába vágthatná, hogy nem szerelemből, csak
haszonlesésből hajol e frigyhez. Érti ugyan, hogy ez nem igaz, a legénynek csak a megtorlás
van a szívében és nem a kapzsiság; de ezzel meg világosan elárulja, hogy csak arra a másikra
gondol, a kit szeret... A két zaklatott egyén lelkén pár percz alatt mentek keresztül a lázongó
érzések és gondolatok, ezalatt a beteg ember megnyugtatón igyekezett feleségét, aki - éppen
mint a legény - egy szót sem értett beszédéből.

Az anya még egyszer felnézett a legényre, elsápadt, de azért erős hangsúlylyal kimondta az utolsó szót: azután legyen, a minek jöni kell!

- Gyuri, én azt tartom, hogy becsületes legénynek csak szerelemből lehet házasodni!

Egy pillanatra a legény arcából is elfutott a vér talán, hogy annál lángolóbban csapjon vissza a más pillanatban:

- Erzsók néne! egy becsületes legény arra gondol, hogy boldoggá tegye, a ki felesége lesz; én is boldoggá fogom tenni a ked lányát.

- De már boldogabb nem is lehetek, mint most vagyok, édes anyám! suttogja a kis leány.

IV.

- Csak gyorsan, gyorsan! nem kell hiábavalóskodni a felette nagy készülődéssel! - sürgeti a beteg ember házanépét. - Azt akarom, hogy az ujesztendő új gazdát találjon a házamban. - És erre a kis leány olyan boldog, hogy nagybonyának van mit hallgatnia:

- Ugy-e bár, nagybonya, még a forgács sem égett eddig ilyen gyönyörűséges lángolással, nézze csak nagybonya, nézze!

Nagybonya úgy találja, hogy egyszer régen, nagyon régen volt még ilyen szép fénye a lángnak.

- Nagybonya, hát minden volt már egyszer úgy, a mint most van?

- Volt bizony, kis leányom. - A leányka odaborul az öregre, tudja bizonyosan, hogy nem hallja meg suttogását, de azért kimondja, ki kell mondania, úgy tele a szíve: hogy minden, minden lehetett úgy, a mint most van, de hogy még valaha, valakinek ennyi szerelem lett volna a szívében, azt nem hiszi, nem, mert Gyuri sem élt több ezen a világon!

Nagybonya megsimogatja a boldogságtól ragyogó gyöngéd arcot, meg az ébredező szürke cziczát, aztán simogató keze visszatér az öreg pajtásához, az elkopott fényes bothoz és révedező tekintete belevész a fenyő-forgács piros lángjába.

A beteg ember sürgetése lázba hozta az egész atyafiságot és csaknem kétségbe ejtette Erzsókot. De aztán erőt vett magán: legyen ahogy az isten akarja! S ezen felsőbb akarat folytán ujesztendő táján lakodalmat ültek s a régi házba új ember költözött. Ez a körülmény éppen nem csökkentette a szép anyós vergődését: de igyekezett benső küzdelmét visszavonuló hidegséggel leplezni.

- Bizony csak nagyon neheztel rám az anyósom, - mondja magában a vő, aztán daczosan teszi hozzá - de hát majd csak kibékül a maga kenyerén! Meg nem sértettem, ki sem tudnám engesztelni. - Aztán különben is úgy el volt foglalva a saját lázongó szívével, hogy nem sokat gondolhatott másra. Elhatározta ugyan, hogy nem gondol soha többet arra, a ki őt elhagyta; de azért egy pillanatig sem tudott kimenni az eszéből.

Az anyós, a mint titkosan figyelte vejét, azt gondolta, hogy annak a boldogtalan fiúnak éppen olyan a fiatalsága, mint az övé volt: nem szereti, csak türi a társát: jó hozzá s azért az úgy hiszi, mintha nagyon szeretné és eszerint is viselkedik - milyen nehéz élet az! Igen, de ő akkor még mást sem szeretett, ez a fiú pedig szereti még mindig a hűtlen kedvesét. Erzsó érzi, hogy szereti: ha szereted, akkor tűrjed a kinját! De ezek a gondolatok nem csillapítottak a szép asszony küzdelmén: néha úgy érezte, hogy ezt az életet nem folytathatja tovább, hiszen nem élet ez, de pokol! Hiában ismételte önmaga előtt, hogy az ő veje nem érdemes a becsülésre s

hogy ő meg is veti; mind hiában! tisztán érezte, mily lángoló erős érzés, mily delejes hatalom vonzza ahhoz a deli, szép, ifjú férfihez. Azért még sem fogja magát soha elárulni: az ördögnek nem enged s mint hűségét megtartó asszony fog az ura koporsójára borulni. Összeborzadt: hiszen a sír már itt tátong előtte nyitott szájával! S mikor éppen erre gondolt, hallszott a beteg ember szava:

- Erzsók jer ide egy szóra... de hát mi bajod, milyen sápadt vagy? - Erzsók igyekszik megnyugtanni a beteget, hogy neki semmi baja, talán a sárga kancsókra sütő napfény visszaverődése okozza: lám, Andris meg pirosnak tetszik, mivel rája a piros csúpu párnák színét veti a nap... - mert tán semmisem olyan, mint a milyennek látjuk Andris. - A férj ezt az állítást megcáfolja:

- Van olyan is Erzsók, a mit igazán látunk, avagy a te szerelmed, a mi egész a sírig boldogított, nem olyan vala, mint a hogy én látám? És van még valami édes jó feleségem, a mit szeretnék, hogy ne legyen úgy; de azért el nem titkolhatod, hogy úgy van (a sárga kancsók fénye még halványabbra festi a feleséget és karcsú alakja meging), régóta figyelem a dolgot és úgy tapasztalom, hogy te a vönket még mindég rossz szemmel nézed, nem fér a szívedhez... te mindég az én áldott jó angyalom valál, ellenemre semmit sem tettél, most, hogy érzem a nap közeledését... érzem, de meg álmod is láték... hát hozzád való utolsó kérésem az, hogy szeresd Gyurit: megérdemli, ládd, milyen boldoggá tevő az egyetlen gyermekünket: ugye-bár, olyan Erzsike, mint a viruló rózsza, mégis gyűlölöd az urát!...

Az asszony halkán, gyorsan veti oda:

- Andris, nem vagyok én ellensége a vönknek... e miatt nyugodt lehet...

- De szeresd úgy, hogy a lányunk is észrevegye a vonzalmadat, mert ládd Erzsók, nekem bevallotta Erzsike, hogy az ő nagy boldogságán csak a te Gyurihoz való hidegséged ejt csorbát, nem szereted az urát, (csak látnátok a szívembe te is, a lányod is... akkor talán elég lenne nektek, amit ott láttok!) - A viruló fiatal asszony belépése megszakította a beszédet; de a beteg ember látott valami meleg fényt a felesége szép szemében s azt mondta - és érezte is - hogy így már egész nyugodtan megy a nagy útra. És ezután pár nap múlva el is ment.

A márcziusi nap fényözőne a mint oda esett a fekete, dúsvarrottassal borított ravatalra, nagybonya felemelkedett, rátámaszkodott fényes botjára és úgy tekintett a halott arczába: ajkai mozogtak s csendesen motyogta.

- Ez is volt már éppen így! Ezek között a fekete varrások között ott a sárga szarvasu kancsók alatt állott a koporsó, benne éppen ez a szelíd, halvány arcú férfi feküdt, éppen ez! - Aztán a mint tovább nézte, az emlékezés homályos derengése kezdte világosítani az agg főt. Már emlékszik: a ki először ott feküdt a sárga kancsók alatt, az az ő édes ura volt, száraz betegség vitte el, negyven esztendőskorában. Annyi idős volt Andris is, de nem ez, hanem az ő kedves fia, a ki szintén ott feküdt és éppen olyan sárga volt, mint ez az Andris... köhögött szegény, mindég köhögött... úgy volt az ebben a házban mindég! De ezentúl már nem lesz úgy soha többet, mert az utolsó Bózsa is már itt pihen a koporsóban! És erre az utolsó szóra úgy összeszorul az agg asszony szíve, mintha a családi címert kellene lefordítani és öreg szemeiből sűrűn peregnek a könnyek, miközben azt motyogja, hogy:

- Jó szívvel elmentem volna én helyetted, kedves, drága unokám!

Minden embernek van egy enyhítő könyje, csak nekem nincsen! gondolja az özvegy és kezét tördelve, halotthalványan támoanyag a »kis ház«-ba és onnan elő sem jó a temetésig.

- Mindég ilyen magába zárkózott volt, mondják többen. - Nagyon szerette a jó urát, mondja az egész gyülekezet, csak esztét ne vesztene miatta; de a tekintete semmi jót nem ígér: nézzétek csak mint mered maga elé!

V.

A temetés után néhány napra Gyuri szántásra készítette az ekét, kis felesége a tarisznyát csomagolta és mikor minden jóval teletömte, odakötötte az ekeszarvára, aztán szerető gyöngédséggel tapogatta az ökröket:

- Együtt nőttünk fel... négy, öt esztendővel ezelőtt mennyit kergetőztünk a »kaliba« rétjén... de ti szegények azt nem tudjátok és azt sem, hogy én most nagyon, nagyon boldog vagyok. - Ez alatt odabenn Gyuri így szólt az anyósához:

- Anyámasszony, én kednek soha sem vétettem, de azért az első belépésem óta rossz szemmel néz. Míg a gazda élt, csak hallgattam; most már én lennék a gazda, mindazáltal a ked jóváhagyása nélkül nem szeretném semmibe fogni; hát ha gondolja, vegyen erőt haragján, éljünk jó egyetértésbe, hogy legyen rajtunk az úrnak segedelme... de ked gyűlöl engem anyámasszony!

Az özvegy összeszedte minden erejét s törekedett nyugodtnak látszani:

- Én nem gyűlöllek, nem haragszom rád Gyuri, azt rosszul vevéd fejedbe... lehet, hogy akkor előbb nehezteltem, mert tudtam miért vetted el a lányomat: bosszút akartál állni azon, a kit szerettél; de most már látom, hogy megbecsülsz s így nincsen okom a neheztelésre. A természetem olyan magába vonuló, azért ne is figyelj rám, mi pedig a dolgokat illeti, tőlem tehetsz mindent, éppen úgy, a mint akarod, én sohasem szólok a kezed alá.

- Na hála istennek! Ha így van a dolog, akkor egy kő esett le a szívemről, mert látja anyámasszony, azt hívém, hogy gyűlöl engem, s akkor nem lett volna itt kíváncsi az életem. S most már a jó egyetértésre nyútsa ide a kezét.

A szép özvegy egy hideg tekintet után hidegen nyújtja oda kezét és ereiben úgy pezseg a forró vér, mintha tűzszikrák pattognának egész alakján.

Szántás, vetés beálltával a fiatal gazdának annyi dolga akadt s a felhasított barázda olyan egészséges párát lehel, hogy lázas szíve lecsillapult s apránként gyógyult is. Egész munkakedvvel látott a szép, nagy gazdaság után s anyósának mindenben kedvére járt. Megtudta feleségétől, hogy az özvegy nagyon szereti a gombát, azután ritkán tért úgy haza, hogy tarisznyájában ne lett volna egy néhány szép gomba: nem valami szívesen veszi - gondolta a vő - de azért én már csak megteszem a magamét, a többi aztán az ükeme dolga! Pedig az a többi volt a dolog neheze! Az özvegy erős akarata még féken tudta tartani szíve indulatját, esze még ura volt vérenek: annak az öserővel tomboló vérnek, melyet először hevít a mindent fenntartó melegség. De ez a színlés irtóztató erőbe került; benső küzdelme naponta nevedezett s mégis, mintha egészen megfiatalította volna ez az új érzelmek: egész lényén valami ruganyos üdőség ömlött el és tekintetének tüze fénylővé tette szép arcát s a faluban ugyancsak járta az a megjegyzés, a mi különben a szalonéletben mindennapi: „Szebb, mint a leánya”. A nép előtt ez a körülmény visszaszólt dolog s hogy a szép özvegyet még sem kárhoztatták, a miért szebb merészel lenni a leányánál, csak annak köszönhetette, hogy magaviselete mindig példányszerű volt s özvegyi nagy visszavonultsága és komolysága arról kezeskedett, hogy nincs szándéka újból férjhez menni: így hát meg van engedve neki, hogy szép legyen!

Egy vörösfényű biboros alkonyban az özvegy ott áll a pajtaajtóban és várja a teheneket; egyedül van, nem kell, hogy tettesse magát: a mint gömbölyű vállát oda támasztja az ajtófélhez és karcsú deli termete lankadtan hajlik kissé féloldalra, annyi vágy, melegség ömlik el szép arcán és egész magatartásán, mintha egy kifejtett szerelmes, szép menyasszony várná a vőlegényét. És a legény hiján megérkezett a vő. Az özvegy mélyebben el volt merülve édes, önfeledt érzelmeibe, mintsem észrevegye, hogy valaki felé tart. Gyuri állott előtte, jó estét kívánt s egy néhány rózsaszín bélésű, nagy, fehér gombát nyújtott át; eközben kezeik érint-

keztek, az asszony szeme, arcza lángra gyúlt s önfeledten egy olyan meleg, észbontó, delejes tekintettel tapadt Gyurira, a mi megrendítette a férfit: szíve egy heveset dobban: hiszen ennyi tűzzel, forró vágygyal csak egy - az a másik, tudott az ő szemébe nézni!... Úgy van, ennek az asszonynak éppen olyan a szeme, mint Borinak... de hát, hogy nem fedezte fel ezt ő eddig? És felújuló emlékei sebes dobogásba hozták szívét s e pillanat után sohasem tudta többé úgy tekinteni az özvegyet, mint felesége anyját, hanem mindég csak azt látta, hogy éppen olyan a szeme, mint Borinak.

Erzsók pár pillanat múlva összeszedi magát s úgy halad komolyan, hidegen el Gyuri előtt, mint eddig.

Másnap Gyuri kikeresi azt az időt, mikor a szobába senki sincs - az öreg nagybonya mindég a senki, - kedvében akar járni az öregnek és egy öl szilánkos fenyőforgácsot viszen be s rá dobja a tűzre:

- Na hát, hogy ég a tűz nagybonya?

- A tűz mindég szépen ég fiam, mivel hogy nem az a szagos üveg portéka, a mit most úgy kedvelnek.

Gyuri meg akart valamit tudni, de nem tudta, hogy kezdje, így hát ő is, mint mások, megkísérelte az idővel segíteni magán:

- Nagyon szép idő van odakünn nagybonya...

- Nyár van - feleli az öreg közönyösen, hiszen annyi szép és zivataros nyarat ért már, hogy a dolog egészen közömbös előtte. Ezt gondolhatta a dédunoka férje is, mert így folytatta:

- Sok nyarat is ére már ked nagybonya; sok embert is ösmerhete; de a fiatalabbakat inkább hiszem nem igen ösméri?

- Mindeniknek egy szakasztó szálíg olyan az ábrázatja, mint vala elődeinek; egyik olyan mint a bonyja, másik mint a nagybonya; bopjához és nagybopjához hasonlít egynémely. Mindet mintha láttam volna már egyszer valamikor, azért egy sem ismeretlen előttem.

Gyuri óvatosan széttekint, hogy nem osont-e be valaki, gyöngéden megczirogatja a szürke cziczát s így odahajlott helyzetében kérdi:

- Nagybonya! Tamás Borit ösmeri?

- Mondd, ki volt a nagyapja?

- Tamás Jankó Marczi.

- Tamás Jankó Marczi?... tudom... tudom már... hej! Szép asszony vala ennek a Borinak a nagybonyja!

- Szép asszony ő maga is! De mit gondol nagybonya, mi okon hasonlítanak ezek egymáshoz az anyósommal? Tudtomra nem is atyafiak.

- Várj csak fiam... - Az öreg botot erősen simogatja nagybonya, az majd csak kiadja az emlékeket, aztán szól - 'Iszen fiam minden világos: ennek a két asszonynak, már mint Borinak és az anyósodnak egy volt a nagybonyja, az a híres szép asszony, a kiről az előbb emlékeztem, ahhoz hasonlítanak mind a ketten; én is soká kerestem, míg megkaptam, hogy kihez hasonlít a mi menyecskénk? Csakhogy az nagyon világi asszony vala, hosszasan is fennmaradt a hire... jó, hogy a mi menyecskénk csak a szépségét örökölte, nem pedig a természetét is. - Az öreg belesimogatta emlékeit abba a korba, a mikor olyan szép volt minden és a forgács is pirosabb fénynyel égett s nagyon szívesen beszélt tovább:

- Két testvér vala egyforma szépségű, mind a kettő s egy legényt szerete mind a kettő, pedig már vala nekik hites urok. Minthogy nagyon hasonlítanak egymáshoz, a legény mindég azt

szerette, melyikkel találkozott; de az egyik menyecske nem akart osztozni, szerelemföltő volt s megölte a legényt: egy angliusz tűt dugott a kenyerébe, torkán akada a legénynek s fulladásnak halálával múlt ki szegény...

Erzsók belépett, Gyuri egy halom forgácsot dobott a tüzre és szótlanul kiment.

Nyilvánvaló, hogy Erzsók is az öreggel akart beszélni, mert ő is forgácsoskal kedveskedik, pedig már kábító a meleg, ő is oda ül az öreg mellé, kedveskedve megsimogatja a macskát és halkán szól:

- Ugyan nagybonya mit tuda annyi ideig beszélni a vőmmel?

Az öreg legkevesebb szavú mindég a menyecskével volt, sehogy sem tudott kibékülni azzal a hasonlattal, aztán azzal is csakhamar tisztába jött, hogy az asszony csak türe, de nem szerette az urát: az ő egyetlen drága unokáját! s ezért gyakran fájt a szíve. Röviden felelt most is:

- Hát beszélünk egyről is, másról is, mind a régi embereket tudakozá. Aztán szereti a macskát ő is, azt czirógatá...

De már ha azt czirógatá, akkor meg akart tudni valamit ettől az öregtől, gondolja a menyecske: vajjon Istenem uram mit? Hanem az öreg beleesett elmerülésébe, kezdett ismét nem hallani s tíz szóra sem felelt egyet.

Ezalatt a fiatal gazda a jószág felé tart s mikor érzi, hogy nem látják, forró fejét megsimogatja és elfojtott hangon mondja: - Egy legényt szeretett mind a kettő! És az egyik megölte a legényt... hiszen ez borzasztó! Vajjon a szép anya volt-e a gyilkos vagy a másik? Bár inkább a másik lett volna! Ejh!... balgaság, hát mi köze neki ahhoz, akár melyik volt a gyilkos? Nem is fog rá gondolni többet! És ettől kezdve mindig csak a hajdani két testvérről s az élő két szép asszonyra gondolt. Munka közben önfeledten csak ezt ismételte: Egy legényt szeretett mind a kettő! Ilyenkor felrezzent, az agya égett, szilaj vére pezsgett; de el akarta hitetni magával, hogy ez mind nem igaz. Aztán, különben is, őt nem szereti Bori, 'iszen elhagyta egy gazdagabbért; arra pedig csak nem gondol, hogy az anyósa szereti?... Nem, nem, ilyen örült dolog becsületes embernek csak nem jöhet az eszébe!...

De milyen melegen, lángolón tud nézni az az asszony, mikor megfélekedezik magáról!... Vajjon nézett úgy máskor is?

És a lángoló tekintet óvatos lett, az özvegy soha, soha sem akar többé úgy nézni: hiszen az az ember a lánya ura, az ő fia... nem, soha! És ha étkezés közben valami tárgy felett kezeik érintkeztek, az özvegy arcza azonnal kigyult, a mit úgy palástolgatott, hogy vagy leejtett valamit, vagy elfordult víz után nézni. Gyuri ezt mind jól látta és szíve hatalmas dobbanással adott jelt magáról: - Itt vagyok! Élvezni akarom az ifjúság örömeit! Csitt! Míg ura vagyok az eszemnek, engem el nem csábítasz! - És daczosan, büszkén veti hátra fejét. Aztán midőn estve felé az özvegy templomba megy, mert egyszerre csak nagyon templomjáró lett és felesége megzörgetve a korszót, a csorgóra indult; Gyuri csak besettenkedik az öreghez:

- Nagybonya! A két szép menyecske közül melyik volt a gyilkos?

Az öreg felnéz révedező tekintetével:

- Hát édes fiam megbomlottál? Mintha csak tótul beszélnél, úgy nem értem a szódat!

Igaz, hiszen több napja, hogy erről beszéltek és ő most egyszerre csak így megrohanja ezt az öreget! Mentegeti magát s a múlt napi beszéd fonalát igyekszik a homályból felszededegetni s az öreg ismét visszaáll oda, a hol olyan jó volt: régen eltűnt fiatal éveire. De a Gyuri szíve nem lesz könnyebb: hiszen a Bori és az anyósa dédanyja volt a gyilkos... ejh! a végén is mi köze neki ahhoz? S daczos fejét újból megrázza s újból azt hiszi, hogy őt az egész dolog nem érdekli.

VI.

Ezen a világon senki sem lehet olyan boldog, mint én vagyok! - gondolja a kis menyecske. - S jelenben erre a nagy boldogságra az adott okot, hogy midőn férje az udvaron szemben találta, be akarta önmaga előtt is bizonyítani, hogy az a másik dolog nem érdekli s ennek okán gyöngéden megsimogatta szelid kis feleségének az arcát. Erzsí vidám boldogságában ügyet sem vet rá, hogy egy száraz köhögés után ajkaira egy csöpp vér száll; de az a sajátos köhögés nagybonyát felriasztja: botját elejti és rémülten tekint szét: - Én Istenem hát ismét! Azt hittem, hogy már nincsen több; de hát a lány is csak Bózsá ivadék! - S ettől kezdve az öreg egészen visszanyerte éberségét: míg itt lesz ez a gyermek, hadd legyenek együtt!

- Nagybonya mitől rémült úgy meg? - kérdi szeliden a kis menyecske.

- Jőjj közelebb, Erzsike... hát meghütéd magad, köhögöl? Úgy-e, hogy meleged van éjjelente?

- Nincs nekem semmi bajom nagybonya, csak egy kissé fáradok, az étel nem kell, de a víz nagyon jó! Azért is megyek magam a csorgóra, hogy ott ihassam, mert ott a leghűvösebb... az nagyon jó, mikor úgy kihűt.

És naponta kevesebbet evett, többet ivott és átlátszóbb lett a fiatal asszony. Az anya ugyan nagyon el volt foglalva a saját érzelmeivel, de azért mégis észrevette, mint gyöngül a leánya és komoly tekintettel így szólott vejéhez:

- Úgy is be kell a marhát hajtani a vásárra, hát nézz be a doktorhoz is és mondd el a feleséged sorát...

- Hát van neki valami baja? kérdi Gyuri csodálkozva.

- Láthatnád, hogy úgy fogy, mint az égő gyertya s nem kell neki az étel, meg mindig szomjas, néha köhög is... mondj el mindent igazán és kérj orvosságot...

- Nincsen annak patikája! motyogja magában az öreg.

Mikor a vő megérkezett a vásárból, az anyának az volt hozzá az első szava:

- Hoztál orvosságot?

- Nem. A doktor azt mondta: fiatal asszonyok baja, csak kimélni kell; aztán a vállamra csapott s azt kérdezte, mikor költözöm már ki a »kalibá«-hoz? De a menyecskét hagyjam itthon... aztán nem lesz semmi baj! Ennyit mondott.

Egyik sem nézett fel e beszéd alatt és mind a kettő egyaránt izgatott volt; az özvegy azonnal dolgot is keresett magának, a férj pedig, a mint közeledni látta vézna kis feleségét, saját maga ellen fordította minden indulatját: De hát hogy is tudám elvenni szerelem nélkül! Nem ér már az én életem egy fa-batkát, magam tevémmé válnék!

*

Hogy mi az a »kaliba«? Madam Adam szeretetreméltó tájékozottsággal azt írta volt az alföld népéről, hogy az, nyaralni falusi lakjaiba vonul. A tanyákat nevezte ilyen nyaralóknak. Ha eljön ide a Vlegyásza hegységeibe s látná a vadregényes tájon imitt-amott elszórva azokat az apró kunyhókat, melyeket csak azért tákoltak össze, hogy a szénagyűjtés alatt a zivatarok alkalmával legyen hova húzódni, bizonyosan villáknak nevezné azokat. Mikor a faluban már vége a szénagyűjtésnek, akkor költöznek a kalibákhoz néhány hétre. Ide jó ilyenkor apraja, nagyja, ökre, szamara. A juhok már itt várják, hogy tejükből túrót, téli sajtot készítsen a gazdasszony. Hűsítő csigerre, téli eczetre itt szedik a vadgyümölcsöt s ilyen gyönyörű terebélyes vadkörtefák talán nem is nőnek más tájon. Ezeket a szép, hatalmas fákat csak az óriási fehértörzsű szomorú nyírfák mülják felül. A Bózsák kalibája egy csinos lakóház,

széles faragott tornáczczal, de azért a pásztorfiúk, pakulárok, szolgák és kaszások jobban kedvelik azt az igazi kalibát, a mit úgy alkotnak, hogy három egymáshoz közelálló szomorú nyírfának a hajlós vesszőit embermagasságban összefonják s azonnal kész a pompás nyaraló: mindig zöld, mindig illatos s mindig suttozja azokat a csodaszép hegyi meséket, melyeket csak a hegylakók értenek. A fekete fenyves hegységek aljában kiálló szikladarabokon erős, harsogó zúgással tajtékot verve rohan az ifjú Szamos. Ide már csak tompán hallatszik mormolása, valamint az ősfenyvesből is csak néha zúg át egy-egy különös sóhaj. Erre aztán azt mondják: »Jajgat a havas, idő lesz« Ahhoz a sötét háttérhez ez a viruló dúsnövényzetű táj fehértörzsű fáival, szaggatott völgynyílásaival, csörtető patakjaival, igazán valami fenséges. Az egyik völgynyílásban egy bazalt sziklatömb mellett áll a Bózsa kaliba és előtte a dús fűben annyi az égő, vörös vadszegfű és selymes kelyhű lila harangvirág, mint a patak mentén a kékszemű nefelejts.

Az öreg nagybonyán s a fiatal menyecskén kívül, mind, a ki csak élt - állat és ember a Bózsa telken - mind itt van. Ezeket - már mint az öreget és fiatal - rábízta az özvegy egy olyan szegény rokonra, a kinek az volt a kötelessége, hogy módosabb atyafiainál mindig a kisegítő legyen s hogy ezért mindig nagyon háládatosnak érezze magát. A szegény fiatal menyecske, már ha maga nem mehetett arra a szeretett szép helyére, úgy óhajtotta volna, hogy a Vidor Kati maradjon mellette, de szerény jóságában ezt sem nyilvánította, hanem türelmesen várta azt a boldog időt, a mikor ismét itthon lesz az ő drága ura és kedves, édes anyja, akkor ismét boldog, nagyon, nagyon boldog lesz!

- Az leszel kicsi lányom... mind nagyon boldogok leszünk! - erősíti az öreg asszony és fátyolozott tekintete ott révedez a sárgafényű kancsókon s látja alattuk, a mit már annyiszor látott, de megszokni még sem tudott: a fekete varrottassal leterített »nyújtóztató«-t.

Míg a dédanya így biztatgatja a gyöngye menyecskét, odakünn a hegyek között kedvvel foly a munka. A rét egy részén már szárad a lekaszált fű s a gazda éppen most pengeti fénylő kaszáját, hogy az eszközös helyen, a lak mögött levágja azt a bujavirágos fűvet, melyből a juhok míg a »kosár«-ig mennek, ki nem látszanak. A ház előtt valami húsz lépésnyire, az óriási bazalt sziklatömböt megkerülve, csörtet egy kis hegyi patak: medrében a fekete kövek és színes csillámló kavicsok aczélos fényt adnak a kristály víznek. Ez a lármás kis patak osztja két részre a Bózsa kaszálót. Egy vihardöntött fehértörzsű nyírfa-palló köti össze a sziklás partokat. A ház felőli részen van a juh-»kosár.« A marhanyáj a tulsó részen, a rétet szegélyező meredélyes oldalakon legelész: a pásztorfiúk ott hasálnak a hegyvágányokban és furulyáznak. A melyik közülök inkább jár az asszonya kedvébe, az leszáll a völgynyílás sziklafalán, az irtózatos mélységbe, hogy a Szamosból pisztrángot horgászson.

Delelőn a nap, itt a délebed ideje. Összegyűlnek egy árnyas, tisztás helyen, a pakulár sebtében felgyújtja a száraz rőzsét és két-három frissen faragott mogyorófa-nyársat dob a tűz elé, mintha mondaná: ha történetesen kell, hát hadd legyen. Kell, mert a pásztorfiú egy kászú pisztránggal közelít, az özvegy átveszi és nyársra húzza az izes falatokat. - Na forgasd szógám! A pakulár a rőzsealjából parázsszenet hariszsál elő s a szénre azonnal néhány sor csiperke és keserű gomba kerül: az özvegy látja, hogy azt a gazda teszi oda, de nem néz rá, sok a teendője: ámbár ma főtt ételt ember fia nem kap, mert sürgős a szénagyújtás, mindazáltal ki kell elégiteni ezt a sok száját! Puha, barna kenyeret szeldel egy nagy halommal, azután egy óriási sajtot metsz két részre, leteszi a kenyér mellé, Kati egy kis »deberke«-fedelét feszíti fel s friss túróval kínálja a gyűjtőket. Szép Erzsók egy darab rózsaszín-szegélyű szalonnát nyújt át a gazdának, tudja, hogy az a sült szalonnát szereti, keze kissé remeg, de tekintete hideg és nyugodt. A rőzse pattog, a nyársak forognak, a sült szalonna serczeg és csepegő zsíráját mohón iszsza az alátartott puha kenyér: a tarka pisztrángok hófehér húsa már

ott párolog egy kis fatálon a gazdasszony előtt: szíve szerint való lenne *egy embert* megkínálni s hogy ezt tehesse, megkínálja az egészet:

- Nahát, szeressék mind közönségesen a halat! - Nem szereti senki, csak éppen az, a kinek szánva volt. Már a gombának nagyobb a kelete s a mint egy rendbeli lefogy a parázsról, rögtön más váltja a helyét; mindenkinek van a tarisznyájában négy-öt darab: megtömik túróval s úgy sütik a szenen.

Egyszerre egy mély, reszkető, bűgő hosszúra nyult nyögésszerű sohaj tölti be a tájat.

- Sóhajt a havas, rossz idő lesz! - mondja a gazda. - Izibe gyűjtsétek apróba a szénát, addig én levágom azt a szegeletet, hadd érje egyenlőn együtt az idő, ha már egy része rendben fekszik.

A nap égető hévvel tisztán ragyog, sehol egy felhő, csak koronként a megdöbbenő sohaj. A Szamos zúgása is egyre erősebb és a levegő tele kábító illattal. A gazda kaszája alatt dül a buja fű és a dús rendeken megtörve pirosanak az illatozó vadszegfűk. A pakulár egy cseber juhtejet viszen a házba s azután megforgatja a tornác elé rakott fehér bödönöket: Na jöhet már a gazdasszony - mondja - és a pallón keresztül megy, a gyűjtők sorában felkeresi asszonyát, elveszi tőle a gereblyét és figyelmezteti, hogy a tej meg van oltva, menjen és készítse ki sajátjának.

- Bálmos, meleg orda, zsendicze lesz ma a vacsora, mert sok a tej - biztatja a vén pakulár a tikkadó gyűjtőket.

- Ugy gondolnám, hogy az ételben nincsen minálunk fogyatkozás, máskülönben sem! - veti oda Kati.

- Se ételben, sem nyelvben nem maradsz te adós Kati húgom!

- Jár nekem a kezem is, nemcsak a nyelvem! és akkora halom füvet veszen villahegyre, mint akármelyik férfi s könnyedén dobja a boglyára.

- Itt az árviz! mondják a gyűjtők és villáikra támaszkodva nézik a zajgó haragos elemet.

- Itt az árviz! mondja a gazda és pár lépést teszen a ház sarka felé s kaszájára támaszkodva, gyönyörrel szemléli az idő eme tombolását.

- Itt az árviz! mondja az özvegy és kiáll éppen a part szélére: Milyen hűvös, milyen jó lehet ott a te habkarjaid között...

Az ő fehér, kövér karján pedig egészen fel van türve az ingváll: bizony nincsen ebben az özvegyben semmi hiuság, ha ilyen gyönyörű karokat sohasem mutogat; hiszen ez a tájviselet éppen megtüri azt, hogy a varrottas »kézelő« a könyökön felül csuszszon. Kaczérkodás soha sem volt a szép Erzsóiban. Csábítani most sem akar s feltett szándéka becsületes, erős akarattal kerül minden alkalmat s mióta a nyírfák között vannak, még egy pillanatig sem volt négy szem között azzal, a kit oly forró lángolással szeret s midőn estéként mindenki a szabad sátrakba vonult elpihenni, az özvegy Katival a házba tért, maga elé fektette a kis karikás ágyban, úgy aludtak.

A vizár egyre dagad s a sziklatömbnek már csak a csúcsa látszik. A menydörgés sűrűbb, a táj elsötétül és fényes villámok cikáznak. A lég tele van villamossággal s a fűszeres illat kábító. A szép özvegy kéjesen felsóhajt, milyen jó így egyedül lenni és szabadon tekinteni, nem rettegve attól, hogy valaki olvas az ember nézéséből. Ezen a vizen ma senki át nem jő: most tombolhat az ő szíve is éppen, mint ezek a harsogó, nyugtalan habok. Újból mély lélegzetet veszen és mellének hatalmas rengése mutatja, hogy odabenn is erős vihar dül. Sötét szemeiben és szép arcán a benső tűz csábító, meleg fénye gyúl és a mint égő tekintete egy pontra tapad, s telt, piros ajkai kissé megnyílnak, a forró szenvedélynek, az odaadó vágyakozásnak csábító megtestesülése a szép asszony. Ott, a hova néz, a közeli sziklacsúcson egy

ifju saspár mézesheteit éli, akkor jöhettek ide, mikor ők s az özvegy be volt avatva szerelmi titkukba; az édes, izgató viszony ott szövődött szemei előtt s bizonyára a szerelmes párnak nem volt egy gyöngédeskedése, melyet az a sovár, égő tekintet ne látott volna: pedig sohasem leste, csak meglátta; pedig sohasem akarta gondolni és mégis mindég azt gondolta, hogy miért van csak tőle eltöltve a szerelem boldogsága? Madarak, állatok, virágok, mind, mind szeret-hetnek - és szeretnek is! - Csak egyedül neki nem szabad! Máskor futott az ilyen kísértő gondolatok elől; most az elemek villamos tombolásában, a lég kábító áramában, a saspár édelgésében s az egyedüllét fesztelenségében teljesen átadta magát érzelmeinek.

Egy-egy súlyos esőcsepp koppan a háztetőn és a száradó faedényeken, az özvegy kissé felrebben, édes kábultsága nem oszlik: kinyújtja telt, fehér karjait, hogy a permeteg hűsítse, s egy pillanatig maga is gyönyörrel szemléli, hogy az a kar milyen fehér, milyen síma s hogy ragyog rajta az esőcsepp... ejh! mit ér az!... Oh bár ömölne már a zápor, hogy a hús, illatos zuhatag enyhitené ezt a kábultságot! A villámok cikáznak, az elsötétült meny dörög, de a zápor késik.

A ház háta mögött Gyuri nem vágyott a zápor fürdőre: kiegyenesül, kaszáját végigtörli ing-újjával, aztán az eresz alá akasztja, maga pedig a tornác felé tart. Pár lépés után szemben állnak: a szép asszony olyan fiatal, olyan csábos, mintha Bori lenne... de még annál is szebb, annak sem volt az arcán, tekintetében az, a mi így egyszerre megszedítse az embert! A fiatal férfi összeressen, szemei előtt tánczol minden és a hullámozó vízár egyszerre mintha torony-magasra nőne s onnan ömölne rá, mint egy forró zuhatag. A szép asszony lankadtan bocsátja le karjait, piros ajkai nyitva maradnak s tekintete olyan delejes villanással mélyed a férfi szemébe, mint az a sötétből cikázó villámfény a tomboló ár örvényébe.

Az ifjú gazda szíve lázas hévvel dobban: itt vagyok, szeretni, élvezni akarok! Aztán megfeledkezik mindenről, csak azt érzi, hogy szeretik, azt látja, hogy előtte egy lángoló arcú, tűztekinetű, szép asszony áll. Kitárja erős karjait s heves, forró szenvedélylyel szorítja keblére az önfeledt szép asszonyt.

*

- Ránk szakada az árvíz s elvivé a meleg vacsoránkat! mondja az öreg pakulár és hatalmas tüzet gyújt a lombsátor elé.

- Meleg lesz a „bojóká”, ha parázspan, parázsra sütjük! - veti oda Kati és a „bojókát” (a burgonyát) zsarátnokkal borítja.

Darócokat dobban a tűz köré, mivelhogy: nagy a lucsok, s azokra heverednek s elmélázva nézik a tüzet és hallgatják az árvíz zúgását s a Szamos egyre növekedő, különös mormolását: ez a mormolás mindég babonás érzéseket kelt a hegylakókban. A megszokás csak még több-több babonát köt a rejtélyhez, mert rejtély marad az mindég, hogy alkonyattól éjjelig mi okon nő a Szamos „cselegése” s miért csendesül el azután? Erre a miértre felel az a sok bűbajos mese, melyet összebúva sutognak a hegylakók.

A tűz körül megered a mese árja s a sötét fenyves hegység felett feltűnik a tele hold: fehéres sugarait megfürösztli a fű között maradt tócsákban, úgy, hogy ragyog bele az egész kaszáló s a fehéres, bűvös világosságban a mély árnyak még titokzatosabban sötétlenek. A kitisztult kékségben a csillagok fényesen ragyognak és az árvíz szennyes fodrait tündöklővé teszik. A tűz magasan lobog és rezgése megeleveníti a nyírfák fehér törzseit: mintha mozognának a sötét alapon. A vihar után olyan friss és balzsamos a lég, hogy még az itt szülöttek is érzik azt a kimondhatatlan édes érzést, melyet az ilyen levegő kelt: bizony semmi sem lehet ennél jobb! És a ki egyszer téged szívott, nem feled el soha! A „kaliba” népét áradozó hangulatba ringatta a holdfényes est s ebbe a hangulatba sehogy sem talált bele az a szilaj, jókedvű nevetés, a mibe minden látszó ok nélkül Kati kitört.

Be agyafúrt vászonceléd ez! mormogja magában az öreg juhász, aztán nyersen szól oda:

- Ugyan már minek nyerítsz úgy, te Kató?

- Hát Marczi bácsó... nem mondhatja tovább, új nevetési roham lepi meg a jókedvű teremtet s egy perczig nem tud szóhoz jutni, csak szemeit törülgeti köténye csücskével; aztán mégis csak megszólal:

- Azt kaczagom, hogy azok oda túl rekedtek... tudja már ked? a gazda és gazdasszony, hát most már mit csinálnak magukra, mikor ki nem állhatják egymást?

- Hátha most megbékélnek - mondja ravasz mosolylyal az öreg, miközben pipájára, saját kezével egy izzó szemet teszen s azt saját körmével bellebb veregeti.

- Hogy azok megbéküljenek? Na azt hiában várja ked Marczi bácsó! Mert még ha veszekedtek vala bár egyszer, kétszer, akkor lehetne reménység a kibékülésre; de csak benső, szótalán gyűlölséggel kerülnek folyton-folyt egymást, mint orsó a motollát...

- Én még az orsót is láttam összeütödni a motollával és csak amondó vagyok, hogy: nem jó a tűzzel játszani!

VII.

A mámoros gyönyörben töltött hetek után elkövetkezett az a nap, a mikor oda kellett hagyni az édent: a szép özvegy ébredezett kábultságából és a jövőnek egy-egy zord szellője végigborzogatta idegeit; de azért önmaga előtt is titkolt kéjes érzéssel gondolta, hogy elveszett fiatalságáért most kárpótolta magát: legalább tudja, hogy mi az a szerelem boldogsága... A kaliba népe útra készen állott, a fiatal gazda oda cserdített szép hat ökre közé és intett, hogy üljenek fel a lajtorjás szekérre.

De hát mi lesz, hogy lesz már ezután? gondolta az egész úton úgy Gyuri, mint az özvegy és mind a ketten inkább közeledtek volna valami ellenséges tábor felé, mint ama nyugalmas lakhoz, melynek kitárt kapuja már messziről hívogat. Alkonyodott. Az özvegy reszketve, sápadtan lépett abba a házba, melyet felemelt fővel, tisztán hagyott oda és midőn meglátta szegény, átlátszó leányát, a kiben, mintha kialudt volna már minden élet, alig tudott annyit kérdeni:

- Hogy vagy Erzsi?

- Jól, édes anyámasszony, de hát Gyuri hol van?

- Tüstént itt lesz, csak az ökröket hajtja hátra... beküldöm.

- Ne, ne menjen édes anyám, üljön ide mellém, majd behívja Kati... Így ni! Beh jó, hogy hazajöttek... üljön Gyuri ide a másik felemre, hogy legyek kettőjük között! - És a szegény beteg teremtés odahajtja fáradt kis fejét az ura mellére, míg forró kezével az édes anyja kezét fogja.

- Hát beteg vagy Erzsi? kérdi tartózkodva a férj.

- Nem vagyok beteg Gyuri, csak egy kissé fáradt; de már az is elmúlik, hogy hazajöttek és ezentúl nagyon, nagyon jól lesz... Sok időt maradtak oda, úgy vártam már, mert látják, én olyan nagyon szeretem mind a kettőjüket... azt hittem, hazanéznak vagy egy vasárnap... de nem felhányásképpen mondom ezt, mert tudom, hogy sok volt a dolog... Aztán milyen jó volt édes anyámasszony hozzám, hogy hazaküldte Katit, pedig tudom a jobb keze vala s az árvíz után való nap mégis hozzám bocsátá...

Az anyát szédülés környékezi, szeme alá kékes karikák gyűrűsödnek, a vő megborxad a tekintetétől:

- Erzs, bocsásd el az anyád kezét, hadd menjen a friss levegőre, mert szédül.

- Az istenért, csak nem beteg édes anyám?

- Nem, nem, csak a fejem fáj és tántorogva megy ki, a veje is inkább lenne a világon bárhol, mint a szegény kis feleség közelében! - Az önvád, a szájalom erős tusára kél szívében és egyenlően kinozza mind a kettő. A fiatal asszony még közelebb símul hozzá és nyaka köré fonja vékony, fehér karját: a férj megborxad attól a különös zörgéstől, a mi úgy zakatol a szegény beteg mellben.

- Szegény Erzsike! - mondja önkénytelenül, miközben megsímítja forró arcát. Milyen hálás ezért a gyöngéd részvétért a beteg! Hiszen már nem is beteg... hívják be már az édes anyját is, hogy legyenek mind együtt... tegyetek a tűzre forgácsot, mert sötét van - pedig az alkony bíborfénye ott piroslik a szoba minden zugában - hát nagybonya hol van? Gyuri menjünk nagybonyához... a vén asszony felnéz: ez is volt már egyszer éppen így! Aztán elereszti a botot és megfogja a dédunoka átlátszó kezét. Míg Gyuri forgácsot dob a tűzre, Kati kifut asszonya után. Az özvegy feldúlt vonásokkal, halotti sápadtsággal támoanyag be és reszkette áll meg haldokló gyermeke előtt.

- Gyuri! édes anyám, adják ide a kezeket... most olyan jó... egészen megkönnyebbültem... holnap már nem lesz semmi bajom...

És az alkonyipir és a tűz piros fénye egy szelíd halott arcra s két halotthalvány, megmeredt alakra vetette fényét és a fekete varrottassal terített gyászpad másnap ott állott a kancsók alatt s az öregasszony elfásultan csak azt mondogatta: Ez is volt már egyszer éppen így!

- Oh, ha csak még egyszer nézne rám azzal a szűzi, szelíd tekintetével, akkor talán enyhülne ez a pokoli kín! - gondolja a férj. De az anya nem gondol semmit, csak érezi azt a kimondhatatlan mély fájdalmat, melyre enyhülés nem következhetik soha, soha! Midőn a virágos koporsóra dübörögve hulltak a göröngyök, Gyuri elsápadt, a szívéhez kapott és belefogódzott az apósa fejfájába, de rögtön megborxadva húzódott vissza: hiszen ő a beteg embernek azt fogadta, hogy boldoggá teszi a leányát. Az első borzalmas hangra, mikor a rög a koporsóval találkozik - az anya végigterült a földön: veje hideg közönnnyel ment el mellette és meg sem állott hazáig, ott két karjára hajtotta fejét s úgy ült mozdulatlanul órákig; a torozók zaja is elhangzott, az utolsó atyafi is elbúcsúzott, mikor Gyuri még mindig nem mozdult. Az anyós nem merte megszólítani, mióta hazajöttek, még egy szót sem váltottak egymással és kerülték egymás tekintetét. Most Gyuri felemeli fejét, szemeik találkoznak, a vő vadul szökik fel és szilaj tekintettel, tompa hangon mondja:

- Meggyűlöltem magamat, nagyon meggyűlöltem! De tégedet még jobban! Aztán vállára kapja szűrét s az ajtóból visszakialt:

- De azért isten áldja meg kendet is nagybonya!

*

Az özvegy, a mint hetek mulva eszmélni kezdett tompultságából, első gondolata az volt, hogy ha Gyuri idehagyta azt a szép örökséget, akkor az még sem közönséges ember s erre a gondolatra újból érezte szívében azt a meleget, a miről tudta, hogy sohasem fog kihűlni: ő meggyűlölt engem; de én mindig szeretni fogom őt! Szeretni még akkor is, midőn olyan vén leszek, mint ez az öntudatlan öreg asszony... így fogok én is ülni egyedül; de nekem még az a szürke macskám, meg a támogató botom sem lesz... egészen egyedül! - megborxad, közelebb húzódott az öreghez:

- Nagybonya! érzi néha, hogy mind itt hagyták azok, a kiket szeretett... érzi, hogy nagyon egyedül van ezen a világon?

Az öreg ráemeli fénytelen tekintetét s egyszerre nemcsak a világos öntudat fénye kezd rezegni az öreg szemben, de valami vádló, lesújtó hidegség is: keményen néz az özvegyre s nyomatékkal mondja:

- Én nem vagyok egyedül! Mindég velem van a tiszta lelkiismeretem. Ha neked is tiszta az öntudatod, akkor ne félj az öregségtől!

Én uram istenem, az öreg mindent tud! mondja az özvegy önmagának és megrendülve hagyja oda a szobát és nagybonya utána mormogja: - Na szép anyádnak szépséges ivadéka, ilyen még többször hallasz tőlem! - S mintha az öregnek egy fensőbb hatalom csak azért adta volna vissza úgy ép látását, mint egész éberségét, hogy mindent lásson és kitaláljon, úgy tisztában volt a történetekkel: Szeget ütött a fejébe, hogy miért küldte haza asszonya kalibától Katit az árvíz után való nap? Aztán figyelt tovább, mígnem a vő búcsuvétele világossá tette az egészet s akkor ezt gondolta: - Szegény kis Erzsi, jó, hogy te már pihensz; de az édes anyádnak majd csak emlékébe hozlak néha!

- Istenem! el ne hagyj! - sohajt az özvegy, szívére szorítva kezét. - Meghajtott fővel fogadtam sújtó kezed csapását, de érzésemnek parancsolni nem tudok s érzem, hogy utolsó órámig szerettem azt, a ki engem örökre itt hagyott!

A lélek.

Elbeszélés.

I.

A »fonóház« nyitott kályhája előtt körben ül a lányserég. A tűzhelyen piros fényvel lobog a fenyőfa-hasáb és rózsás rezgése még élénkebbé teszi azt a sok üde, viruló lányarcot. Az orsók pörögnek s a kinyújtott gömbölyű karokon reng a duzzadó fehér ingujj; a habfehérség hullámozása összeolvad s mintegy óriási fehér rózsakoszorú úgy fut körben.

A legénység orsót kapdos, a minek csók a váltság díja. A leányok duzzognak minden orsókapásra, még jobban minden csókra, de legjobban duzzognának, ha mind a kettő elmaradna. Aztán játszi kötekedés után dalra kezdenek s végre jő a mese: a babonás mesék egész özöne árad, mintha csak a hegyek mély árnyaiból kelnének életre azok a bűbajos történetek, melyek olyan mélyen hatnak a falu lakóira s kedélyöket olyan fogékonyvá teszik a babonára.

Az életvidor fiatal seregben legszebb, legvidámabb pár Kőrösi Peti és Ács Ilona. Nem az előkelőbb gazdák gyermekei, különösen a legény egészen szegény, de azért nem mennek a szomszédba, kölcsön kérni. A leány özvegy édesanyja pedig alig várja, hogy a szelid legényt papáldása kösse a házhoz: akkor Peti odaköltözik és folytatja a gazdálkodást, a mi bizony csak pang, mióta a szép leány édesatyja ott pihen az átelleni temetőben.

A fonóházban Peti és Ilona a nótázást indítványozza mindég, néhány félénk kis leány babonás történetek után eseng, Bózsza János pedig a kötekedést kedveli mindenek felett. Bózsza János a falu leggazdagabb, legdélczegebb legénye: kihívó, hetyke magatartással, fitymáló, kötekedő természettel. Mindenki tudja, hogy Ács Ilonát szereti és érdeklődve lesik, mi lesz a sora: inkább óhajtanák, hogy Peti boldoguljon s a nagygazda legény maradjon a bíró lányának: egymáshoz illők vagyonna, nyakasságra. Bíró Erzsit nem kedvelik gúnyolódó természete miatt s azt óhajtanák, hogy a hetyke legény fejről a »kényes lány« üsse le a kalapot.

A fonóházatadó asszony, Pílu néne, mindég a fiatalság szája ízén beszél, szemet húny csinjei előtt, mert rá van szorulva arra a kevésre, a mit behajt a fonóház: minden este nyolcz, tíz hasábfa, minden szombaton este minden leánytól egy szál gyertya a »varrásnak okáért«, mert ezen az estén nem fonnak, mivelhogy a jószág a jászolba esnék, vagy kötélbe kászolódnék, ha szombat este fonnának; egy-egy font szalonna s e mellett még valami bére a fonóháznak. Ezért igyekszik magához édesgetni a »csemetéket«; kedvére tesz valamennyinek s ha a fiatal kiméletlenség az ő gyöngéit érinti, jó arcot csinál a rossz tréfához. Már pedig Bózsza János érintgeti minden alkalommal:

- Pílu néne! Mondja csak, mikor vala ked macska?

- Már mint boszorkány? akarod mondani János fiam. Hát akkor vótam macska képében boszorkány, mikor te fehér galamb képében szentlélek valál!

- De tréfán kívül, Pílu néne, még ma este nem látám a vizszék felé fordulni! (Ez annyit tesz, hogy az ajtósarokban, hol a viztartópad áll, még nem ivott suttyomban.)

- Nem is szoktam drága csemetém, mert a ki gyakran fordul a vizszék felé, annak üres az asztalfiókja; már pedig hála istennek, az én asztalfiám sohasem üres...

- Mivelhogy mézespálinkát tartogat benne! - vetette oda János félvállról.

Éppen jó, hogy erre tértél! - gondolja kárörvendve a vén asszony - és mosolyogva, sima hangon mondja:

- Helyesen Jánoska! Ez a szó, hogy méz, igazán benne van fiókomban... mézes pogácsa van itt! - Kihuzza az asztalfiát, diadalmasan mutat fel egy óriási székelypogácsát, a melyet csak jegyváltás alkalmával szoktak használni.

A szép Ács Ilona mélyen elpirul, egy meleg futó tekintetet küld Peti felé, aztán lesüti szemét.

- Jegypogácsa! - kiáltják többen s még többen tudakozzák - ki bizta ezt kedre, Pilu néne? Szólja ki izibe, kinek vásárlá?

- Nekem - mond biztos hangon, de szerény tekintettel Kőrösi Peti.

- Már?! - kiáltja önfeledt dühvel Bózsa János. Aztán észreveszi magát, visszaül helyére, de tekintetének vad lángja elárulja, hogy egy egész pokol tüze dúl a szívében. A többiek mindnyájan örvendenek az eseménynek és egész figyelmök a szép szelid leány felé irányul s különösen Pilu néne akarja kimutatni jóindulatát:

- Istenem, uram, hogy örvendene megboldogult édes apád ennek a dolognak Ilona! Örvendene mindenekfelett azért, hogy nem kellene megválnia az ő »kicsi virágá«-tól, mert jól emlékszem, hogy mindég így emlegetett, én istenem, beh nagyon is szeretett! sohasem láttam apát, a ki úgy esekedjék a gyermeke után...

Nem is szerette az édes apját forróbb szeretettel senki, mint én - gondolta a szép leány és egészen meghajtotta fejét, hogy ne lásson senki a szemébe.

Aztán éjfélután, mikor a tele orsót beletűzték a guzsaly kenderébe, mindnyájan azt mondták, hogy hazakisérik Ilonát: halottat vittek ma délután a temetőbe, hátha »megképzelődik« tőle. Uram isten, hogy is tud ott lakni a temető szomszédságában? S míg máskor egy-két utcza fiatalsága kísérte a szép leányt, most az egész falu leánya, legénye vele megy. Az utcaajtóban elbucsúznak: Peti oda sug, hogy még csak egy este van hátra, aztán a mátkapár nem megy többé a fonóba. Ilona boldogan szorítja meg a legény kezét és vidáman mond jó éjszakát. Benyit takaros kis lakjokba és a szíve úgy tele van örömmel, boldogsággal, hogy szeretné édes anyját felköltetni és elmondani neki mindent, mindent. Megáll a benyíló ajtajába és látja, hogy anyja mélyen alszik; nem zavarja fel az álmából szegényt, különben is nagyot hall, nehezen ébred; visszafordul a tágas szobába és boldogságot sugárzó szép arcának derüje fényt vet mindenre. A nyitott tűzhelyen ott senyved a hamuval gondosan betakargatott óriás fabög, hogy lobbót ne vessen, mégis melegítsen s egy kevés világot is nyújtson a hazatérő leányának. Amint senyved a »butykó«, olyan üreg támad, mint egy kis tüzes barlang izzó belseje. A tűzhelyen két süllő alma susterreg s kellemes illata betölti az egész szobát - fonás utánra hadd legyen a kis lánynak - gondolja az édes anya minden estén. A holdfény bevilágít a kis ablakon s a fogasok edényén ezer kis csillagban ragyogtatja sugárait. Ilona kioldja piros rózsás keszkenőjét, kigombolja piros tulipános bárányszőrméjét, aztán fellélegzik mélyen, boldogan: milyen szép ez a világ; bizony jó dolog élni... bár élne az is, a ki ott pihen! És most is, minden este, kitekint a temetőre: mind a két kis ablak arra néz. Az egyik ablakból kissé rézsut el lehet ugyan látni a malomhoz is, melynek zúgása idehallszik; de a leány nem igen tekint a malom felé soha, annál többet néz a halottak csendes birodalmára. Bár félénk, babonás, mint a falu minden szülöttje, de a temetőt születése óta itt látja átellenben mindég s nem borzong tőle. Lankás emelkedéssel, sűrű fejfáival, galagonya bokraival, hóval és zuzmárával borítva, fehérén terül el a temető, csak a ma hantolt sir fekete pont a nagy sejtelmes fehérségben. Azon a fekete ponton túl van egy nagy fehér bokréta: az orgonafabokor s az alatt van édes apja fejfája. Odatekint a fiatal leány és lelke épen most közli édes apjával azt a nagy boldogságot, mely egész szívét úgy eltölti. Egyszerre csak összerезzen: vállára egy kéz nehezül: visszafordul és maga előtt látja Bózsa Jánost.

- Ne ijedj meg, Ilona, nem jöttem rosszvégből; de az idő parancsol; felette rövidre szabátok az eljegyzés napját, azért jöttem, hogy arról szóljak veled, még nem késő.

- János! a mi eljegyzésünkhöz nincsen kednek semmi szava, azért ne is ártsa bele magát.

- Van, van! senkinek a világon nincsen ehhez olyan szava, mint nekem, nincs! Senki a kerek világon nem szeret téged úgy, Ilona, mint én!

Igaz hévvel, igaz szívből mondta ezt; szeme, arcza lángolt s hatalmas melle hullámozott. A mi eddig hetykeségnek tünt fel nála, az most egyszerre az akarat, az erő kifejezésévé változott s valóban egy szép, délczeg alak állott Ilona előtt, a ki lángoló érzelmeit határozott szavakba önti. Felkapta a hímes varrószeke, a tűz elé tette és sürgető hangon mondta:

- Ide jőjj Ilona! ülj le és hallgass meg!

- Nem ülök! - felel a leány kissé daczosan és megrázza vállát, úgy, hogy fehér ingvállá reng a holdfényben.

A legényt ingerelte ez a dacz: egy heves mozdulattal felrugta a hímes széket, kezébe kapta a tűzhely fogóját s hevesen csapott a senyvedő fabögbe; a zsarátnok sűrű sziporkázással pattogott szét: de mi ez a sziporkázás azokhoz a tűzszikrákhoz képest, melyek a legény ereiben pattognak s pokoli lángot gyujtanak! Az óriási üszög kifordul az erős csapásra s izzó szén belseje lángot fog. A fellobbant világosság odaveti fényét az ablakban álló gyönyörű fiatal termetre és fokozza az üde szépség báját. A legény tetőtől talpig megrándul, arczából elfut a vér, hogy annál szilajabb lánggal gyuljon ki ismét; vad szenvedélye, visszafojtott szerelme gátat törni készül, szeme előtt tűzszikrák, izzó karikák szökelnek, forró vére zsibong, tombol s agyában pokoli gondolatot hajt a felzaklatott vér: ejh! mit várjak tovább! hadd legyen most, ebben a pillanatban az enyém!

A leány éppen akkor fordult vissza: futó daczossága eltűnt és ismét a szelid tekintetű, szép, szende leány volt, mint rendesen: nyugodtan, gyanutlan ártatlansággal emelte sötét szemeit a legényre. A legény visszahökkenett ettől a tiszta tekintettől; egy pillanat alatt féket vetett szilajságának: nem, nem fogja felégetni a jövőjét! Vár egy pillanatig, hogy lecsendesüljön ez a lángoló pokol! Aztán, hogy visszatartóztassa önmagát, belefogódzott a karospadba és a pad karja recsegett, ropogott ettől a szorítástól.

A leány csak nézte, de sejtelve sem volt róla, mi megy végbe a szilaj legény lelkében. János, talán hogy kísérletet tegyen, mennyire ura a haragjának, azt kérdezte:

- Nem ülsz le?

- Nem, János és ked is helyesebben cselekedne, ha megfogná az ajtókilincset...

- Bizd azt csak rám! Most pedig hallgasd meg, amit mondok, nem lesz hosszú.

Felegyenesedett, megrázta fejét és beszélni kezdett:

- Ilona! Ha már tudod, hogy mennyire szeretlek, akkor miért nem leszel inkább az enyém, mint azé a másiké? Hiszen csak vagyok olyan legény minden tekintetben, mint az! Ha az a kifogásod lenne, hogy a Petid ide jó vőnek s azt kívánnád, hogy én is ide jőjsek, jól van, akkor leszek olyan ágról szakadt, mint ő; odahagyom a nagy örökséget apámuramra és öcsémre s ide jövök lakni, erre a dióhéjnyi telekre. Elhagyok éretted mindent, lemondanék mennybeli üdvösségemről is; nincsen olyan, a mit meg ne tennék a te kívánságodra, mert nálad nélkül élni sem tudok, Ilona!

Közelebb lépett a leányhoz és hevesen folytatta:

- Soha senki sem szeretett még ilyen erős szerelemmel, mint én! El akartam üzni magamtól, el akartam fojtani, de nem lehet, még magamnál is erősebb az érzés, pedig - és itt szokott

hetykeségével veti hátra fejét - én vagyok a legerősebb legény ebben a „hazá”-ban, én! - Kissé elhallgatott, hetykeségét újból a szerelem heve váltotta fel. - Ugy szeretlek, Ilona, hogy ha kívánnád, nyomban kiosztanám egész vagyonomat a szegénység között; szelid, jámbor lennék a kedvedért; de ha kívánnád, embert ölnék! Semmi gonosztól, semmi bűntől nem hátrálnék értetted: ezért a nagy szerelemért, melyet az isten vagy a pokol bocsátá rám, - még nem tudom! - minden jóra vagy gonoszra rá tudnám magam szálni, rá mindenre! És meg is cselekszem mindent! Nem abban a bölcsőben ringattak engem, hogy meghátráljak! Azért hát ne is vergődj hiába, mert előbb vagy utóbb az enyém leszel, annak kell, hogy légy!

- Petit szeretem, János, sohasem leszek a másé.

Mig ezt mondta, szelid részvétellel nézett a legényre, azután elfordul tőle s újból csak a temetőt látja zuzmarától bóbítva fejfáival. A legényt bosszantja ez a különös merengés, ingerülten veti oda:

- Mit bámulsz már annyit arra a temetőre, tán bizony az apád fejfájától kéred a tanácsot?

- Ne szóljon így, János! Nekem okom van a temetőre nézni, azért nem is mulasztom el soha, mikor csak tehetem...

- Hát azt egész nap teheted, ha éppen kedved leled benne!

- Egész nap a munka után nézek, este fonóba megyek, de mikor hazatérek, akkor igazán hogy ezt cselekszem minden este.

- De hát miféle okról beszélsz Ilona?

- Mikor szegény édes apám uram - az isten nyugtassa meg - érezte halála közeledését, megsimogatta az orcámat s így szóla: kicsi virágom meghalok; de azért nem leszek tőled messze és csak azt kívánom, hogy nézz a siromra. Azután nem mondott egyebet és kimult szegény! Nem tudhatnám mire vélni szavait, arra-e, hogy sirját ápoljam, virággal borítsam, vagy pedig arra, hogy az eszembe tartsam és innen hazulról is nézzem azt a helyet, a hol piheni szegény az örök pihenést? Így hát mind a kettőt megcselekszem, úgy is szívem szerint való az: nyaranta virág nyílik a sirján és egész esztendőben, úgy este, mint reggel, oda esik az utósó és első tekintetem, ha az vala a kívánsága, hogy nézzem a sirját, bizony nézem is.

Mig a leány nyugodt tekintettel, szelid hangon beszélt, a legény agyába különös gondolatok torlódtak, szemeiben vad láng gyult: lelke megfogta azt a szikrát, melynek tűzénél kikovácsolja tervét. Néhány perczig hallgatott, miközben szikrázó, sötét tekintetét végigjáratta a fehér temetőn: aztán erőszakolt nyugalommal, csendes hangon megszólalt:

- És akkor, mikor édes apád urad a végét érzé közeledni, nem monda egyebet? Gondolkozz Ilona, nem mondott egyebet?

A leány kérdő, csodálkozó tekintettel fordult a legény felé: a legény bátran viszonzta ezt a tekintetet és határozott hangon folytatta:

- Nem mondá édes apád, hogy ökeme is nekem szánt? Ugye bizony, hogy megmondta? ne tagadd Ilona!

- Édes apám uram! - kiáltja rémülten a leány és egész testében megremeg. - Nem, nem! Iszen csak fersingis lányka voltam én akkor, nem gondolt az én soromra senki! Azért hiában mondja, el nem hiszem...

- Ilona! ha esküvel bizonyitanám állításomat, mondd mit cselekednél akkor? Vagy hajlandó lennél azt a vétket rakni a lelkedre: hogy ne higgy a szent eskübe, s így szegülnél ellen az apád kívánságának?

A leány összeborzong, arcát tenyerébe rejti és egész alakja reszket. A legény tekintete egyre szilajabb, magatartása biztosabb: megtetszik rajta, hogy tervét kikovácsolta s hogy attól el nem téríti semmi. Elvonja az arczáról a leány kezét, merészen a szemébe néz s erős hangon mondja:

- Ilona! esküszöm neked...

- Ne! ne hallja az én fülem azt az esküt soha! - Elkapja kezét s iszonyodva fedi be fülét. A legény gyorsan átváltozik, azt mutatja, mintha csak tréfált volna és az egész nem nagyon érdekelné, felnevet:

- Na, ne ijedj meg! Ha nem akarod hallani, hát nem mondom! A dolgot sem erőszakolom, ha jószántodból nem hajolsz felém, úgy sem kellesz, nem, nekem! - A leány mélyen felsóhajtott, mintha csak azt mondta volna: hála Istennek! Aztán barátságosan nyujtotta oda kezét:

- Az én jó istenem áldja meg ezért János!

- Isten áldjon meg Ilona! - és távozott, de az ajtót egy kissé hevesebben csapta be maga után, mint a hogy azt sima elbucsúzása után várni lehetett volna.

II.

Másnap reggel ragyogva kél a téli nap és ragyogva kél ifju szépségében, aranyos boldogságában, Ilona is. Csak midőn tekintete a temetőre esik, akkor száll boru szép arczára: vajjon igazán azt kívánta az édes apja és igazán mondott-e valamit annak a legénynek? Nem, nem! János erőszakoskodó, szilaj legény, csak azért beszélt így, de aztán átlátta, hogy az nincsen helyén és megadta magát: látta, hogy erőszakossága úgy is ok nélkül való s kibékült a sorsával: jobb is annak a bíró lánya, maradjon azzal és hagyja a kisgazdákat egymásnak! Erre aztán eloszlott a felhő és ismét minden boldogságtól sugárzott. Vigan ropogott a hó a kicsi piros csizmái alatt, a mikor kifutott, hófehér kártyájával, a kuthoz. A zuzmarás kutágas nyikorgása, a jégcsapok lepergése, a horog csattanása, mind, mind olyan vig volt, Ilona el sem tudja képzelni, hogy miért örül ma úgy minden. Hát gyöngé édes anyjának milyen vidám az ábrázata, milyen fúrge a mozdulatja... de ezt már tudja érteni: a holnapi kézfogónak örvend: örvend, hogy immár közelget az idő, mikor Körösi Peti mint gazda fog ebbe a kicsi házba belépni és hogyne örvendene ennek az ő édes szülője! Aztán annyi a teendője, hogy egész nap nincsen egy pillanatnyi nyugta: a magas ágy három sor vánkósának dús varrottasán lángol már a napfény; a keresztlábu sarokasztalra „írás utáni” abroszt kíván a tisztesség; de a kopottas bibliát újból csak visszahelyezi szokott helyére az asztalközépen: abból olvas édes anyja minden vasárnap, mikor kijönnek a templomból - azért is nevezik a faluban „könyves asszony”-nak. A templomban nem hallja szegény a pap szavát, így hát mikor hazatérnek, Ilona kikeresi az „igét” és anyja olvas egész nap. Javában foly a munka, midőn Peti betekint egy szóra: neki is sok a dolga, most éppen a szomszéd faluba megy borért: kézfogó bor nélkül ne essék. A legény arcán is ragyog a boldogság fénye, szép, kék szemeiből szerelem és jószág sugárzik: sebtében váltanak egy pár szót: a többek között, hogy a legény el ne késsék a fonóból, hiszen ez az utolsó, azután otthon, egymás mellett van helye a mátkapárnak. Delejes vonzódással olvad össze tekintetök; a legény gyöngéden megsimogatja a leány hamvas pirban égő szép arcát és gyorsan távozik. Ilona az ablakhoz fut, Petit kíséré tekintete: de hiszen Petire tekint most minden: az, ablak előtti szomorú nyírfa vigan hajtogatja felé zuzmarás galyait; tudom, hogy boldog vagy, az isten áldjon meg! (És a jó nyírfa akkor sem lett hűtlen a legényhez, mikor az már nem volt boldog! Ugy bólintgat most, mintha érezné, hogy lesz még nekik közük egymáshoz...) A kis veresbegypár, amint ott szökdécsel a zúzos ágak között, az is

mind azt csicssergi: milyen boldog pár ez! Azt csilingeli az eszterhély ragyogó jégcsap sora, amint egy-egy lepattan és fénylő szilánkokra törik. Minden, minden az ő boldogságukról beszél ezen a ragyogó szép téli napon.

Aztán este a fonóban is az egész figyelem feléjük irányul: Ilonát ültetik a „futó gém” lámpa alá, hogy jobban lásson, hozzá szól minden „lánybarát”. A legénység Petit dédelgeti, de azért nem feledkezik meg Ilonáról sem. A biró fia oda áll a háta mögé s úgy hajol a vállán keresztül:

- Lássuk csak Ács Ilona, melyik pirosabb, a te két orczád vagy ezek az eperalmák? A rózsapiros almákat odaérteti a leány arcához, azt az ölébe dobja, egyiket a másik után.

- Én is megtépém az anyám citrusát - szól egy másik legényke - jó lesz az ingkötődre Ilona - és a hamvaszöld citruságak oda röpködnek a piros almák fölé.

- Milyen jók ketek mind, köszönöm - mond a leány elfogódó hangon.

Egy fiatal leányka oda húzódik Ilona mellé, miközben a köténye alá rejti, a mit ő is hozott és azt suttogja, hogy komába ment az ágya s a rakott kosárból kivett egy rétest, hát ne restelje Ilona eltenni és a piros almák alá csúsztatja a jó magyar süteményt. Pilu néne azzal kedveskedik erre az alkalmatosságra, hogy egy fazék kukoriczát főzött. Nagy tála borítja, egy kalán színmézket kavargat bele nagy feltűnéssel - mert hát a mézes törökbúza nem utósó csemege! - és oda helyezi Ilona elé. De mindezek felett kitűnik, hogy Bózsa János is szíveséget mutat s tulipános cifra mellrevalója zsebéből egy nagy darab sárga cukrot csúsztat az Ilona kezébe, Petinek pedig azt mondja, hogyha a hat ökrére szüksége lenne fát hozni az erdőről, elviheti akármikor.

- Hát ezt mi lelte? - gondolja Pilu néne - mintha kicserélték volna olyan; én Istenem, vajjon miféle szentlélek szállhatá meg? - De társai természetesnek találták a dolgot: 'iszen eddig is kár vala neki erőszakoskodni - gondolták.

A törökbúzás tál kiürült: a tűzhely lángja magasan lobog, az orsók vígan pörögnek és a fiatalság dalra kezd: ott született az a nóta, a hol ők, azért szól olyan melegen, egészen a szívből fakadva. Az orsók telnek, a dal elhallgat és egy-egy boldog sóhaj száll a meleg levegőbe; melegen kering ereikben az ifjú vér s melleiket a fiatal kor tavaszérzései dagasztják. Bózsa János egy heves mozdulattal talpra áll, egyet lép előre, Ilonára tekint s szemeiben az elfojtott tűz különös lángra gyúl; ejh! hát ez a leány csakugyan nem tudja megérteni, mi az igazi szerelem? nem akarja megismerni soha azt a forró lángot? Csak egyszer érezné, hogy tud ő szeretni, csak egyszer! Azután lehetetlen volna, hogy még Petire, erre a leányarczu, lágymeleg legényre gondoljon! Eszeden járj János, szól önmagához, aztán megrázza erős vállát, leül a biró lánya mellé és közönyös hangon oda szól az öreg asszonyhoz:

- Hallja ked Pilu néne, nincsen-e még a ládafiában, vagy az ingujjránczába valami mese elrejtve? Lenni kell annak! Úgy hát rázza ki, szaporán rázza ki!

- Hátha ezer lett vala, nem mind kivevétek belőlem, drága csemetéim!

- Csak gondolkozzék ked!

- Ha nyakam szegnéd János fiókám, akkor sem tudnék több mesét, a mit tudok, az már nem mese, de az igaz történet, olyan történet, a mitől megborsószik az ember háta...

- Embere válogatja! én az olyat kedvelem...

- Én meg az olyantól félek, János! - mond a biró leánya és egészen odasimul a legény oldalához.

- Mondja, mondja Pilu néne! - noszogatja a fiatalság - különösen a félénkebb rész.

- Kedvetek ellen nem járok, úgy hát elmondom - és azzal a biztossággal köti újra guzsalyán a kendert, mint a ki tudja, hogy most ő a figyelem tárgya, aztán a fogóval egyet bök a tűzön és kezdi eképen:

- Anyósommal történt ez az eset: ha úkeme sem monda igazat, úgy én is hazudok; de tanuságot tesznek mellettem a falu öregei, hogy én mégsem hazudok. Mikor az anyósom ura meghalálozott, nem marada az egész telken más élő teremtes anyósomon kívül, csak egy kis fiú, - már mint az uram - egy üsző borjú és egy fekete macska. Halálos ágyán azt hagyá a haldokló, hogy akármilyen nehéz sor éri is az özvegyét, de azt az üszőt nem szabad elidegeníteni; ha egyszer annak magva szakad, akkor jaj annak a teleknek. Aztán, a hogy ezt monda, meghala: elsiratták, eltemették - nyugodjék békével. Haj! de nincsen annak a halottnak nyugta, kinek a kívánságát szegik az élők! Az már bizonyos igazság, hogy azért járnak fel a lelkek, mert az élők nem hagyják nyugton... hát, lelkeimtől szakadtaim, nem azért jelene meg a templom mellett tavaly az a nagy fehér, a volt tiszteletes úr lelke is, hogy tegyék vissza az eklésia ládájába az elorzott pénzt? - De hogy szóm szóba ne üssem, hát visszatérek az anyósom sorára. Telt, múlt az idő és a kis üsző tehénne gyarapodott s már-már borjudzó félben vala, mikor a szegény özvegy asszony feje fölött összetornyosula a baj; nyomorúlt lelkétől már a felvevő ruháját vették vala el, ha áruba nem bocsátja a tehénkét. Nagy tusakodások között szánta rá magát s nem volt már mit tenni, hova fordulni. Alkut kötöttek, áldomást ittak s felpénzt kapott az özvegy s úgy vala, hogy másnap hajtsák ki gazdájához a jószágot. Mikor az özvegy magára maradt, kiült a tornácra s keserves sírásban töltötte az egész estét. Már minden jó lélek aludt a faluban, mikor úkeme még mind csak sirdogált, nagy szívbeli fájalmában. A kakasok is éjfélre kukorikoltak és éppen akkor a fekete macska csak elkezd keservesen nyávogni, felugrik az ölébe, még jobban nyávog és fejével bögdösi az özvegy kezét. Erre az özvegy elveszi szeméről kezét és uram, ne vigy kísértetbe! mit lát? a pajta előtt egy hosszú fehér áll, félkezével a pajtaajtóra mutat, a másikkal pedig fenyegetve integet; az özvegy elsikoltja magát, befut a házba és összeroskad a tűzhely előtt. Hosszasan lehetett így, miglen a fekete macska újból csak elkezd nyávogni és újból bögdösi a fejét, mintha mondaná: nézz oda! A szegény asszony odané, hát a hosszú fehér ott áll az ablakban s jobbjaival egyre fenyeget.

- Nem adom el, nem adom el! - sikolt az asszony, mire a lélek csak eltűnt és meg sem jelent többször, mert a tehénkét sohasem adta el anyósom...

A Pilu néne kakasa egy éleset kukorikolt a padlásan, erre feleltek a szomszéd kakasok és végig a falun minden kakas. A fiatalság előtt e mindennap ismétlődő dolog valami, olyan borzalmasnak tűnt most fel, hogy végigborzongott minden leány s még a legények nagy többsége is. János az egész mese alatt hátra vetette fejét, úgy, hogy a magas ágy vánkossai árnyat börtöttak arczára s úgy szemlélte Ilonát. Aztán, a hogy vége volt a rémtörténetnek, azonnal felállt.

- Ejh! hiában való beszédek ezek mind... menjünk haza.

- Ne még, ne még, nagyon félek! - mondta a rétest hozó kis Bori.

- Ha azt várjuk, hogy te ne félj, - vetette oda János - akkor itt virradunk - és vállára kapta czifra szűrét. Mindnyájan felálltak s Ilona köré csoportosultak.

- Ugy hát eltelte az együtt való utolsó esténk! Az isten áldjon meg Ilona! - Sorba következett a kézadás. János is felé tartotta hatalmas tenyerét.

- Tudtommal én sem sértettelek meg Ilona, hát köszönj nekem is!

A leány odanyujtotta kezét és szép, szelíd szemeivel felnézett a legényre.

- Az isten áldja meg János, és ha teheti, ne nehezteljen rám!

- Bolondság, Ilona! Hát ugyan miért neheztelnék én terád? - Aztán a fiatalsághoz fordult. - Tudjátok mit? kísérjük haza, mind közönségesen, Ács Ilonát.

- Kísérjük, kísérjük! - Istenem, uram, hogy is lakik ez az Ilona épen a temetőalján: - sugja rémülten a kicsi Bori társának; de azért ő is csak beáll a sorba s kilépnek mindnyájan a holdfényes éjbe. Amint megindulnak, lépteik alatt ropog a hó és mozgó árnyaik körvonalai kinyúlva repesnek a csillogó fehér térségen. E sejtelmes, fehér világosságban, mintha a csillagok is meg lennének növe, amint fényességök tűzében rezegnek. Végig haladnak az utcán és befordulnak a „temető-út”-ra, a a félénk kis Bori át akar csapni a tulsó oldalra, arra, a hol nincs temető, jó attól a rémes helytől most minél távolabb lenni. Amint így kiválik a tömegből, guzsalyának hosszú árnya megtörik a temető-árokban s ferde vonala hosszan benyúlik a sirok közé. A kis leány felsikolt és helyben állva elfedi arcát. Ez a sikoltás megfagyasztja a többiek véréit is; még a legények sem tudnak szólni, hiszen ők is e hegyes vidék, táj szülöttei, hol minden hegyszakadék tündérmesék bölcsője, minden temető a babona temploma.

- Na, mi lelt Bori? - kérdi kissé türelmetlenül, a ki maga is összerezdül a sikoltásra.

- Ott, ott... nézze ott, arra, egy lélek futa felém! - De ő nem nézett arra, csak félkézzel mutatott a temetőre, míg arcát kötényébe rejté.

- A guzsalyod az Bori, nézd meg! - és János a kis leány vállára üt, - de Bori nem néz oda, ő tudja bizonyosan, hogy az ő guzsalya egyenes, míg az a lélek ott görbe!

Kissé rézsút állnak az Ilonáék házatól, János gyorsan bemegy a házba s egy korsó vízzel tér vissza és legelőbb Ilonának nyújtja a korsót.

- Te is megrettentél Ilona, igyál, - azután Borit kínálta meg. És rendre járt a hideg víz, míg a korsó kiürült. Akkor bucsút vettek Ilonától és szorosan egymás mellé símulva visszatértek. Peti egy pillanatig ott maradt még az utcaajtóban, de aztán utólérte csakhamar a többit.

Ilona bement, a tűzhelyen ott süllogött a pár alma. A zsarátnokból egy-egy izzó széndarab világított ki és kellemes meleget árasztott szét. A hold fénye ott repesett a dagadó vánkoso dús piros varrásán és az egész szoba olyan szépnek tűnt fel Ilona előtt. Bement a „kisház”-ba, édes anyja aludt. Haj! holnap este ilyenkor nem alszik itt senki! ők ott fognak ülni Petivel a főhelyen a sarokban, rajta is, Petin is az ünneplő gunya lesz... erre eszébe jut, hogy gyöngyös pártáját kivegye a ládából; szerető gyöngédséggel ráz egyet a pártán, a szalagok szétomolva aláhullnak; még csak holnap este, a kézfogón, három vasárnap és a nagy napon, fogja feltenni leánykora eme díszét... pedig milyen szép, mint szereti és éppen nem unt még bele és ajkához nyomja a párta fehér gyöngyét. Percznyi elérékenyülését vidámság váltja fel, mert hiszen ha választani kell a párta és Peti között, már mégis csak Peti a kedvesebb! Felakasztja a pártát, a szélső fogasszeg öreg kancsója fölé és elkezd a szalagok rücskét tenyerével simítgatni. Az aranyfényű sárga kancsón száz esztendőnél régebben áll szökésre készen egy agancsos karcsu szarvas. De most, a párta fehér ragyogása alatt, a holdfényben igazán tova iramlík, Ilona látja is, amint meglibben és hátára kapja a gyöngyös pártát. Összerezzen: milyen különös fehér tündöklése is van ma mindennek... mintha a temető is közelebb jött volna és fehérebb lenne, mint máskor... Vajjon a sirt ki tudja-e venni? A sirhalom összeolvad a többi fehérséggel, de az orgonabokor sejtelmes zuzmarás fehérségében, mintha ringana és közben fel-felemelkednék, míg az ég ragyogó, nagy csillagai egészen leszállnának a bokorra... felkölti az édes anyját is, hadd mutassa meg néki, ezt a különös fehér ragyogást, felkölti... de aztán mégsem mozdul, csak ott áll, tovább az édes apja sirjára tekintve, mely felett libeg, tánczol a fehér bokor és a rezgő csillagok raja... de hogy meddig állott ezen az emlékezetes éjjelen az ablakban, ki-tekintve a holdfényes, fehér temetőre, azt sohasem tudja megmondani.

III.

Másnap reggel, midőn özvegy Ács Andrásné kitekint a kis „kisház”-ból, ott látja leányát az ablakban állni. Két gömbölyű karja feje felett össze van kulcsolva és karcsu alakja olyan roskatag, mintha össze akarna omlani. Megkerüli, úgy, hogy arczába láthasson és ekkor rémülten kiált fel:

- Teremtő szent isten! mi lelt virágszálam?

Ilona meg sem moczczan; halotthalvány arczán a kétségbeesés kifejezése ül, szemeiben rémület tükröződik; bizony, a ki tegnap látta, ma nem ismerne rá. Mi lelhet, én istenem, mi lelhet? töpreng az anya. Aztán gyöngéden lefejt a jéghideg karokat s elválasztja egymástól a görcsösen összekulcsolódó ujjakat.

- Ilona, Ilona! édes virágszálam, gyönyörűségem, mi lelt?

A leány egy pillanatig idegenül tekint anyjára, azzal az érdek nélküli idegenséggel, miként némely haldokló nézi környezetét: mintha lelke már távol járna egy másik világban. Az anya forró kézzel megdörzsöli a leány szive táját s ez a meleg, gyors érintés visszaadja az Ilona eszméletét: mélyen felsóhajt és leroskad a karospadra. Anyja faggatására csak azt vallja, hogy fáj minden tagja, nehéz a feje, nem bírja a két lába. Azután erőt vesz magán és igyekszik anyját megnyugtatni.

- De nem vagyok beteg, édes anyám asszony, igazán nem vagyok az, csak maradjon veszteg, úgysem vennék be a világon semmi orvosságot.

Hangjában mély bánat rezgett, szemében lázas fény lobogott s ajkának égő pirja még halványabbnak tüntette fel arczát. Mikor anyja pár percre odahagyta a szobát, Ilona szivére szoritotta mind a két kezét s remény nélküli kétségbeejtő hangon, tompán ennyit mondott: én jó istenem, mi lesz velem? Aztán határozott: tétovázásra nincsen idő; a miből nincsen menekvés, az ellen hiába való a küzdelem! Az édes anya visszatért. Ilona magához szólította.

- Édes anyámasszony! Ne faggasson semmi részben; de tegye meg, a mire kérem, megteszi?

- Meg édes egyetlen gyermekem, hogyan tenném! Csak szólj.

- Menjen hát édes anyám tüstént Péterékhez és adja tudtul, hogy a kézfogó elmarad... Nem lehet... beteg vagyok... most nem lehet...

Az anya rémülten tekintett a leányára, de a beteg leány úgy sürgette, hogy azonnal útra kellett indulnia. Midőn az özvegy szorongó szívvél, reszkető tagokkal indult arra az útra, melynek végén épen azt kell elodáznia, a mi legsürgetőbb, leghőbb vágya vala, a leány hátrahanyatlott a padon és most már vérpiros ajaka olyan kékre vált, mint a festett pad karja. Márvány-fehér arcza felett napsugárban égett a párta vörös szalagja és a párta fehér gyöngye alatt az aranyfényű kancsó csillogott és a karcsú szarvas még mindig szökésre készen állott. Vajjon a mint sok, sok év óta így áll, látott-e még egy ilyen megtört fehér virágot a kézfogó napján?

Ilona néhány perczig volt ilyen eszméletlen állapotban, akkor a párta égő szalagjáról a napsugár kissé alább csúszott s jótékonyan kezdte csókolgatni az elkékült ajkakát, a lecsukódó szemhéjakat. A leány mélyen felsóhajtott és megmozdult, azután fölemelte fejét s tekintete az ablakra esett; összerázkódott; az utcán Peti rohant kis házuk felé.

- Én istenem, végy magadhoz, de most, ebben a pillanatban! - rimázkodott kétségbeesett vergődéssel a szegény megtört teremtes. Hiszen ha ő most meghalhatna, nem kellene hogy összetörje a szívet annak a jó fiúnak, a kit oly igazán szeret! Nem, nem is lehet az, hogy egyszerre zúdítsa a szívére ezt a súlyos fájdalmat! Morzsánsként talán elbírja... Ejh, hát nem egy

csapással zúdult rája is, még sem akarja megölni! Legyen a mi lesz, neki már úgyis mindegy!...

- Ilona! mi lelt? Beteg vagy? Istenem uram hova lett a színed? - kérdezte berohanva Peti, azután megragadta a leány kezét és végig simította halovány arcát. Szorosan mellé ült, át akarta karolni, de Ilona összerezett s kissé elhúzódott, aztán lecsüggesztette fejét s azt mondta, hogy nagyon beteg, ne faggassák... egyebet úgy sem tud mondani, mint hogy beteg, hogy így a kézfogó nem lehet meg. Peti úgy érezte, mintha egy súlyos ütés érte volna s attól szédelegne ilyen nagyon. Szorongva ült a leány mellett és valami kimagyarázhatatlan félelem rémitette: nem mert tudakozódni és csak ott ült szó nélkül, míg egyszer elhatározta, hogy kimondja, a mit gondol.

- Ilona! az isten másra is mért még betegséget, azért nincsen ok a kétségbeesésre, meggyógyulsz virágszálam s akkor majd megtartjuk a kézfogót...

Ilona félbeszakította. - Az isten áldja meg Peti; de most menjen haza... nem tudom hallgatni! - és oda nyújtotta kezét. Peti nem mondott ellent, sóhajtvá távozott. Másnap reggel korán visszatért; Ilona még gyöngébb volt, de tekintetéből eltűnt az a megdöbbenő rémült kifejezés. Mély bánatot és lemondást mutatott egész lénye. Határozott s ez némi biztonságot adott neki. Elhatározta, hogy egy csepp mérget már bead a szegény fiúnak: fájt érette a szive, de meg kell lennie.

- Peti... ha látom igaz tekintetének szomorúságát még betegebb vagyok... így hát arra kérem... - szava elakadt s úgy érezte, hogy szive rögtön szétreped; halvány ajkai mozogtak, de azt a végzetes szót nem tudta kimondani. Egyszerre csak odaborult a leány mellére s könnyei megeredtek s karcsú szép termete vonaglott az erős zokogástól. A leányt szédülés környékezte, úgy tetszett neki, hogy forog vele a szoba: tudta, hogy a mire kérni fogja a leány, az valami rendkívüli nagy csapás lesz rá. De legyen bármi, ha ez a vonagló, szenvedő teremtés kéri, meg fogja tenni. Azt hitte, hogy erősebb szerelem már nem fűzheti a leányhoz, mint eddig s ime most érzi, hogy ilyen mélyen még soha sem szerette;... de hát mi történhetett? Rémitő nagy sötétség van ebben a dologban! Hanem az ő nagy szerelménél nagyobb semmi sem lehet, az a nagy szerelem le kell, hogy győzze a sötétséget! Ugy van; az ő szerelme erősebb mindennél, már pedig az erősebbé a győzelem mindég!

- Ilona, ne csüggedj! - mondta olyan szívből jövő, igaz biztatással, melynek melegére a haldokló remény egy pillanatra új életre ébredt s kéjes édes érintéssel futott végig a leány szívére; de már a jövő pillanatban eltűnt minden enyhület s még fokozódott a lemondás kínja. A tartózkodó szemérmes fiatal leány először érezte egész közelből dobogni a leány szívét: haj! ha ezen a sebesen verő, forró szíven most, ebben a pillanatban meg lehetne halni! De nem szabad! és egy végső erőmegfeszítéssel elszakadt a forró szívből s tompa hangon, gyorsan mondta:

- Arra kérem Peti, hogy ne jöjjön többet ide! - A leány elsápadt, felszökött és megragadta a leány kezét.

- Hogy hozzád ne jöjjen Ilona? - kérdezte olyan rémült hangon, melytől a szegény leány megijedt, aztán kissé erőt véve magán, csendesebben szólt:

- Meddig ne jöjjen, Ilona?

Nem, nem tudja kimondani, hogy *soha*! De a mit mond, az is csak azt teszi.

- Ne jöjjön addig Peti, a míg meg nem gyógyulok... de ne kérdezze, hogy mikor... áldja meg az isten, ne kérdezzen semmit, 'iszen ked mindig jó volt és most van szükségem a legnagyobb jószágára...

S mielőtt végbúcsút vehetett volna, ismét elalélt és a legénynek volt annyi szívbeli gyöngédsége, hogy megkímélje az elválás kínjától: felfogta, végig fektette a padon s míg az édesanyja vizet és eczetet vitt, gyorsan egy hosszú, forró csókot nyomott a hideg ajkakra s mikor érezte, hogy a leány megmozdul s eszmélete visszatérőben van, azonnal távozott. Künn a hideg levegőn forró fejéhez kapott.

- Én istenem, el ne vedd az eszemet és nyújtsd a te jószágod egy kevés világosságot ebben irtóztató nagy sötétségben!

De a sötétség csak nem akart oszladozni s az anya és a szerető állapota súlyos vala. A szép leány naponta átlátszóbb lett, de lelki ereje nőtt. Mindennap elment a templomba s arcán valami felmagasztosultság fénye gyúlt ki. Peti mindennap megkerülte a kicsi telket, s mindennap találkozott az édesanyjával.

- Peti fiam! Nagy betegséggel látogatá meg az úr a mi drága virágszálunkat, ki tudja, mit végzett bölcs akarata felőlünk? Csak állunk összetett kézzel, könnyes szemmel és nem tudunk segíteni.

- Nem tudunk! sóhajtotta a legény és könnyeit rejtegetve távozott, hogyha majd elcsendesül a falu, ismét visszatérjen s ismét kerülgesse a házat. Nem tudott hosszasan távol maradni, úgy érezte, hogy más helyen még irtózatossabb sötétség veszi körül. Ugy érezte, hogy itt kell történni valaminek, mert ugyan miért hívogatna mindig ide valami benső szózat? Hitt valamiben, várt valamit, de ha e felett kezdett gondolkozni, akkor nagyon kétségbeejtő volt a helyzet: az eszével nem tudott boldogulni, de valami kimagyarázhatatlan ösztön mindig segítségére jött; ha remélni nem is mert, de kínos nyugtalansága csillapult, mikor az Ilonának telkén érezte magát. Még az édes anya sem tudta, hogy a szegény fiu ott rejtőzik minden éjjel, hol a csűr héján, hol az ólban. Hogy miért cselekszik így, nem tudta volna megmondani, de hogy másként nem tehet és nem is fog tenni, azt világosan érezte.

IV.

A falubeliek sűrűn látogatták a beteg leányt és elhatározták, hogy a hideg bántja, már pedig az állandó vendég szokott lenni, ha télen érkezik; rügybomlásig el nem hagyja azt, a kit egyszer ilyen erősen gyötör. Egy napon Bózsa János is benyitott az özvegy házába; éppen arra jár a malomban, hallotta, hogy Ilona még mindig rosszacskán van, hát csak befordula egy szóra, egy jó egészség kívánására.

- De hát mi is lelt Ilona?

És a legény oda hajolt közel a leányhoz és a szemébe nézett.

- Nem tudom - felelt a leány elfordulva; az özvegy helylyel kínálta meg a legényt, aztán maga is leült a puczikpadra és kezébe vette a gombolyagot, mire a »tekerő levél« megbillent és elkezdett himbálódzó, nehézkes forgással keringeni; a halványsárga fonattömeg a mint forgott, a februári fényes napsugárban úgy villogott, mintha aranyszálak is lennének közötté. A szegény anya eltekintett a fonal felett s ott látta a délczeg viruló legény mellett az ő halvány, megtört virágszálát és egyszerre csak azt mondta, hogy a fonal fényessége sérti a szemét, felállott, kiment a színbe, ott aztán szabadon folyhattak könnyei.

János széttekintett a szobában, aztán a leányra nézett és visszafojtott szerelmének egész tüze felvillant a szemében, de gyorsan meghajtotta fejét és a padlót nézve, közömbös hangon kezdte:

- Ha mind így betegeskedel Ilona, a végén még egyszerre tartjuk meg a kézfogónkat majd a tavasszal, mert hát én sem huzom, halasztom már tovább a dolgot s akár mi is van a szivemben, elveszem a bíró lányát! Nem vergődöm tovább e házasság ellen, 'iszen csak eltelik az élet valahogy így is, úgy is!

A leány hideg tekintetbe egy parányi részvét vegyült. A legény melle erősen zihált, de hangjának nyugalma megmaradt.

- Csak egyet mondok neked, Ilona, te haragod azért rám ne essék! Azt mondom, hogy legyen mátkás vagy házas, ha te egyszer úgy éreznéd, hogy felém hajolsz, csak egy jellel add ezt nekem tudtul, én azonnal felbontok minden köteléket és itt termek melletted... na, de miért remegtél meg erre? én nem akarlak erőszakolni és nem is mondhatom, hogy úgy legyen; de ha úgy lenne... ha Peti jobban szeretted volna a viruló rózsaszálat, mint a hervadó virágot... - mert Ilona, feltűnik az minden teremtet léleknek, hogy mióta hervadozol, soha senki sem látja az oldalad mellett Petit - hát ha úgy lenne, hogy valami szakadás esnék közöttetek, csak fordulj hozzám minden időben, mert én az utolsó órában is mindig csak téged foglak szeretni! Ennyit akartam mondani... és most az isten áldjon meg, Ilona!

Felállott és gyorsan távozott. A leány mintha álmodna, úgy tekintett utána s csak később jutott eszébe minden, a mit felelhetett volna. Az különben tagadhatatlan, hogy a legény őt nagyon szereti; azért pedig még sohasem neheztelt senki, ha valaki előtt ő a legjobb, legszebb az egész világon. Ilona is szíve mélyén részvétet érzett a legény iránt és mégis mintha valami kárhoztatná e részvétért: egyszerre csak különös nyugtalanság szállotta meg s ekkor minden érzése - bár nem akarta - János ellen fordult; de hát hogy merete Petit vádolni? Ártatlanul vádolta szegényt! 'Iszen Petinél igazabban, tisztábban még soha senki sem szeretett s hogy kisugárzott ez a szerelem a Peti szelid tekintetéből! Olyan biztató, jó volt abba az édes meleg tekintetbe elmélyedni; mindig feltárult előtte ilyenkor egy kép, melyről sohasem tudta, hogy igazán látta-e valamikor, vagy csak álmodta; de hogy a Peti szemei mindig elébe varázsolják, az való. Hús fenyvesben, egy kis virágos tisztást mohos kőszirt közül kibuggyanó kristálypatakocská szel át s megkerüli a fenyőgerendákból rakott uj lakot, aztán a merre fut, partján mindenütt hófehér nyáj, kergetőző kicsi borjuk, bégető báránycák játszadoznak s nagyon, nagyon szép ott minden... a munka, a pihenés jobb ott, mint bárhol a világon: enyhébb az árnyék, ragyogóbb a nap és az égnek olyan gyönyörű, fénylő kék színe van... és hogy az a világ, melyet Peti szelid nézésének a mélyén lát, létezik valahol, arról meg volt győződve. A Bózsza János izzó tekintete is mindig felidéz emlékében valamit; mikor kicsi leány volt, egy éjjel nagy tűzvész dult a telkükön: az ujonfedett szalmacsűr égett le s rémes lobogása vörösrre festette az egész tájat; a malomkerékre zuhanó víz is egészen vörös volt és másnap mennyi üszök és korom sötétlett mindenütt! Ezt a képet látja mindig, mikor a János sötét szemeinek szilaj lángja az ő arcán ég. Összeborzong és a rémes világból menekülni akar, abba a másikba, a bűbajos hús ligetbe... haj! de annak az útja már el van zárva örökre! oda csak Petivel lehetne eljutni!...

S míg a szegény leányt titkos bánata emészt, Petinek is fogytán van a türelme: hát miért nincsen hozzám bizalommal? Ha el nem távolít magától, nyomára jöhetnék valaminek, mert történt itt valami, de mi és ki által?

Százszor is elhatározta, hogy nem tűri tovább ezt a helyzetet: beszélnie kell Ilonával minden áron és egy napon erős elhatározással csak betoppant Ilonához; a leány felsikoltott és elkéülve összeesett, ez a jelenet annyira megrázta a szegény fiút, hogy szédelegve ment haza kicsi kunyhójába és néhány napig nem tudott magáról.

Mikor a láza szünőfélben volt, csak azt várta, hogy sötétüljön a kora tavaszi alkony és azonnal az Ilonáék kertje felé tartott. A kert éppen a patakig nyult; sokszor üldögéltek itt hajdan és hallgatták a malom zúgását s nézték a nagy barna kövek között csattogó kristálytisza patakat.

Most a tiszta víz sűrű, zavaros folyóvá dagadt, a hegyek között későn olvadó hó áradást okozott, a víz perczenként magasabbra dagadt sziklamedrében és ki-kiöntött a magas parton is, úgy hogy azon az úton, a merre jött Peti, már vissza nem térhetett. Megállott a félig kidőlt sövénykerítés mellett és nézte a tomboló, hullámzó vizárt; a tele hold fényénél csillogó ezüstös prémnek tűnt fel a szenyynes tajtékfodor s a harsogó zúrvaros hullámokon fénylő sávolyok rezegtek.

- Istenem! - gondolta a legény - milyen gyorsan megszabadítana minden kintől egyetlenegy lépés! Azok a haragos hullámok örökre elaltatnák a fájdalmat!

De amint tovább nézte a tomboló elemet, szelid, vallásos érzése ellentmondott vágyódásának és úgy gondolta, hogy nemcsak az ő jó istenét sértené meg, ha saját kinjaitól így akarna menekülni, hanem gyámol nélkül hagyná ezeket a szerencsétleneket is. Ilonának ugyan nincsen szüksége az ő segedelmére s éppen ez az, ami egy perczre annyira elvette az eszt, hogy csaknem belerohant az árvizbe, de ott van a gyámoltalan, gyöngéd édesanya, azt el nem fogja Peti hagyni, történjék bármi...

A szilvafák vöröses-barnán fénylő kopár ágai között, valami fehérség villant meg a holdfényben, Peti egészen a kidőlt kerítés tövishalmazá alá húzódott, Ilona közelgett, megállott a kidőlt kerítésen, közvetlen Peti mellett, úgy hogy lélekzetét hallhatta volna, ha a víz harsogása nem olyan erős. A magas gátról fehér tajtéksörénnyel szakad a sötét víztömeg, a vizen túl a malom feletti sziklacsúcsok között fehéren ragyog a szomorú nyirfák kérge s a fenyvesekből rohanó vizár lehelete valami bódító, kéjes, a beteg leány fénylő tekintetében vágyódás lángja gyúl: ott, ott meg lehetne pihenni! - mondja fennhangon, aztán kétségbeesett csüggedéssel teszi hozzá - de nem szabad, meg van tiltva! én jó istenem, oldj fel a tilalom alól... erőm lankad, nem tudom tovább hordani! engedd, hogy menjek szined elé s ott mondj felettem ítéletet! - s bár küzd még vágyódása és a »tilalom« között, de egy olyan mozdulatot tesz, mely Petit megrémíti s amint elő akar szökni búvóhelyéről, a tövishalmaz recsegetve pattog szét. Erre a leány felsikolt, elfedi szemét és kétségbeeső mentegetődzéssel kiáltja:

»Nem cselekszem! nem cselekszem!« S mire Peti előszökik, már távol jár gyors futással, a kert fái közt.

- Nem láthatott! De hát akkor kinek szólt, kinek mondta, hogy nem cselekszi? Istenem, milyen nagy sötétségben vergődöm! Mikor gyújt a te jóságod egy parányi világot előttem? Eltévedem a sötétben, ha nem irgalmazol nekem, jó istenem!

*

A falu kicsi házainak ablakai egymásután elsötétednek és a víz csattogásán kívül, minden más zaj megszűnik és Peti még mindig ott áll, a zajgó víz partján s lelkében csak az a mentegetődző, kétségbeesett felkiáltás ismétlődik: »Nem cselekszem! Nem cselekszem!« Aztán megfordul, végigmegy a gyümölcsösön s a csűrön keresztül kiér az Ilonáék udvarára: itt is sötétek már az ablakok; de azért tudja, hogy a beteg leány fenn virraszt: mindig így van az, csak éjjel után dől nyugalomra. Kilép az utczaajtón és leül szokott helyére, a fal melletti kis padra; a széles utczaajtófél és a szomorú nyír kettős törzse egészen elfedik, még nappal sem lehetne észrevenni: a fal fehére és a fa fehér kérge úgy összeolvad a holdfényben, mintha a kettő között semmi más nem létezne. Meglapul a falhoz, tudja, hogy Ilona lefekvés előtt mindég kitekint az ablakon: hányszor hallotta már ilyenkor elfojtott zokogását. Ma a kis ablak nyitva van és fohászszerű, mély sohaj száll ki a tavaszi éjbe s megrezgeti a legény minden idegét. Az utóbbi időben érzett türelmetlensége egyszerre szétoszlik s szívét mély, gyöngéd részvét tölti el a szegény teremtés iránt. Mindaz, a mi a tavasz fakadtával a fiatal kedélyre úgy hat és fokozza az életkedvet, egyszerre azon vágygyá nemesül, hogy bár áldozhatná fel életét azért, a kit olyan mélyen szeret: meghalnék az ő nyugalmaért, ebben a pillanatban!... Én istenem,

pedig milyen boldogok lehetnének! - A kikeleti szellő megrázza a nyírgalyakat, egy rügyesedő ág odacsapódik a legény forró arcához: mohón lélegzi be a balzsamos illatot és sohaját visszafojtja, nehogy a leány észrevegye. Aztán felemeli tekintetét a holdfényes, csillagos égre: ha onnan, vagy a világon bárhonnan, egy parányi világosság jőne erre a nagy sötétségre! És csaknem követelte már azt a világosságot, melynek közelségét ösztönszerűen sejtette. A hold teljes fényében ragyog és fehéres világa még fehérebbé teszi a temető-kerítésben nyíló kökény- és somfák virágát; imitt-amott a sirok között is fehérlik egy-egy kökénybokor s virágos ágai mellett a barnult fejfák és sirhalmok még feketébbnek tűnnek fel; de e sajátos világításban a gyorsan iramló felhőktől elsötétülve, a holdfénytől ismét beezüstözve, az egész temetőben legfeketébb az Ilona apja sírját borító nagy orgonabokor. Amint rügyesedő hatalmas galyait szétterjeszti a sir felett, egy-egy ága úgy fénylik, mintha barna zománcz borítaná. Az ablakból egyszerre csak egy hörgésszerű feljajdulás hallszik, a legény összerezzen, s éppen talpra akar szökni, midőn egy látomány oda bilincseli helyéhez. A leány szívéhez kap, aztán belefogódzik az ablak keresztfájába és megmerevülten áll. A temetőben az édes apa sírjából egy fehér alak emelkedik ki csendesen, pillanatra kinyúlik, úgy, hogy összeolvad a felhők fehéres habjával, aztán egyszerre csak más alakot ölt, mintha szárnyai lennének s különös lengéssel, a mi se nem futás, se nem röpülés - a kettő között valami - átkél a sirok felett s egy pillanat alatt ott terem az ablak előtt és mely siri hangja tompán száll a csendes éjben.

- Édes leányom, kicsi virágszálam! Hogy első izben kikelék siromból, éppen másodszor ujul azóta a hold s ime másodszor áll most előtted édes apád lelke. De te engedelmes cselédem valál mindég, kívánságomat nem szegted soha és így remélem, hogy ezentúl nyugtot lelek, nem kell feljárnom többször. Nem szegted kívánságom haló poromban sem, megcselekvéd, hogy Körösi Petit kitiltsd a házamból és saját életed kiméld...

Ez a szó Petit feloldozta babonás meglepetéséből, egyszerre csak megszállta az a világosság, mely után úgy esdekedelt: tisztán látott és érzett mindent, a „lélek” folytatta:

- Most már csak az a kívánságom, hogy nyujtsd kezedet az én jó barátom fiának, a kit én választottam számodra és a kivel boldog leszel: halott apádnak egyetlen ohajtása, hogy légy a Bózsa János párja...

- Csak ennyi! - kiált Peti olyan erélyes csengő hangon, a melyet az ő szelíd tekintetéből nem ítelt volna senki és egy szökéssel ott terem a lélek mellett, ráveti magát, aztán átkarolja, felkapja s a földhöz sujtja; egy pillanat alatt lerántja róla a lepedőt, aztán otthagyja, befut a leányhoz, érzi, hogy annak most nagy szüksége van a támogatásra. Mikor az elkábult lélek talpra ugrik, már ott látja Ilonát a Peti mellére borulva. A szégyen, a düh egy pillanatra torkán akasztja a szót, ez az idő elég arra, hogy határozzon. Daczos szilajságával megrázza vállát, felveti fejét és áthatott, de erős hangon megszólal:

- Nagyon szeretlek Ilona! Ezért a szerelemért el tudtam volna követni ennél még sokkal nagyobb bünt is! Most már vége mindennek, de annyit tudok, hogy te sem leszel boldog, mert az igazi lelkemet minden estén látni fogod ott a malomgáton, a hol teéretted fogom bevégezni ezt a haszontalan életet. - És elrohant és a zúgó, tomboló ár egy pillanat alatt összecsapott a szerelmes, szilaj legény feje felett.

*

Lehet, hogy Ilona látta volna a malomtáji fehér kérgű nyírfák között néha a lelket, ha egyáltalában valaha arra tekintett volna; de azt mindég, még aggkorában is kerülte. Hanem ez nem gátolta abban, hogy olyan szép és áldott házaseletet éljen, a milyen ritkán fordul elő, épen úgy a népnél, mint az uri osztálybelieknél: de a kiknek az megadatott, azok tudják, hogy egy boldog házasság az élet legfőbb java úrnál, parasztnál egyaránt.